

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**MADDE BAĞIMLISI ERGENLERDE SOSYAL
DIŞLANMA VE SOSYAL İHTİYAÇLARIN
İNCELENMESİ**

Mejra GUSİNAC

ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Neriman ARAL

ANKARA

2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**MADDE BAĞIMLISI ERGENLERDE SOSYAL
DIŞLANMA VE SOSYAL İHTİYAÇLARIN
İNCELENMESİ**

Mejra GUSİNAC

ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Neriman ARAL

ANKARA

2020

Etik Beyan

Ankara Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Yüksek Lisans tezi olarak hazırlayıp sunduğum "Madde Bağımlısı Ergenlerde Sosyal Dışlanma ve Sosyal İhtiyaçların İncelenmesi" başlıklı tez; bilimsel ahlak ve değerlere uygun olarak tarafımdan yazılmıştır. Tezimin fikri tümüyle tez danışmanım ve bana aittir. Tezde yer alan araştırma tarafımdan yapılmış olup tüm cümleler, yorumlar bana aittir. Yukarıda belirtilen hususların doğruluğunu beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Mejra GUSINAC

Tarih: 13.05.2020.

İmza:

KABUL ve ONAY

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Çocuk Gelişimi Anabilim Dalında

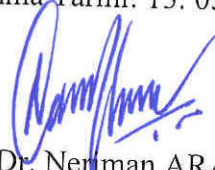
Mejra GUSİNAC tarafından hazırlanan

“Madde Bağımlısı Ergenlerde Sosyal Dışlanma ve Sosyal İhtiyaçların İncelenmesi”
adlı tez çalışması

aşağıdaki jüri tarafından YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak

OY ÇOKLUĞU / OY BİRLİĞİ ile kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 13. 05. 2020.

Prof. Dr. Neriman ARAL

Ankara Üniversitesi

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Figen GÜRSOY

Ankara Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Hatice BEKİR

Gazi Üniversitesi

Üye

Tez hakkında alınan jüri kararı, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet AKAN

Sağlık Bilimleri Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Etik Beyan	ii
Kabul ve Onay	iii
İçindekiler	iv
Önsöz	vi
Simgeler ve Kısaltmalar	vii
Şekiller	vii
Çizelgeler	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Ergenlik Dönemi	3
1.2. Ergenlik Döneminin Özellikleri	5
1.3. Ergenlik Dönemi ile ilgili Kuramlar	9
1.3.1. Psikanalitik Kuramlar	10
1.3.2. Bilişsel Kuramlar	11
1.3.3. Davranışçı ve Sosyal Bilişsel Kuramlar	12
1.3.4. Ekolojik Kuram	13
1.4. Madde Kullanımı	14
1.4.1. Bağımlılık Yapıcı Maddelere Yönelik Temel Kavramlar	15
1.4.2. Bağımlılık Yapıcı Maddelerin Sınıflandırılması	18
1.4.3. Madde Kullanımının Nedenleri	18
1.4.3.1. Sosyokültürel etmenler	20
1.4.3.2. Ailesel Etmenler	23
1.4.3.3. Biyopsikososyal Etmenler	24
1.4.4. Madde Kullanımı ile İlgili Sorunlar	25
1.4.5. Madde Kullanımının Yaygınlığı	27
1.5. Sosyal Dışlanma	28
1.5.2. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri ve Sonuçları	29
1.5.3. Sosyal Dışlanmanın Etkileri	31
1.6. Sosyal İhtiyaçlar	32
1.7. Araştırma Özetleri	35
1.7.1. Türkiye’de Yapılan Araştırmalar	35
1.7.2. Dünyada Yapılan Araştırmalar	41

2. GEREÇ VE YÖNTEM	46
2.1. Araştırmanın Amacı	46
2.2. Araştırmanın Modeli	48
2.3. Araştırmanın Çalışma Grubu	49
2.4. Veri Toplama Araçları	51
2.4.1. Genel Bilgi Formu	52
2.4.2. Ergenler için Sosyal Dışlanma Ölçeği	52
2.4.3. Sosyal Provizyon Ölçeği	53
2.5. Veri Toplama Yöntemi	55
2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	56
2.7. Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi	56
2.7.1. Verilerin Değerlendirilmesi	57
2.7.2. Verilerin Analizi	57
3.BULGULAR	59
4.TARTIŞMA	78
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	84
ÖZET	88
SUMMARY	89
KAYNAKLAR	90
EKLER	104
Ek-1. Etik Kurul Kararı	104
Ek-2. Genel Bilgi Formu	105
Ek-3. Ergenler için Sosyal Dışlanma Ölçeği	107
Ek-4. Sosyal Provizyon Ölçeği	108
ÖZGEÇMİŞ	109

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim ve seminer tez çalışmalarım süresince öğrencisi olmaktan gurur duyduğum, akademik bilgi ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen, danışmanım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Sayın Neriman ARAL'a teşekkür ederim. Eğitim süresince, akademik bilgi ve tecrübelerinden her zaman faydalandığım tüm bölüm hocalarıma teşekkür ederim.

Öncelikle, tüm aileme ve arkadaşlarıma, onlarla geçirebileceğim zamanı azaltan başka bir eğitim zorluğu üstlendiğim için sabırları ve sonsuz sevgileri için teşekkür ederim. Özellikle, yüksek lisansa başlamam konusunda beni yönlendiren ve cesaretlendiren her zaman maddi ve manevi yardım ve desteklerini üstümde hissettiğim sevgili annem Sabina GUSİNAC'a ve babam Mirsad GUSİNAC'a teşekkür ederim. Ayrıca, kişiliğimi güçlendiren ve elde ettiğim her hedef için bana güç veren babaannem Nada ve Sabahudin dedem (huzur içinde yatsın) ile beni zor günlerde kendilerine özgü şekilde güldürebilen ve her zaman desteklerini hissettiğim kardeşlerim Majida'ya, Medina'ya ve Muhamed'e ve sevgili Orkun SORGUÇ'a teşekkür ederim.

SİMGELER VE KISALTMALAR

SPO	Sosyal Provizyon Ölçeği
SDO	Sosyal Dışlanma Ölçeği
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
TUBİM	Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi

ŞEKİLLER

Şekil 1.1. Ergenlerde Madde Kullanım Etiyolojisini Gösteren Biyopsikososyal Model	24
Şekil 1.2. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi	33

ÇİZELGELER

Çizelge 2.1. Araştırmaya Dâhil Edilen Ergenler ve Ailelerinin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları	50
Çizelge 2.2. Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Normallik Analizi Sonuçları	57
Çizelge 3.1. Madde Bağımlısı Ergenlerin Cinsiyetlerine Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=102)	60
Çizelge 3.2. Madde Bağımlısı Ergenlerin Cinsiyetlerine Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=102)	61
Çizelge 3.3. Madde Bağımlısı Ergenlerin Yaşlarına Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=102)	61
Çizelge 3.4. Madde Bağımlısı Ergenlerin Yaşlarına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=102)	62
Çizelge 3.5. Madde Bağımlısı Ergenlerin Sigara Kullanma Durumlarına Göre Genel Sosyal Dışlanma ve Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Kruskal Wallis Test Sonuçları (n=102)	63
Çizelge 3.6. Madde Bağımlısı Ergenlerin Sigara Kullanma Durumlarına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Varyans Analizi Sonuçları (n=102).	64
Çizelge 3.7. Madde Bağımlısı Ergenlerin Sigaraya Başlama Yaşına Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=94)	64
Çizelge 3.8. Madde Bağımlısı Ergenlerin Sigaraya Başlama Yaşına Göre Dışlanma Alt Boyutu İle Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=94)	65

Çizelge 3.9. Madde Bağımlısı Ergenlerin Alkol Kullanma Durumlarına Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Kruskal Wallis Testi Sonuçları (n=102)	66
Çizelge 3.10. Madde Bağımlısı Ergenlerin Alkol Kullanma Durumlarına Göre Dışlanma Alt Boyutu İle Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Varyans Analizi Sonuçları (n=102)	67
Çizelge 3.11. Madde Bağımlısı Ergenlerin Alkole Başlama Yaşına Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=81)	67
Çizelge 3.12. Madde Bağımlısı Ergenlerin Alkole Başlama Yaşına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=81)	68
Çizelge 3.13. Madde Bağımlısı Ergenlerin Madde Kullanma Durumlarına Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Kruskal Wallis Test Sonuçları (n=102)	68
Çizelge 3.14. Madde Bağımlısı Ergenlerin Madde Kullanma Durumlarına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Varyans Analizi Sonuçları (n=102)	69
Çizelge 3.15. Madde Bağımlısı Ergenlerin Maddeye Başlama Yaşına Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=63)	70
Çizelge 3.16. Madde Bağımlısı Ergenlerin Maddeye Başlama Yaşına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=63)	71
Çizelge 3.17. Madde Bağımlısı Ergenlerin Aile Tiplerine Göre Genel Sosyal Dışlanma ve Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Kruskal Wallis Test Sonuçları (n=102)	71
Çizelge 3.18. Madde Bağımlısı Ergenlerin Aile Tiplerine Göre Dışlanma Alt Boyutu İle Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Varyans Analizi Sonuçları (n=102)	72
Çizelge 3.19. Madde Bağımlısı Ergenlerin Anne Öğrenim Durumuna Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Kruskal Wallis Test (n=102)	73

Çizelge 3.20. Madde Bağımlısı Ergenlerin Anne Öğrenim Durumlarına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Varyans Analizi Sonuçları (n=102)	73
Çizelge 3.21. Madde Bağımlısı Ergenlerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Kruskal Wallis Test Sonuçları (n=102)	74
Çizelge 3.22. Madde Bağımlısı Ergenlerin Baba Öğrenim Durumlarına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Varyans Analizi Sonuçları (n=102)	74
Çizelge 3.23. Madde bağımlısı Ergenlerin Anne Çalışma Durumlarına Göre Genel Sosyal Dışlanma İle Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=102)	75
Çizelge 3.24. Madde Bağımlısı Ergenlerin Anne Çalışma Durumuna Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=102)	75
Çizelge 3.25. Madde Bağımlısı Ergenlerin Baba Çalışma Durumuna Göre Genel Sosyal Dışlanma ilr Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=102)	76
Çizelge 3.26. Madde Bağımlısı Ergenlerin Baba Çalışma Durumuna Göre Dışlanma Alt Boyutu İle Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=102)	76
Çizelge 3.27. Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutları ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları	77

1. GİRİŞ

Eski uygarlıklarda, insanların çevrelerinden elde ettikleri doğal ilaçları en çok sihirli ve dini ritüellerde kullandıkları görülmektedir. Bu bağlamın ötesinde ise uyuşturucu kullanımı nadir görülen bir durum olarak belirtilmektedir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, ister doğal ister sentetik olsun, farklı ilaçlara bağımlı insanların sayısında önemli bir artışın yanı sıra, uyuşturucu kullanımı da yaygınlaşmıştır. Sentezlenmiş ilaçların giderek daha çok kullanıldığı görülmekte, ancak bu ilaçların etkilerinin doğal ilaçların etkisinden daha güçlü ve daha tehlikeli olduğu belirtilmektedir. Psikoaktif ilaçlar kullanan çoğu kişinin ilaç kullanımına çok erken yaşlarda başladığı bilinmektedir. Madde kullanımı açısından özellikle ergenlik döneminin riskli bir dönem olduğu vurgulanmaktadır (Santrock, 2014).

Ergenlik dönemi yaşamın üç ciddi evrimleşme döneminden biri olup bu dönemde riskli davranışlara daha fazla rastlanmaktadır. Ergenlik dönemini diğer dönemlerden farklı kılan ve riskli bir dönem olduğunu vurgulayan en önemli özellik; ergenlerin davranışlarının riskli olmaya başlaması ve bu davranışların negatif sonuçları ile karşılaşmaya çok açık olmalarıdır. Risk; bireyin iyi pozisyona ve sağlığına herhangi bir şekilde zarar veren durum olarak bilinmektedir. Riskli davranış ise sigara, alkol ve diğer maddelerin kullanımınıdır. Ergenlik döneminde sık rastlanan bu riskli davranışlar, onların genetik, biyolojik ve kişilik özellikleri ile çevresel faktörlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Tekgül, 2014).

Gelişim döneminin özelliği olan fiziksel ve cinsel büyümenin hızlanması ve bu değişimin gözle görünür olması, ergenlerde gerginlik ve heyecan duygularının ortaya çıkmasına neden olmakta, gelişim alanlarında görülen bu değişim, ergenin riskli olan davranışlarda bulunmasına ve bu riskli davranışlar da ergenin olumsuz sonuçlarla karşılaşmasına ve sonuç olarak da madde kullanımının artmasına yol açabilmektedir. Madde kullanımı sonucunda ortaya çıkan pek çok sorunun yanında aynı zamanda sosyal dışlanma da yaşanmaktadır (Tekgül, 2014).

Sosyal dışlanma, bireylerin veya grupların içinde yaşadıkları topluma tam veya kısmen katılmalarının dışlandığı süreç olarak tanımlanmıştır (Rawal, 2008). Sosyal dışlanma, günümüzde önemle üzerinde durulması gereken konular arasında yer almaktadır. Üstelik sosyal dışlanma oldukça eski zamanlardan beri bilinmesine rağmen üzerinde fazla durulmadığı da görülmektedir. Bu nedenle de konunun bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Sosyal dışlanma, sadece sosyal politika yapıcılar için değil, aynı zamanda daha iyi bir sosyal uyum sağlamak için de oldukça önemli olan kavramlardan biridir. Özellikle sosyalleşme sürecinde karşılaşılabilecek sosyal dışlanma zorlukları nedeniyle, alandaki araştırmacılar ve uzmanlar için de önemli bir sorundur (Kurubić ve ark., 2015).

Sosyal olarak dışlanmış gruplar analiz edildiğinde, ana akımın bu gruplara farklı bir tolerans derecesi gösterdikleri dikkati çekmektedir. Toplum en zor yaşam koşullarına giren çocuk gruplarına karşı oldukça açıktır, fakat madde kullanıcıları gibi sosyal olarak dışlanmış mahrum gruplarla ilgili olarak tolerans düzeyi çok düşüktür (Galieva-Ravilevna ve Eflova-Yureivna, 2017).

Bu noktada madde bağımlılığı ve sosyal dışlanma olgusunun birlikte ele alınması önemli görülmektedir. Çeşitli nedenlerle madde bağımlısı olmuş ergenler sosyal dışlanma nedeniyle toplumsal ve bireysel olarak çeşitli düzeylerde problemler yaşamakta, diğer problemlerinin yanında sosyal ihtiyaçlarını karşılayamamaları nedeniyle de eşitsizliğe uğramaktadırlar. Bundan dolayı madde bağımlılığı nedeniyle sosyal dışlanılmış ergenlerin korunmaya ve farklı sosyal politikalar yoluyla desteklenmeye, sosyal ihtiyaçlarının belirlenmesine gereksinimleri bulunmaktadır. Ergenlerin sosyal dışlanmalarının ve sosyal ihtiyaçlarının belirlenmesinin ileride oluşturulacak politikalara, hazırlanacak eğitim programlarına ve verilecek desteklere temel oluşturacağı, önleyici sağlık hizmetlerinin geliştirilmesinde ve özellikle madde bağımlılığı ile mücadelede belirleyici olacağı düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle, bu çalışmada madde bağımlısı ergenlerde sosyal dışlanma ve sosyal ihtiyaçların incelenmesi, sosyal dışlanma ve sosyal ihtiyaçları ortaya koyan etmenlerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

1.1. Ergenlik Dönemi

Ergenlik dönemi, çocukluk döneminin bitmesiyle başlar. Fizyolojik anlamda bu dönem cinsiyet açısından farklılıklar göstermektedir. Ergenlikte, buluş sonrası dönem, bireyin çocukluktan çıkıp yetişkin birey özelliği kazandığı önemli gelişim süreci olarak da açıklanabilir. UNESCO'ya göre ergenlik; kişinin, hayatını kazanmaya çalıştığı, bunun yanında öğrenim gördüğü, ekonomik bağımsızlığına henüz ulaşmadığı ve medeni durum olarak evli olmadığı bir gelişimsel süreçtir (Şahin ve Özçelik, 2016).

Gelişimsel zaman çizelgesinde olduğu gibi, bireyde ergenlik öncesinde büyük bir gelişim gerçekleşir. Hiçbir kız ya da erkek, sadece düşünceleri, duyguları ve davranışları belirleyen genetik bir kodla ergenliğe boş bir lehva olarak girmez. Kalıtım, çocukluk yaşantıları ve ergenlik deneyimlerinin birleşimi, ergen gelişiminin yönünü daha çok belirler (Koç, 2004).

Ergenliğin tanımının sadece yaş değil, sosyo-tarihsel etkilerinin de dikkate alınarak yapılması gerekir. Sosyo-tarihsel bağlamda ergenlik; bilişsel, biyolojik ve sosyal ve duygusal değişimleri gösteren; iki dönem arasındaki (çocukluk ve yetişkinlik) geçiş dönemi olarak tanımlanabilir. Yapılan çalışmalara göre ergenlik ile ilgili yaş sınırlaması farklı şekillerde yapılabilmektedir. Bu farklılıklarda kültürel ve tarihsel koşulların da etkileri bulunmaktadır. Ergenliğin birçok kaynakta, yaklaşık 10 ve 13 yaşlarında başladığı, 18 ve 20 yaş aralığında son bulduğu belirtilmektedir. Ergenliğin biyolojik, bilişsel ve sosyo-duygusal değişimleri, cinsel işlevlerin gelişmesinden, soyut düşünme süreçlerine ve bağımsızlığa doğru ilerlemektedir (Santrock, 2012).

Ergenlik dönemi UNESCO'ya göre en az 15, en fazla 25 yaş aralığını kapsamakta, Birleşmiş Milletler'in tanımında ise en az 12, en fazla 25 yaşları arasında değerlendirilmektedir (Akt. Koç, 2004). Gelişimciler giderek artan bir biçimde ergenliği, erken ve geç dönemler olarak tanımlamaktadırlar. Pubertal değişimin büyük

bir bölümünü kapsayan erken ergenlik dönemi, dünyanın her yerinde yaklaşık olarak ortaokul yıllarına denk gelmektedir. Geç ergenlik ise yaşamın yaklaşık olarak ikinci on yılının ikinci yarısını (15-16 yaş sonrası) ifade etmektedir. Geç ergenlikte, erken ergenliğe göre kariyer ilgileri, flört ve kimlik arayışı daha sık dile getirilmektedir (Santrock, 2012).

Günümüzde, gelişimciler değişimin ergenlikle birlikte son bulduğuna inanmaktadır. Fakat, değişim hayat boyu devam eden bir süreç olarak görülmekte, ergenlik döneminin bazı özgün özellikleri olmasına rağmen, bu dönemde gerçekleşen değişimler, hem çocuklukta hem de yetişkinlikteki gelişimle ve yaşantılarla ilişkilendirilmektedir (Şahin ve Özçelik, 2016).

Ergenliğin ne olduğuna yönelik tartışmaların ilk çağlardan beri süregeldiği bilinmektedir. Ergenliğin doğası hakkında ilk yorum yapan Antik Yunan filozof Platon olup, M.Ö dördüncü yüzyılda Platon'a göre akıl yürütme becerisi çocukluk döneminde değil, ergenlik döneminde ortaya çıkmaktadır. Ergenliğin doğası hakkında ikinci yorumu yapan Antik Yunan filozofu Aristoteles ise M.Ö. dördüncü yüzyılda ergenlik döneminin en önemli tarafının seçme kabiliyeti ve öz belirleme yeteneği olduğunu savunmuş, bu dönemin en ayırıcı özelliğinin ise olgunlaşma olduğunu vurgulamıştır. Aristoteles öz belirlemenin önemini savunurken, bağımsızlaşmak, kimlik ve kariyer seçiminin önemini belirtmiştir. Aristoteles'in bu görüşü ergenliğin en belirleyici özellikleri olarak ifade edilen günümüz bakış açılarından farklı olmadığını göstermesi açısından da önemlidir. Aristoteles, ergen benmerkezciliğinin de üzerinde durarak ergenlerin her şeyi bildiklerini ve bundan emin olduklarını düşündüklerine yönelik görüşlerinin olduğunu ifade etmiştir. Orta çağ döneminde çocuklara ve ergenlere, minyatür yetişkinler olarak bakılmış, çocuklar ve ergenler o döneme ait sıkı bir disiplinle yetiştirilmişlerdir. Rousseau da 18. yüzyılda akıl yürütmenin ergenlikte geliştiğini düşünmüş, farklı bir bakış açısı ile ergenlik veya çocukluk döneminin yetişkinlikle aynı olmadığını savunmuştur. J.J. Rousseau, 12-15 yaş arasındaki ergenlerin eğitiminde merak duygusunun sürekli teşvik edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Santrock, 2012).

1.2. Ergenlik Döneminin Özellikleri

Ergenlik dönemi, fiziksel değişimlerden oluşmaktadır. Dönemin başlama zamanı ve onun doğası büyük ölçüde genetik potansiyel ile belirlenir. Bununla birlikte, doğum kilosu, beslenme ve genel sağlık durumunun bu genetik potansiyellerin gerçekleştirilme şeklini etkilediğine dair kanıtlar vardır. Genellikle kız çocuklar, erkek çocuklardan iki yıl önce ergenlik dönemine girerler. Son on yılda, ortalama ergenlik yaşı her on yılda bir yaklaşık dört ay düşmektedir. Ergenlik döneminde gerçekleşen değişikliklerin kişisel ve sosyal anlamda oldukça önemli etkileri vardır. Ergenlik döneminde yaşanan değişimlere kızlar ve erkekler hazır olmayabilirler. Bu hazırlıksız durum ise gerçekleşen değişikliklerin önemini daha da arttırmaktadır (Rudan, 2004).

Ergen, yeni bedeni ve bedenin işleyişi ile tanışmaya çalışırken aynı zamanda güç, koordinasyon, üreme yeteneği, yetişkin vücuduna sahip olma gibi özelliklerin de farkına varmaya başlar. Fiziksel değişimler, ergenlerin kendilerini algılama biçimleri, yani kendi algıları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Rudan, 2004). Ergenlik döneminde gerçekleşen bir diğer gelişim cinsel kimlikte olmaktadır. Bireyin cinsel kimliği; faaliyetlerini, ilgilerini, tavırlarını ve cinsel eğilimlerini içerir (Santrock, 2014).

Ergenler kendilerini ve etraflarındaki dünyayı çocukluktan çok farklı şekillerde algırlar. Ergenlikte, fikir ve kavramlar, soyut düşüncenin dünyası, yeni bir şekilde anlaşılabilir hale gelir. Ergenlik dönemi, ergenlerin düşünme süreci hakkında düşünmelerini, varsayımlar geliştirmelerini ve geleceği düşünmelerini sağlar. Böylece felsefi, politik, estetik ve manevi dünyalar çocuklar için daha da açık hale gelebilmektedir. Ergenlik döneminde, ergenler, dünyadaki farklı olasılıkların keşfedilmesi yönünde teoriler geliştirir ve geliştirdikleri bu teorilere yönelik hipotezlerini dikkatle gözlemleyerek doğrulamaya çalışırlar. Ergenlik döneminde, çocukluk döneminde görülen somut düşünceden biçimsel düşünmeye doğru bir değişiklik yaşanmaktadır. Bilişsel değişiklikler, artan bir ergen özerkliği duygusuna

katkıda bulunur. Ergenler içsel ve dışsal olarak, gerçek dünyalarına yakından bakarlar ve karmaşıklıklarını görürler (Rudan, 2004).

Ergenlikte duygusal gelişim, aile çerçevesi dışında duygusal destek arayışına işaret etmektedir. Bu dönemdeki ebeveynler, güvenlik ve duygusal değişimin tek kaynağı olmaktan çıkar. Ergen, ebeveynlerden psikolojik ayrılma sürecine başlar, aileden özerklik ve duygusal destek ile kabullenme beklenir (Yavuzer, 2013).

Çocukluktan ergenliğe geçebilmek için ergenlikte en önemli görevlerden biri, ebeveynlerden psikolojik ayrılıktır. Ergenlik dönemindeki ana tema, özerklik ve bağımsızlığın kazanılmasıdır. Bu dönemde meydana gelen değişiklikleri onaylayan ve ergenlere olası gelişim yönlerini gösteren ebeveynler tarafından sunulan bir ortamda, ergenler yeni roller ve değerler deneyebilir, önemli kararlar alabilir ve böylece ebeveynlerle ilişkilerinde kademeli olarak özerk hale gelebilir (Vranješević ve ark., 2003).

Çocukluktan ergenliğe geçiş, sosyal yaşamdaki önemli değişiklikler olarak ifade edilebilir. Ergenlerin yaşam alanı genişler, ergen artık eskisinden daha fazla çevresiyle ilgilenir, daha önce aşına olmadığı bazı yaşam alanlarına girer, aile tek referans çerçevesi olmaktan çıkar. Ergenlikte, gençler daha küçük yaşta ihtiyaç duyulanlardan farklı sosyal beceriler gerektiren yeni roller, ilişkiler ve sosyal durumlarla karşı karşıyadır. Bu yeteneklerin benimsenmesi ve ustalaşmasında ise, akran grubuyla ilişkilerin çoğunlukla ebeveynlerle olan ilişkilerden daha önemli olduğu ve akranları referans olarak alma konusunda kilit bir role sahip olduğu ifade edilebilir. Akran grubunun ergenlik döneminde (özellikle erken ve orta ergenlikte) önemi, mutlaka ebeveynlerin önemli bir referans çerçevesi olmaktan çıktığı anlamına gelmez. Pek çok çalışma, bu dönemde ebeveynlerin de en az akranlar kadar önemli olduğu ve ebeveynlerin, özellikle bazı önemli kararlar ve seçimler söz konusu olduğunda, ergenin üzerinde akranlarından daha önemli etkilere sahip olduğunu göstermektedir (Vranješević ve ark., 2003).

Ergenlerin toplumsal uyumu büyük ölçüde, toplumda saygınlık (prestij) ve statü kazanmasına bağlıdır. Ergen, kendi var oluşunu kabul ettirmek amacı ile kendine yakın akranları gibi davranabilir. Ergenin akranları ile birlikte olması insan ilişkileri ile ilgili tecrübe edinmesini sağlar ve bu dönemde akranların ergen üzerindeki etkisi daha da artmaktadır. Bu etki yaş ilerledikçe devam eder. Örneğin, bir ergenin evden yavaş yavaş uzaklaşma isteği artar, çünkü arkadaşlarla birlikte zaman geçirmek ister. Fakat bunun gibi davranışlar anne ve babaların ergenler üzerindeki etkisinin olmadığı anlamına gelmemelidir. Bu etki ergenin karşı karşıya geldiği problemlere göre azalır ya da çoğalır. Örneğin, anne veya baba ergene rehberlik yapabiliyorsa, onların ergen üzerindeki etkisi artabilmektedir. Ama rehberlik başka kişiler ya da arkadaşlar tarafından yapılıyorsa ailenin etkisi azalabilmektedir (Çağdaş ve Seçer, 2002).

Ergenlik dönemindeki bireyler için arkadaşlık, sevgi ve saygı anlamına gelmektedir. Bu yüzden çevresinde ona benzeyen kişileri arar. Benzeyen kişileri ararken birey, kim olduğunu, kime ve neye değer vereceğine, kime bağlanacağına ve neye inanacağına karar vermeye çalışır. Bireyin bulunduğu çevrenin ekonomik, sosyal ve kültürel şartlarının sorumluluk ve özerklik arasında tutarlılık sağlaması gerekir (Çağdaş ve Seçer, 2002).

Ergenlik döneminde ahlâki unsurlar olduğu gibi aktarılsa kişinin benliğinin büyük bir parçası haline gelir. Bu dönemdeki birçok etken, ergen tarafından ahlâkın ve toplumsal değerlerin benimsenip benimsenmeyeceğini belirler. Ergenin kendi kendini doğru bir şekilde değerlendirebilmesi, kendini kabul edebilmesi, sürekli ama dengeli bir öz benliğe sahip olabilmesi için kişiliğini geliştirmesi gereklidir. İç disiplince sahip olabilmesi için bir ergenin herhangi bir kuralı cezadan korktuğu için değil, olması gereken bir kural olduğu düşüncesiyle uygulaması gerekir. Bu sayede ergen dış disiplin yaklaşımından uzaklaşabilir (Koç, 2004).

Ahlâki gelişimde, en başta aile ile olan ilişkilerin etkisi görülür. Ergen saygı duyduğu yetişkinlerin söz ve davranışlarına uymaya dikkat ederken, aynı zamanda onların davranışlarını da eleştirir. Ergen kendi moral ölçüleriyle bir takım davranışları

bağdaştıramaz ve buna tepki gösterir. Bütün bunlar ergenin vicdani gelişimiyle yakından ilgilidir. Vicdan gelişimi ve suçluluk duygusu arasındaki ilişkiyi çözebilmek için ergenler, oluşan vicdani yapısına isyan eder ve özgür olmak istediğinden dolayı karşıdaki insanlara meydan okurlar. Meydan okurken ergenlerde ciddi bir suçluluk duygusu ortaya çıkmaktadır. Ergenlerin gösterdiği bu davranışlar ahlâk ölçülerinin bozulması veya vicdanının emirlerini çiğnemiş olmasının bir göstergesi olabilir. Cinsiyet rollerine göre kızlarda suçluluk duygusunun aynı zamanda dini emirleri yerine getirme noktasında erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir (Koç, 2004).

Ergenlik döneminin özelliği değişim olduğu için psikolojik gelişim diğer gelişim alanlarına göre birden fazla özellik taşımaktadır. Bu değişimler farklı etmenlerden etkilenip onun hızı ve kalitesini değiştirebilir. Değişimler, yeni ve yoğun olduğu için hem büyümeye hem strese yol açabilmektedir. Ergenler psikolojik olarak heterojen bir grup olup bu yüzden yaşadıkları değişiklikler başka insanlar ve dış dünyayla başa çıkmada çok önemlidir. Değişiklikler olumsuz yönde gelişirse ergenlik dönemindeki psikolojik değişimler içsel stabiliteye bir tehdit olarak görülebilir ve stres altında oldukları zamanda ergenler o stresin altında ezilebilirler veya bu durum ile başa çıkmak için madde kullanımına başvurabilirler (Ögel, 2007).

Ergenlerin güçlü tarafları ile onlardan beklenen pozitif özelliklerinin gelişim sürecini pozitif gençlik gelişimi açıklamaktadır. Lerner ve arkadaşları 2009 yılında pozitif gençlik gelişimi ile ilgili 5C'yi geliştirmişlerdir (Lerner ve ark., 2011). Bunlar;

Yeterlilik (Competence); bireyin belirli alanlardaki (sosyal, akademik, fiziksel, kariyer vb.) eylemlerine ilişkin olumlu bir algıya sahip olmasını içermektedir.

Kendine Güven (Confidence); olumlu bir benlik değerine ve öz yeterliğe (bir işin üstesinden gelebilme ve olumlu sonuçlar ortaya koyabilme hissi) sahip olmayı içermektedir.

İlişkiler (Connection); aile, akranlar, öğretmenler ve toplumdaki bireyleri de içerecek şekilde diğerleriyle olumlu ilişkilere sahip olma ile karakterizedir.

Karakter (Character); sosyal kurallara saygılı olmayı, doğruyu ve yanlışı anlamayı ve bütünlük anlayışını kapsamaktadır.

Yardımseverlik/ Merhamet (Caring/ Compassion); başkalarına, özellikle de sıkıntı içinde olanlara duygusal ilgi göstermeyi kapsamaktadır.

Lerner ve arkadaşları (2011), bu beş olumlu özelliğin gelişmesi için ergenlerin olumlu sosyal bağlamlara (gençlik gelişim programları ve organize edilmiş gençlik etkinlikleri vb.) ve donanımlı insanlara (öğretmenler, toplum liderleri ve mentörleri vb.) ihtiyaç duydukları sonucuna varmışlardır.

1.3. Ergenlik Dönemi ile ilgili Kuramlar

Ergenlik döneminin birçok kuramda ele alınarak incelendiği görülmektedir. Bu kuramlardan psikanalitik, bilişsel, davranışçı ve sosyal bilişsel ile ekolojik kuramlarda ergenlik döneminin farklı özelliklerine vurgu yapılmaktadır. Ergen gelişimi konusuna her bir kuram önemli bir katkı sağlamaktadır. Hepsi birlikte ele alındığında, bu kuramlar ergen gelişiminin bütünü tüm zenginlikleriyle birlikte görmeyi sağlamaktadır. Bunlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

1.3.1. Psikanalitik Kuramlar

Psikanalitik kuramlar, gelişimi öncelikle bilinç dışı ve yoğun duygu ağırlıklı olarak tanımlamaktadır. Psikanalitik kuramcılar, davranışın bütünüyle yüzeysel bir özellik olduğunu ve gelişimi doğru bir şekilde anlamak için davranışın sembolik anlamının ve zihnin derinliklerindeki içsel işleyişin analiz edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Psikanalitik kuramcılar ayrıca, ebeveynlerle yaşanan erken dönemdeki yaşantıların gelişimi büyük bir ölçüde şekillendirdiğini de vurgulamaktadır. Bu özellikler, Sigmund Freud'un (1856-1939) psikanalitik kuramında öne çıkmaktadır. Freud, ergenliğin gerilim ve çatışmayla dolu olan bir dönem olduğunu vurgulamıştır. Gerilimi azaltabilmek için, ergenlerin çatışmalarında sözel ya da fiziksel olarak bilinç dışında gerilimi attıklarını düşünmüştür. Freud, arkasındaki bilinç dışı baskılar ortaya çıkarıldığında önemsiz görülen davranışların bile önemli olabileceğini belirtmiştir. Bir titreme, gelişi güzel bir şey çizme, bir şaka, bir gülüş gibi davranışların her biri bilinç dışı çatışmayı açığa vurabilir (Santrock, 2012).

Erik Erikson, Freud'un katkılarını kabul etmiş, ancak onun insan gelişiminin bazı önemli boyutlarını yanlış değerlendirdiğini savunmuştur. Freud, erken yaşantıların geç yaşantılardan daha önemli olduğunu savunurken; Erikson ise hem erken yaşantıların hem de geç yaşantıların önemini vurgulamıştır. Ergenlik yıllarında, ergenler kim olduklarını, ne olduklarını ve hayatta nereye gideceklerini bulmaya çalışırlar. Ergenler rollerini sağlıklı bir biçimde keşfederlerse ve yaşamda izleyecekleri olumlu bir yola ulaşırlarsa, olumlu bir kimlik kazanırlar, fakat eğer bunu başarmazlarsa, kimlik karmaşası yaşarlar (Santrock, 2012).

1.3.2.Bilişsel Kuramlar

Psikanalitik kuramlar, bilinç dışının önemini vurgularken; bilişsel kuramlar, bilinçli düşünceleri vurgulamaktadır.

Piaget, Bilişsel Gelişim kuramında, bireylerin aktif olarak kendi dünya anlayışlarını yapılandırmaya çalışırken bilişsel gelişimin dört döneminden geçtiğini belirtmektedir. Dünyanın bilişsel olarak yapılandırılmasında organizasyon ve uyum süreçleri temel oluşturmaktadır. Ergenler, dünyayı algılamak için kendi deneyimlerini organize etmektedirler (Santrock, 2012).

Ergenler önemli düşünceleri, daha önemsiz düşüncelerden ayırt ederler ve bir düşünceyi, bir diğeriyle ilişkilendirebilirler. Gözlemlerini ve deneyimlerini organize etmelerinin yanı sıra, çevrenin yeni taleplerine de uyum sağlarlar. Ergenlik dönemini ifade eden soyut işlemler dönemi 11 ve 15 yaşları arasında ortaya çıkar, yetişkinlik boyunca devam eder ve Piaget'in dördüncü ve son dönemidir. Bu dönemde, bireyler somut deneyimlerin ötesine geçerek soyut ve daha mantıksal kavramlarla düşünürler. Daha soyut düşünmenin başlangıcının bir parçası olarak, ergenler ideal durumlara ilişkin hayaller kurarlar. Gelecekteki olasılıkları düşünmeye başlarlar ve kendi geleceklerinde olabileceklerle büyülenirler. Problemlerin çözümünde, daha sistematik olurlar, bir şeyin neden bu şekilde olduğuna ilişkin hipotezler geliştirirler ve sonra bu hipotezleri test ederler (Atak, 2017).

Piaget gibi, Rus gelişimci LevVygotsky de (1896-1934) bireylerin aktif bir şekilde kendi bilgilerini yapılandırdıklarını vurgulamıştır. Piaget'e göre Vygostsky kuramında, sosyal etkileşime ve kültüre daha fazla yer vermiştir. Vygosty'nin kuramı, kültürün ve sosyal etkileşimin bilişsel gelişime nasıl yön verdiğini vurgulayan sosyokültürel bilişsel bir kuramdır. Vygostky'e göre, ergenlerin daha yetenekli yetişkinler ve akranlarla olan sosyal etkileşimleri, onların bilişsel gelişimleri için

kaçınılmazdır. Bu etkileşim yoluyla, kendi kültürlerinde uyum sağlamalarına yardım edecek araçları kullanmayı öğrenirler (Atak, 2017).

Bilgiyi işleme kuramı, bireylerin bilgiyi manipüle ettiklerini, izlediklerini ve bilgiye yönelik stratejileri oluşturduklarını vurgulamaktadır. Çocukların bilgi işleme süreçleri üzerinde önde gelen uzmanlardan biri olan Robert Siegler düşünmenin, bilgi işleme olduğunu belirtmektedir. Bir başka deyişle, ergenler bilgiyi algıladığında, kodladığında, sunduğunda, depoladığında ve geri çağırdığında düşünürler. Siegler, bilgiyi işlemek için yararlı stratejileri öğrenmenin, gelişiminin önemli bir yönü olduğunu vurgulamaktadır (Santrock, 2012).

1.3.3. Davranışçı ve Sosyal Bilişsel Kuramlar

Davranışçılık temelde doğrudan gözlemlenebilen ve ölçülebilen şeylerin bilimsel olarak çalışabileceğini savunmaktadır. Gelişimin, çevreyle deneyimler yoluyla öğrenilebilen, gözlemlenebilir bir davranış olarak düşünülmesi davranışçı kuramda genellikle üzerinde en fazla durulan konu olmuştur. Davranışçı ve sosyal bilişsel kuramlardan Skinner'in edimsel koşullanması ile Bandura'nın sosyal bilişsel kuramı aşağıda kısaca açıklanmıştır (Santrock, 2012).

Skinner'in (1904-1990) edimsel koşullanmasına göre, koşulları verilen davranışı önceden tahmin etmek ve davranışı değiştirmek için koşulları değiştirmek önemlidir. Skinner, insanın istediği ya da istemediği şeylerin ebeveyn onayı ya da sosyal adetler tarafından şekillendirildiğini ifade etmektedir. Örneğin; ergen bir şey yaptıktan sonra yetişkin ona gülümsediğinde, ergen tekrar aynı etkinlik içerisine katılmak ister. Skinner'a göre ödüller ve cezalar, gelişimi büyük ölçüde şekillendirmektedir (Violato ve Travis, 1995).

Bandura'nın sosyal bilişsel kuramında insan davranışını açıklamada neo-davranışsal bir yaklaşım (sosyal öğrenme yaklaşımı) geliştirmiştir. Bandura kuramında, insanların farklılaştığını belirterek, doğrudan algılanamayan bilişsel süreçlerin önemini vurgulamaktadır. Sosyal bilişsel kuram'a göre gelişimdeki anahtar faktörler davranış, çevre ve biliştir. Bandura bilişsel süreçlerin, çevre ve davranışla önemli bağlantıları olduğunu vurgulamaktadır. Bandura, insanların, başkalarının davranışlarını bilişsel olarak temsil ettiklerini ve sonra bazen bu davranışları kendilerinin de benimsediklerini ileri sürmektedir. Bandura'nın son zamanlarda ortaya koyduğu öğrenme ve gelişim modeli davranış, kişi/biliş ve çevre olmak üzere üç unsuru içermektedir (Violato ve Travis, 1995).

1.3.4. Ekolojik Kuram

Ergen gelişimini anlamada önemli bir diğer kuram olan, ekolojik kuram, UrieBronfenbrenner (1917-2005) tarafından oluşturulmuştur. Bronfenbrenner'in ekolojik kuramı gelişimin mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistem olmak üzere beş çevresel sistemin etkisini yansıttığını savunmaktadır. Mikrosistem, ergenin içerisinde yaşadığı ortamdır. Bu bağlamlar, ergenin ailesini, akranlarını, okulunu ve içinde yaşadığı çevresini içermektedir. Ebeveynler, akranlar ve öğretmenler gibi sosyal aktörlerle en dolaysız etkileşimler mikrosistemde meydana gelmektedir. Ergen bu ortamlardaki deneyimlerin pasif bir alıcısı değil aynı zamanda bu ortamların yapılandırmasını sağlayan birisidir. Mezosistem, mikrosistemler arasındaki ilişkileri ya da bağlamlar arasındaki bağlantıları içermektedir. Aile yaşantıları ile okul yaşantıları arasındaki ilişki, okul yaşantıları ve dini yaşantılar arasındaki ilişki, mezosistemin örnekleridir. Örneğin, ebeveynleri tarafından reddedilen ergenler, öğretmenleriyle olumlu ilişkiler geliştirmekte zorluk yaşayabilirler. Ekzosistem, ergenin etkin bir rol almadığı sosyal ortam ve bireyin yakın çevresi arasındaki bağlantıları kapsamaktadır. Örneğin, bir eşin ya da bir ergenin evdeki yaşantısı, annenin işteki yaşantılarından etkilenebilir. Makrosistem, ergenlerin içerisinde yaşadıkları kültürü kapsamaktadır. Kültür, belirli bir grup insanın kuşaktan

kuşaa ğeçen davranış örüntüleri, inançları ve tüm diğer ürünleri anlamına gelmektedir. Kronosistem, çevresel olaylar örüntüsünü, yaşam boyu geçişleri ve sosyo tarihsel koşulları içermektedir (Santrock, 2012).

1.4. Madde Kullanımı

Tarih öncesi zamanlardan beri insanlar fiziksel acıyı azaltmak veya bilinç durumlarını değiştirmek için ilaçlara başvurmuştur. Madde kullanımı genellikle olgunluğa ulaşan veya çok özel durumlara sahip kişilerle sınırlıdır. Madde kullanımı ve kötüye kullanılması, büyük sosyal kaygı yaratan çok ciddi bir sosyal ve halk sağlığı sorunudur. Özellikle ergenler arasında oldukça yaygın olması endişe yaratmaktadır (WHO, 1994).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), ilacı ya da maddeyi, organizmanın fonksiyonlarından birini veya daha fazlasını değiştirebilecek herhangi bir madde olarak tanımlar. Uygarlıkların çoğunda uyuşturucuların varlığı eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Yunanlılar ve Romalılar şarapları sırasıyla Dionysos ve Bacchus figürleriyle süslemişlerdir. Tarihsel olarak, uyuşturucular sihirli-dini ritüeller, kutlamalar ve sosyal olaylarla ilişkilendirilmişken, zamanla diğer ortamlarda da kullanılmaya başlanılmıştır. Maddelerin bir kısmı, tahıl veya meyvelerin fermantasyonunda olduğu gibi kimyasal işlemlere dayanırken, bir diğer kısmı ise yapay olarak üretilebilmektedir. Özellikle yapay olarak üretilme psikiyatrik amaçlı kullanılan ilaçlar ya da sentetik maddeler için de geçerlidir (Espada ve Irlles, 2017).

1.4.1. Bağımlılık Yapıcı Maddelere Yönelik Temel Kavramlar

Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO, 1994) göre madde bağımlılığı ile ilgili birçok kavram bulunmaktadır. Bunlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Bağımlılık: Bağımlılık hastalık olarak tanınmaktadır. Bradbury (1995), bağımlılığı; bir veya daha fazla psikoaktif maddenin tekrar tekrar tüketilmesi, tüketicinin (bağımlı bireyin) periyodik olarak veya sürekli olarak sarhoş olduğu noktaya geldiğinde, maddenin tüketilmesi için zorunlu bir istek göstermesi, tercih ettiği madde tüketimini gönüllü olarak kesmek veya değiştirmek için büyük zorluklar yaşaması ve herhangi bir yolla psikoaktif maddeler elde etmeye karar vermesi olarak tanımlanmaktadır.

Bağımlılığı fiziksel ve ruhsal bağımlılık olarak ikiye ayırarak incelemek mümkündür. Fiziksel bağımlılık, maddenin varlığına karşı olan fizyolojik istektir. Birey bedeninde maddeye karşı yoksunluk hissettiği anda fiziksel semptomlar ortaya çıkar. Ruhsal bağımlılık ise alışkanlık olarak da açıklanabilir. Bireyin duygusal veya kişilik yapısına bağlı madde düşkünlüğü olarak ortaya çıkar. Kişinin maddeye karşı yoksunluk yaşaması durumunda ya da kişinin maddeyi bırakmak istediği anda çok ciddi ruhsal sorunlar görünebilir (Bradbury, 1995).

Bağımlılık her ne kadar ikiye ayrılarak incelense de, günümüzde fiziksel ve ruhsal bağımlılık birbirinden ayrılmamakta, bir bütün olarak ele alınarak incelenmektedir. Bağımlı olan kişinin madde kullanımını bıraktıktan sonra düşük oranda bile olsa tekrar madde kullanması, bireyin hayatını tehlikeye sokmaktadır. Bunun nedeni birey yeniden madde tüketmeye başladığında önceden kullandığı dozu yakalamak ister ve bunun sonucu ölümcül olabilir. Her madde farklı bağımlılık seviyesi gösterir. Bağımlılık seviyesi, kullanılan maddenin cinsine ve saflık oranına göre değişmektedir. Maalesef, birçok birey bağımlı olduğunun farkında da değildir (WHO, 1994).

Yoksunluk: Prensip olarak ya da başka nedenlerden dolayı, uyuşturucuların özellikle alkollü içeceklerin kullanımından yoksun bırakılmak olarak tanımlanmaktadır. Alkolden uzak durma pratiği yapan kişilere "abstemious" (abstemious), "total yoksunluk" (total abstemious) veya daha eski bir İngilizce terminoloji "teetotallers" isimleri verilmektedir. Bazı ülkelerdeki tarama çalışmalarında sıkça kullanılan "mevcut yoksunluk" kavramı, genellikle önceki 12 ay içinde hiç alkol almayan kişi olarak tanımlanmaktadır. "Yoksunluk" kavramının, madde kullanımından sonra kullanmanın azalması veya bırakılması olarak tanımlanan yoksunluk sendromu ile karıştırılmaması gerekmektedir (WHO, 1994).

Yoksunlukta birey ruhsal ve fiziksel değişimlere uğramakta, bu değişimler maddenin cinsine göre değişerek yoksunluğun şeklini ve şiddetini belirlemektedir. Yoksunluk sendromu yaşayan birey ise, bu belirtilerinden kurtulmak için çoğu zaman tekrar madde kullanmaya devam edebilmektedir (Ögel ve ark., 1998).

Denemek: Bireyin maddeyi hayatında bir kez kullanması deneme olarak adlandırılmaktadır. Yasal maddeleri deneyenlerin sayısı oldukça fazladır, yasal olmayan maddelerin kullanımı ise ona göre daha azdır (Okruhlica ve Sierosławski, 2006).

Zehirlenme ya da Entoksikasyon: Kişinin madde etkisi altında olduğu döneme zehirlenme ya da entoksikasyon denir. Toksik sayılan alkol ve diğer uyuşturucu maddelerin alınmasından sonra ortaya çıkan tüm etkiler zehirlenme olarak isimlendirilmektedir. Bunun yanında bu maddelerin kullanımı sırasında, ortaya çıkan uygunsuz davranışlar veya psikolojik değişiklikler de zehirlenme olarak kabul edilmektedir (Bradbury, 1995).

Tolerans: Kişinin zaman içinde aynı miktarda madde tüketmek ve tükettiği maddelerin aynı etkiyi sağlayamaması durumuna tolerans denir. Tolerans gelişen kişi,

maddenin aynı etkiyi sağlayabilmesi için madde miktarını arttırır ve maddeyi tüketir (Ögel ve ark., 1998).

Çapraz tolerans: Bireyin toleransı geliştikten sonra benzer farmakolojik etkiye sahip olan başka maddelere tolerans gelişmesidir (Johnson ve ark., 1991).

Bırakma: Kişinin hiçbir madde kullanmaması durumuna bırakma denir. Bırakmada erken dönem olarak bilinen dönem çok büyük bir önem taşımaktadır. Bu dönemde madde kullanmaya tekrar başlama oranı yüksektir, bu yüzden erken bırakma dönemi bir yılı geçtiyse o zaman kişi tam olarak bırakmış sayılır (Ögel ve ark., 1998).

Sürçme: Bırakma dönemindeki bireyin 24 saatten kısa bir sürede veya bırakma dönemi boyunca bir kez madde kullanımına sürçme denir (Bradbury, 1995).

Kayma veya Laps: Bırakma dönemindeki bireyin bir kaç kez madde kullanımına kayma veya laps denir (Okruhlica ve Sierosławski, 2006).

Nüks veya Relaps: Bırakma dönemi bittikten sonra bireyin tekrardan yoğun olarak madde kullanımına başlamasına nüks veya relaps denir (Johnson ve ark., 1991).

Ayıklık veya Sobriety: Bırakma dönemi bitikten sonra bireyin maddeleri tamamen bırakmasına ve hayatı boyunca kullanmamasına ayıklık denir. Tüm tedavilerde en önemli amaç ayıklığın sağlanmasıdır (Ögel ve ark., 1998).

1.4.2. Bağımlılık Yapıcı Maddelerin Sınıflandırılması

Simić'e göre (2018), bağımlılık yapıcı maddelerin sınıflandırılması farklı şekillerde yapılmaktadır. Son yıllarda bağımlılık yapıcı maddeler; depresörler, hallucinogenler ve stimulanlar olmak üzere üç grupta sınıflandırılmaktadır.

Depresörler: Bu grupta yer alan esrar, eroin, metadon, yapıştırıcılar gibi maddeler organizmanın fiziksel ve zihinsel işlevlerini yavaşlatmaktadır.

Halucinogen: Bunlar bir insanın etrafındaki dünyayı görme, duyma ve hissetme şeklini değiştirir ve kafa karışıklığına ve halüsinasyonlara (LSD, yüksek dozda esrar) neden olmaktadır.

Stimulansi: Bu gruptaki amfetamin, kokain, ecstasy gibi maddeler insan organizmasındaki tüm fiziksel ve zihinsel işlevleri uyarır ve hızlandırır.

1.4.3. Madde Kullanımının Nedenleri

Bağımlılık tek bir nedene bağlı değildir. Birçok faktör buna neden olabilir. Bağımlılığın nedeni kesin olarak belli olmamasına rağmen bağımlı olan insanlarda sıkça görülen nedenler şu şekilde sıralanmaktadır. Bu etkenler dışında bağımlılığın sebebi kesin olarak belli değildir (Espada ve Irlles, 2017).

- Psikolojik sorunları olan aile bireylerinin olduğu aile ortamı,
- Yanlış yetiştirme, ebeveyn tutumları,
- Aile içi bağlanma eksikliği, iletişim problemleri, uzaklaşma,

- Okul içerisinde çekingenlik, şiddet eğilimi olan tavırlar sergileme,
- Eğitimden kaçma, başarıda gerileme,
- Sosyal yeteneklerinin yetersiz oluşu,
- Sapkın tavırlar sergileyen insanlarla olan yakınlık,
- Yaşam alanlarındaki çevrenin uyuşturucuya karşı olumlu tutumu.

Görüldüğü gibi madde bağımlılığında çevrenin etkisi oldukça büyük olmakla birlikte madde bağımlılığına karşı bireyi koruyan faktörler şu şekilde sıralanmaktadır (Espada ve Irls, 2017):

- Kuvvetli ve olumlu aile ilişkileri,
- Ailelerin çocuklarından ve çocuklarının arkadaşlarının yaptıklarından haberdar olması,
- Aile içinde düzenlenen kurallara aile bireylerinin uyum sağlaması,
- İlgili ebeveyn yaklaşımları,
- Aktif bir okul hayatı ve sosyal çevre, etkinliklere katılma,
- Uyuşturucu kullanımının zararlarına yönelik doğru bilgilere sahip olmadır.

Madde kullanımı ve madde bağımlılığında psikolojik, kalımsal, biyolojik, sosyokültürel, ailesel ve biyopsikososyal etmenlerin etkili olabileceği vurgulanmaktadır. Bu faktörler gruplandırılarak aşağıda açıklanmıştır (Brković ve ark., 2008).

1.4.3.1. Sosyokültürel etmenler

Bireyler madde bağımlısı olarak dünyaya gelmezler. Vücut yapısının doğal olarak madde ihtiyacı bulunmamaktadır. Hayatının ilerleyen dönemlerinde birey madde ile karşılaşır, onu kullanır ve belki de hayatı boyunca onu kullanarak yaşar. Sonuç olarak birey aslında ihtiyacı olmadığı bir maddeyle yaşayabilir hale gelmektedir. Bu yüzden bağımlılık teoremi, sadece bireysel faktörler üzerine kurulamaz. Dış faktörler de doğrudan olayın içerisindedir (Brković ve ark., 2008). Dış faktörler aşağıda açıklanmıştır.

Elde edilebilirlik: Bireyin bulunduğu çevrede maddelerin erişimi kolaysa veya bulunduğu çevrede maddelerin sayısı fazlaysa, elde edilebilirlik de o kadar artmaktadır. Tersine, bireyin çevresinde maddelere erişimi az ise, onlara erişmek hatta onlar hakkında bilgi sahibi olma olasılığı düşüktür. Türkiye’de alkol ve öteki maddelerde ki kullanım çokluğu son 20 yılda hızla arttığı için tehlike arz etmektedir. Satış yapılan pek çok yerde gerekli yaş kontrollerinin yapılmaması da küçüklerin alkole kolaylıkla ulaşımını sağlayabilmektedir (Radovanović ve ark., 2010).

Kabul edilebilirlik: Herhangi bir toplumda madde kullanımında kabul edilen bir görüş yaygın ise, o toplumdaki madde kullanan bireylerin sayısı doğal olarak artmaktadır. Böyle bir durumda toplumda uyuşturucu maddelerin kullanıcıları, yeni başlayan bireylere yol gösterebilir. Yani uyuşturucu maddelerin nasıl ve ne şekilde kullanacaklarını öğretebilirler. Zaten bir toplumda bu normal olarak kabul edilmişse kullanmayan kişi sayısı kullananlara göre azalmaktadır (Brković ve ark., 2008).

Çevresel Etkiler ve Sosyal Bağlam: Sosyal bağlam ve fiziksel çevrenin etkisi ergenlerin alkol kullanımında çok büyük bir rol oynamaktadır. Ergenlik döneminde alkol kullanımını önlemek için ergenin çevresindeki kişilerin onu iyi gözlemlemesi ve yol göstermesi gerekmektedir. Ebeveynlerin kendi çocuklarını gözlemlemesi ergenlikte madde kullanımını azaltmakta ve ergenlerin akademik başarılarına katkı

sağlamaktadır. Ebeveynlerin gözlemlerinin ve denetimlerinin eksik olduğu durumlarda ise özellikle 12-16 yaş arasındaki ergenlerde, olumsuz davranışların ortaya çıktığı görülmüştür. Sonuç olarak ergenlerde alkol ve madde bağımlılığının, doğrudan çevresel etkilerden ve sosyal bağlamdan etkilendiği ifade edilebilir (Pavlović ve Jakovljević, 2008).

Sosyal Cezalandırılma: Madde kullanımını engelleyen etkenlerden birinin sosyal olarak cezalandırılma olduğu görülmektedir. Cezalandırmanın amacı, istenmeyen, doğru olmayan bir olayın yaşanacak olması olasılığını engellemek veya devam eden olan madde kullanımını azaltmaktır. Cezalandırma çoğunlukla okuldan atılma, işten çıkarılma, eş veya aile tarafından terk edilme gibi olaylarla sonuçlanmaktadır. Fakat çoğu zaman madde kullanan birey, kullanmanın gerçek olumsuz sonuçlarını bilmesine rağmen kullanmaya devam edebilmektedir. Bunun nedeni de bireyin sosyal cezayı açık ve kesin bir şekilde algılamamasıdır. Sonuç olarak bireyi madde kullanımından uzak tutabilmek için sosyal cezalandırma yöntem olarak kullanılmaktadır. Fakat, bireyin köşeye sıkışmış gibi hissettiğinde sosyal baskıdan dolayı kendinden istenilenin tersini de yapabileceği göz ardı edilmemelidir (Pavlović ve Jakovljević, 2008).

Sosyo - Ekonomik Düzey: Üst ve alt sosyo-ekonomik düzeylere göre maddelerin kullanımı farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte madde kullanımının alt sosyoekonomik düzeyde yaygın olduğu da bilinmektedir. Kullanılan maddelerin ucuz ve kolay elde edilebilen maddeler olduğu, pahalı olmayan uyuşturucu maddelerden eroin ve esrarın alt sosyo-ekonomik düzeydeki bireyler tarafından daha sık kullanıldığı ifade edilmektedir. Alt sosyoekonomik düzeye sahip olan bireylerin tersine, üst sosyo-ekonomik düzeye sahip olan bireylerin, kokain gibi pahalı ve saf olan uyuşturucu maddeleri kullandıkları görülmektedir (Radovanović ve ark., 2010).

Algılanan Akran Normları: Ergenlik döneminde, ergenlerin, alkol ve madde kullanımına başlama ve bu davranışı devamlı hale getirme sebeplerinden bir tanesi akranların bu konudaki teşvik ve destekleyici tutumlarıdır. Günümüzde ergenler alkol

ve madde kullanımını hoşgörülü, kabullenilme olasılığını arttıran, cazip ve normal gördükleri için akranlar arasında bu algılar büyük bir hızla yaygınlaşmaktadır. Ergenlerin önemli günlerinde; mezuniyet, balo, partiler, bir spor maçının kutlanması gibi faaliyetlerde alkol ve madde kullanımı yaygın bir şekilde görülmektedir (Brković ve ark., 2008).

Kişisel motivasyonlar: Kişisel özgürlüğün ve ebeveynlerden bağımsızlaşma ihtiyacının ergenlik döneminde diğer dönemlere göre arttığı bilinmektedir. Bu dönemde ergenlerin en önemli hedeflerinden biri aynı cinsten ve karşı cinsten bireylerle yakın kişisel ilişkiler kurmaktır, bunun yanında okulda da akademik başarı sağlamaktır. Ancak bu amaçların arasında en önemli olarak görüleni ise ergenlerin akranlarıyla olumlu iletişim kurmaları ve bir gruba dâhil olabilmeleridir. Bununla birlikte ergenlerin motive olabilmeleri için en önemli unsur, destek, kabul görme, sosyal uyum ve yeterlidir. Bazı ergenler için bu hedefler zor ulaşabilir gibi görünmekte ve bu yüzden ergenler alkol kullanımına başlamaktadır. Bu durumlarda alkol onların daha rahat hissetmesini sağlamakta ve hedefe daha hızlı ulaşmalarına yardımcı olmaktadır (Brković ve ark., 2008).

Akran Etkisi: Ergenler, kendilerine benzeyen akranlarıyla özdeşim kurdukları için grubun kurallarına uymak istediklerini öne sürmektedirler. Bu yüzden grupta alkole ve uyuşturucu maddelere karşı hoşgörülü bir tavır varsa büyük olasılıkla gruba dâhil olmak isteyen ergenin de bu zararlı eğilimler için hoşgörülü tavır sergilemesi beklenecektir. Bu yüzden ergenlerin arkadaşlarını seçerken dikkatli olmaları gerekir, böylece erken yaşta alkol ve madde kullanımı önlenir. Bunun yanı sıra ergenin kendisinin çevreyi tanınması ve çevredeki eğilimleri anlaması, ona bu olumsuz davranışlar hakkında önemli bilgiler verebilecektir (Mukhopadhyay ve ark., 2012).

Kültürel Tutumlar: Kültürel tutumlar ve o kültüre ait olan inanışlar madde kullanımında büyük önem taşımaktadır. Dünyada birçok farklı kültür ve inanış vardır, bu yüzden maddelerin kullanılması konusunda da her kültür ve her inanış farklılık göstermektedir. Örneğin; bir kültürde alkol kullanımı kabul gören davranış ise o

kültüre ait olan ergenler onu rahatça deneyecektir, fakat başka bir kültürde alkol kullanımını kabul gören davranış değilse o kültüre ait olan ergenler onu rahat olarak denemezler ve bu davranışı rahat olarak da sürdürmezler (Idris ve Sambo, 2009).

Din: Kültür gibi, din de madde kullanımında önemli role sahiptir. Madde kullanımına karşı olan dinin yasaklayıcı tavırları madde kullanımının düşüşünü en çok etkileyen etkenlerden biridir. Eğer din bir maddeyi kabul etmiyorsa, o dine ait toplum içerisinde maddeleri kullanan kişilerin sayısı da azalmaktadır (Wallace ve ark., 2002).

1.4.3.2.Ailesel Etmenler

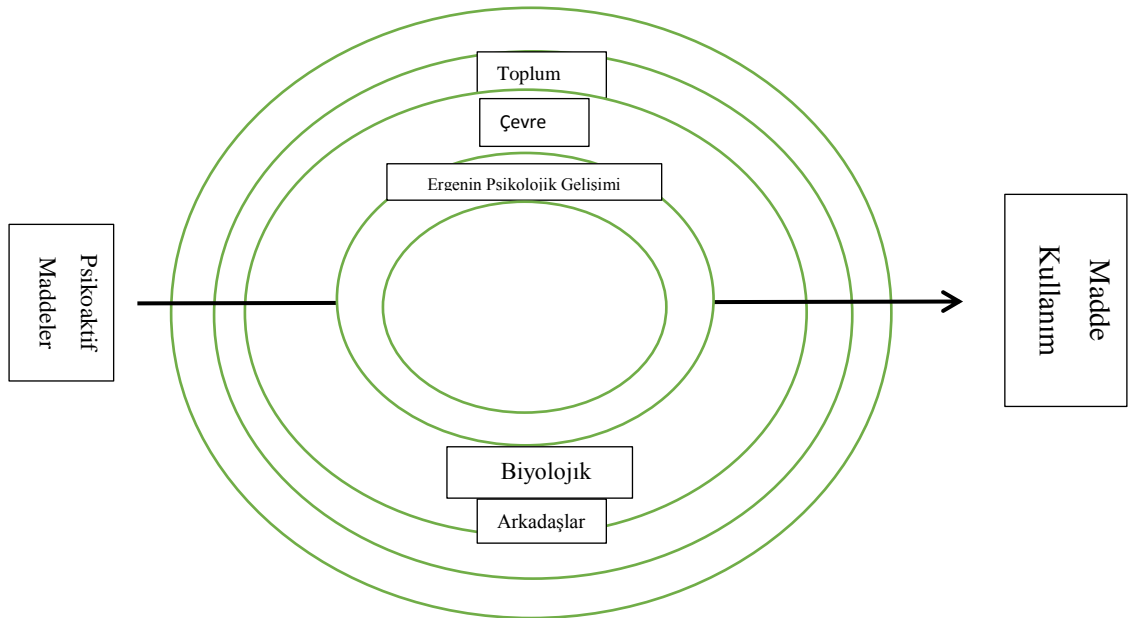
Aile, bireylerin sevgi ve güven duygularının pekiştirildiği temel kurum olarak tanımlanmaktadır. Aile ve ergen arasında olumsuz bir ilişki gerçekleştiğinde, ergenlerde madde kullanımında da artış görülmektedir. Aile ile uyuşturucu kullanımı arasındaki ilişki aşağıda açıklanmıştır (Malbergier ve ark., 2012).

- Ergenin ailesinde madde kullanan kişinin olması,
- Ergenin yaşadığı aile içerisinde aile dinamiğinin, sevgi, desteğin yetersiz olması, kontrol ve disiplinin gevşek veya çok sıkı ve baskın olması,
- Ebeveynlerin kendi çocuğunun kişiliğini tanımaması,
- Aile içinde boşanmanın olması, ebeveynlerin ayrı yaşamaları ya da parçalanmış aileden gelmesi,
- Ebeveynlerin olumlu rol model olmaması durumunda ergenlerin, çözüm üretmeyen, sorunlarla başa çıkamayan veya maddelere karşı hoşgörülü olmaya başlayan bir davranış sergilemeleri,
- Aile içinde ergenin özdeşim kuramaması,
- Aşırı koruyucu aile ortamının olması.

Ergenlerin madde kullanımında aile içi iletişim ne kadar önemli ise kardeşler arasındaki ilişki de o kadar önemlidir. Kardeş ilişkisi madde kullanımını, büyük kardeşin küçük kardeşe model olmasıyla etkileyebilmektedir. Eğer büyük kardeş madde kullanımına karşı hoşgörülü bir tutum sergiliyorsa küçük kardeş de aynı düşünceye sahip olabilir (Malbergier ve ark.,2012).

1.4.3.3. Biyopsikososyal Etmenler

Madde kullanımının etiolojisinin açıklanmasında Biyopsikososyal model önemli bir yer tutmaktadır. Bu modelde birinci etki triaddir. Triad ilk olarak ergenin psikososyal gelişiminden, aile işlevselliğinden ve arkadaş ilişkilerinden oluşmaktadır. Ergenin psikososyal gelişimi merkezi bir rol oynarken, aile işlevselliğinden ve arkadaş ilişkilerinden etkilenmektedir. Ergenler yetişkinlerden yedi kat daha hızlı madde kullanım bozukluğuna sahiptirler. Fakat genetik ve psikopatolojik faktörler alkol bağımlılığı için etkin rol oynamamaktadır (Ögel, 2007).

Şekil 1.1. Ergenlerde Madde Kullanım Etiyolojisini Gösteren Biyopsikososyal Model

Bu model Şekil 1’de de görüldüğü gibi madde kullanımında etkili olan etmenleri dört grupta incelemektedir. Bunlar aşağıda açıklanmıştır (Buckner ve ark., 2013).

- Biyolojik etmenler,
- Toplumsal etmenler (Şekil 1.1’de verilmiştir),
- Kişilerarası çevre belirleyicileri; aile işlevselliği ve akran ilişkileri ile ilgili etmenler,
- Çevresel belirleyiciler.

Bu etmenlerin birbirini etkileme olasılıklarının yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Madde kullanım bozukluklarında biyolojik etmenler; genetik, nörolojik ve idiyosenkratik fizyolojik faktörler olmak üzere üç grupta toplanmaktadır (Buckner ve ark., 2013).

1.4.4. Madde Kullanımı ile İlgili Sorunlar

Ergenlik döneminde her türlü gelişim alanında madde kullanımı nedeniyle gerileme olabilir, fakat psikolojik gelişiminde geri dönüşsüz hasarlar ortaya çıkmaktadır. Madde kullanımında en büyük risk faktörlerinden biri, davranış bozukluklardir, ikinci ise negatif etki mekanizmasıdır. Yüksek duygusal tepkisellik ve değişen duygusallık, negatif etki mekanizmasının bir parçası olarak görülür (Finn ve ark., 2000).

Davranışları kontrolsüz olan ergenler madde kullanarak davranışlarının negatif etkilerinde düzenleme yaparlar. Bunun nedeni de bu kişilerin duyarlı ve kötü bir yaşam tarzına sahip olmalarıdır. Ayrıca, aşırı derecede kontrollü kişiler ve kontrolsüz kişiler arasında da fark görülmektedir. Aşırı derecede kontrollü kişiler kendilerini riskli

durumlardan korurlar ve böylece negatif etkilerin daha az sıklıkla ortaya çıkmasına neden olurlar, fakat kontrolsüz kişiler kendilerini riskli durumlardan koruyamazlar ve böylece negatif etkilere daha çok maruz kalırlar. Bunun sonucunda ise madde kullanımının derecesinin arttığı görülmektedir (Ögel, 2007).

Sürekli alkol kullananlarda %50 oranında depresyonun eşlik ettiği görülmüştür. Depresyon en çok detoksifikasyon yani alkolden yoksun kalma döneminde daha belirgindir. Ergenlik döneminde depresyon geçirme olasılığı ailede daha önce geçirilmiş bir depresyon durumu varsa daha yüksektir. Alkol kullanan bireylerde %48 oranında hayatında bir kez depresyon geçirme olasılığının olduğu bulunmuştur. Alkol veya maddeleri sürekli kullanmaktan kaynaklanan ve ruhsal bozukluklardan biri olan depresyonu, ergenler yok etmek için ek maddelere başvurabilmektedir. Ek maddeler kokain, amfetamin gibi uyarıcı maddelerdir (Ögel ve ark., 1998).

Madde kullanımında intiharlara da sık rastlanır. İntihar oranını artıran etkenler farklılık göstermesine rağmen en sık rastlananlar arasında bireyin yalnız hissetmesi, kişiler arası sürekli çatışmalar yaşanması, çoklu madde kullanımı ve ekonomik sorunların olduğu görülmektedir. Alkol bağımlılarının daha geç yaşlarda, madde bağımlılarının ise daha erken yaşlarda intihar girişiminde buldukları saptanmıştır (Finn ve ark., 2000).

Madde kullananlardan alkol kullanan bireylerde daha çok rastlanan ruhsal bozukluk, anksiyete bozukluğudur. Bireyin alkolü anksiyeteyi azaltmak için mi kullandığı ya da alkolün kullanılması nedeniyle mi anksiyetenin çıktığına yönelik ayrımın yapılması zor olmasına rağmen, temel nedenin bulunması ve ona göre tedavi uygulanması büyük önem taşımaktadır (Ögel ve ark., 1998).

Hem alkol hem madde kullanımının eşlik edebildiği bu bozukluk tedavi ile ortadan kaldırılabılır. Bu grup içinde yer alan ve en sık görülen iki bozukluk bulunmaktadır.

Bunlar; antisosyal kişilik bozukluğu ve borderline kişilik bozukluğudur, daha az görülen ise psikotik bozukluklardır (Ögel, 2007).

1.4.5. Madde Kullanımının Yaygınlığı

İzleme Merkezi olarak bilinen TUBİM veya Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi, 2017 yılında yapılan çalışmalarda toplanan verileri kullanarak 2018 Uyuşturucu Raporu yayınlanmıştır. TUBİM (2018) raporuna göre Türkiye'nin çevresindeki ülkeler ve bu ülkeler arasında bulunduğu konuma göre aynı zamanda artan genç nüfusu sebebiyle madde kullanımından en çok etkilenen ülkeler arasında olduğu bulunmuştur.

TUBİM raporuna göre Türkiye'de 2016 yılında toplam 81.222 uyuşturucu operasyonu yapılırken, 2017 yılında bu oran % 45,87 artış göstermiş ve sayı 118.482'e yükselmiştir (TUBİM, 2018).

TUBİM (2018) raporuna göre bazı maddelerin kullanımında artış oranları aşağıda verilmiştir. Bu maddeler:

- **Esrar:** 2016 yılına göre 2017 yılında esrar miktarında %19,6 oranında artış olduğu görülmüştür.
- **Sentetik Kannabinoidler:** 2017 yılında ele geçirilen sentetik kannabinoid sayısı 2016 yılına göre %53,1 oranında artış göstermiştir.
- **Eroin:** 2016 yılına göre 2017 yılında eroin miktarı %58,1 oranında artış göstermiştir.
- **Kokain:** 2016 yılına göre 2017 yılında ele geçirilen kokain miktarının sayısı %75,7 oranında artış göstermiştir.

- **Captagon:** Türkiye’de captagonu bulma sayısı ile onu kullanma sayısı da en üst seviyeye ulaşmıştır. En çok yakalanmalar, captagonu ele geçirilmekle sonlanmıştır ve %103 oranında artış göstermiştir.
- **Ectasy:** Rekor miktara 2017 yılında ulaşmış ve 2016 yılına göre çok büyük bir artış göstermiştir. Bu artış %127,5 oranındadır.
- **Metamfetamin:** 2017 yılında ele geçirilen metamfetamin miktarının sayısı 2016 yılına göre %162,6 oranında artış göstermiştir.

1.5. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramı, Fransa’da ortaya çıkmıştır. Fransız sosyologlar tarafından, kırılmanın veya güvencesizliğin ara adımlarıyla birlikte dışlanma sürekliliği yaratarak sosyal hoşnutsuzluk veya sosyal diskalifiye dinamikleri üzerinde durulmuş, uluslararası boyutta çeşitli ülkelere yayılmıştır. Sosyal dışlanma yaşamın birçok alanında ifade edilen çok boyutlu bir olgu olup Silver (2019), bireylerin veya grupların içinde yaşadıkları topluma tam veya kısmen katılmalarının dışlandığı süreç olarak tanımlanmaktadır.

Avrupa Komisyonu’na göre sosyal dışlanma, belirli bireyleri, aileleri, grupları veya tüm toplulukları etkileyerek, sosyal, ekonomik ve politik katılım için gerekli olan kaynaklara erişimden mahrum eden bir süreç (veya durumu) olarak tanımlanmakta, etkilenenler için eşit olmayan fırsatları temsil etmektedir. Sosyal dışlanmanın ortaya çıkışı ve gelişimi çok boyutludur. Düşük eğitim, kişilik özellikleri, bireyin herhangi bir engelle sahip olması gibi iç faktörler ya da işgücü piyasasındaki yapısal eşitsizlik, damgalama gibi dış faktörlerden kaynaklanabilmektedir (Brandova ve Kajanova, 2015).

Ergenlik dönemindeki, akran ilişkileri, ergenlerin sosyal ve bilişsel gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal gruplara dâhil olmama veya dışlanma, üyelik

kriterlerine itiraz edildiğinde veya grup kimliği ve grup işleyişini tehdit ettiğinde ortaya çıkmaktadır (Hitti ve ark., 2011). Araştırmalar (Bierman, 2004; McGlothlin ve ark., 2007; Rubin ve ark., 2006), dışlanma ile ilgili kapsamlı deneyimlerin, hem sağlıklı sosyal kalkınmayı (ör. Benlik saygısı) etkilemek hem de çeşitli önyargı ve ayrımcılık biçimlerini yansıtmak açısından uzun süreli olumsuz sonuçlara sahip olduğunu göstermiştir.

Ergenlerde ikili arkadaşlıklar, etkileşimde bulunan küçük bir arkadaş grubundan farklı yakınlık seviyeleri, okul ve mahalle bağlamında ergenlerin sosyal dünyalarını düzenlemeye ve sınıflandırmaya hizmet eden kalabalıklar olmak üzere üç tür akran ilişkisi tanımlanmaktadır. Ergenlikte dışlanma, bu arkadaşlık ilişkilerinde gözlemlenen dinamiklere, ortaya çıkan grup bağlılığına ve okul ortamlarında toplumsal kimliğe yansıyan cinsiyet ve cinsellik üzerine odaklanmıştır. Akran gruplarından dışlanma ergenler için sosyal geri çekilme, kaygı ve depresyon gibi olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Ergenler, uzun vadeli ve geniş kapsamlı sonuçları olan grup kimliğine dayalı olarak dışlanma yaşayabilmektedirler. Her dışlama biçiminin, geçici durumdan daha zararlı olana kadar farklı sonuçları vardır (Hitti ve ark. 2011).

1.5.2. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri ve Sonuçları

Sosyal dışlanmanın nedenlerini anlayabilmek için öncelikle sosyal dışlanma literatüründe önemli bir isim olan Silver'in üç paradigmasının ele alınması gerekmektedir. Silver kısaca, bu üç paradigmayla sosyal dışlanmanın tanım, neden ve unsurlarının üç temel görüş altında toplanabileceğini ifade etmektedir. Levitas ise, üçlü bakış açısında dışlanmanın nedenlerini üç başlık altında sınıflandırmıştır. Bu görüşe göre dışlanma üç nedensel çerçevede ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki bireysel nedenler olup ve Levitas'ın bahsetmiş olduğu sınıf altı tartışmaları bu gruba denk gelmektedir. Burada dışlanma bireysel özellikler sonucunda ortaya çıkmaktadır. İkincisi yapısal ve toplumsal nedenleri, üçüncü grup ise hukuksal zemindeki nedenleri

ifade etmektedir. Bu durumda dışlanma bireylere verilen haklar konusundaki eşitsizlik sonucunda ortaya çıkmaktadır (Taratanoğlu, 2010).

Sosyal dışlanmaya yol açan etken ortaktır ve toplumlar arasında benzerlik göstermektedir. Bu etkenlerden biri olan sosyal unsurlar, ekonomik dışlanma, sosyal ilişkilerin zayıflamasını kapsamaktadır. Dışlanmayı oluşturan etkenlerden bir diğeri sosyal destek yoksunluğu olarak adlandırılmakta, son etken ise, kurumsal dışlanma olarak ele alınmaktadır. Bu üç unsur bir araya geldiğinde keskin ve şiddetli sosyal dışlanma ortaya çıkmaktadır. Sosyal dışlanmaya yol açan etkenler birbirine bağlı olup karşılıklı etkileşim içindedir. Sürekli artan eşitsizlik, adaletsizlik ve yoksulluk, işgücü piyasasında değişim ve sosyal korumanın gerilemesi gibi etkenler de dışlanmada önemli rol oynamaktadır (Çakır, 2002).

Eşitsizlik, gelir dağılımında, eğitimde, sağlık hizmetlerinden yararlanmada, kültürel ve politik faaliyetlere katılmada söz konusu olabilmektedir. Adaletsizlik ve yoksulluk birbirine yakından bağlıdır. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin sonucunda yoksulluk ortaya çıkmaktadır. İşgücü piyasasındaki değişim ise işsizliğe ve bölünmeye yol açmaktadır. Sosyal korumanın gerilemesi nedeniyle iş, sağlık ve eğitim sektörlerinde gelir güvencesi olmadığı için insanların toplumdaki kopmasına neden olabilmektedir (Çakır, 2002).

Sosyal dışlanmanın sonucunda bireysel ve toplumsal olmak üzere iki olumsuz sonuç doğmaktadır. Bireysel sonuçlar, sosyal çevre ile birey arasında olan bağların kopması, kaygı, stres, öz saygının zedelenmesi, umutsuzluk, güçsüzlük, ve kadercilik gibi sonuçları doğurmaktadır. Bundan dolayı doğan fiziki ve ruhsal bozukluklar, bireyin sağlıklı yaşama ulaşmasını engelleyebilmektedir. Toplum açısından sonuçları ise, suç eğilimi ve suçluluk oranının artması ile toplumun geleceğini tehdit edebilecek duruma yol açabilmesidir (Taratanoğlu, 2010).

1.5.3. Sosyal Dışlanmanın Etkileri

Sosyal dışlanmanın etkileri Mareš ve Sirovatka (2008) tarafından dört boyutta tanımlanmıştır. Birincisi, işgücü piyasasına sınırlı erişimde gösterilen ekonomik boyuttur. Boyutlardan bir diğeri, düşük eğitim düzeyleri ile ilişkili kültürel boyuttur. Üçüncü olarak ele alınan sosyal boyut, sosyal ilişkilerin yalnızca aynı alt kültürde yaşayan kişilerle sınırlandırılmasıdır. Son boyut ise damgalanmış etiketleme ve dışlananların algılanması ile karakterize edilen, bazen öznel dışlama olarak adlandırılan sembolik bir boyuttur. Özellikle, uyuşturucu madde kullananlar bu boyutta toplanmaktadır.

Madde kullanıcıları arasındaki dışlanmanın sosyal boyutu, sosyal ağlara daha zayıf erişim ile karakterizedir. Kullanıcının çevre ile olan ilişkisinde bir kayıp veya sınırlama bulunmakta, sosyal ağ, diğer kullanıcıların oluşturduğu alt kültürün belirli üyelerine göre daralmaktadır. Sembolik boyutta, kullanıcılar genellikle damgalanma ve sosyal kınama yaşamaktadır. Toplumda var olan genel stereotiplere ve önyargılara dayanarak, bu bireyler sosyal marjinalleşmeye uğrarlar. Uyuşturucu kullanıcıları toplum için zayıf, ahlaksız ve tehlikeli olarak kabul edilmektedir. Sosyal belirleyiciler, madde kullanımının sonuçlarını dolaylı olarak ağırlaştırarak yaşam koşulları ve kaynaklar yaratabilmektedir. Uyuşturucu bağımlılığı, sosyal yaşamda bireylerin toplumun sınırlarına ve sosyal dışlanmasına yol açabilecek değişikliklere neden olmaktadır. Bu değişiklikler, kendini dışlama şeklinde ortaya çıkabileceği gibi, madde kullanan kişinin madde kullanımının artması şeklinde de görülebilir. Sorunlu madde kullanıcıları yakın çevrelerinden (özellikle aileden) uzaklaşabilir, işlerini kaybedebilir veya buldukları pozisyonların çoğundan istifa edebilirler (Brandova ve Kajanova, 2015).

Sosyal dışlanma, bireyde baskın olan bağımlılık yapan maddeden, maddenin tüketim oranından ve kullanıcının yaşam tarzından etkilenmektedir. Diğer taraftan da sosyal dışlanma, bireyin madde bağımlılığından kurtulabilmek için yapabileceklerinde kendine yol gösterebilir (Brandova ve Kajanova, 2015).

Dışlanma, madde kullanmayanlar için bir sosyal kontrol aracı olarak görülürken, madde kullanıcılarının kendilerini reddeden topluma karşı bir savunma veya saldırganlık nedeni olarak da görülebilir. Dışlanma, genel olarak madde kullanıcıların günlük hayattaki faaliyetlerde uğradıkları başarısızlıklarından dolayı toplum tarafından uygulanan davranış olarak da tanımlanabilir. Bağımlılık yaratan maddeler sadece etkileri bakımından birbirinden farklı olmakla kalmaz, aynı zamanda kullanımları sırasında oluşabilecek sağlık risklerini de oluşturabilir. Bununla birlikte, madde kullanımıyla ilişkili sorunların çoğunun sosyal bir boyutu bulunmaktadır (Brandova ve Kajanova, 2015).

Aile içi iletişimde bozulma, kötü barınma koşulları, sağlık durumunda yaşanabilecek problemler, eğitimin yetersiz olması, işsizlik, suç vb. ile karakterize edilebilecek sosyal dışlanma, bireylerin madde kullanmaya başlama olasılığını arttırmaktadır. Ancak, madde kullanımı, daha fazla aile içi problemler, artan konut sorunları, sağlığın daha da bozulması, işsizliğin ve suçun artması gibi nedenlerle daha fazla sosyal dışlanmaya yol açabilir (Neale, 2008).

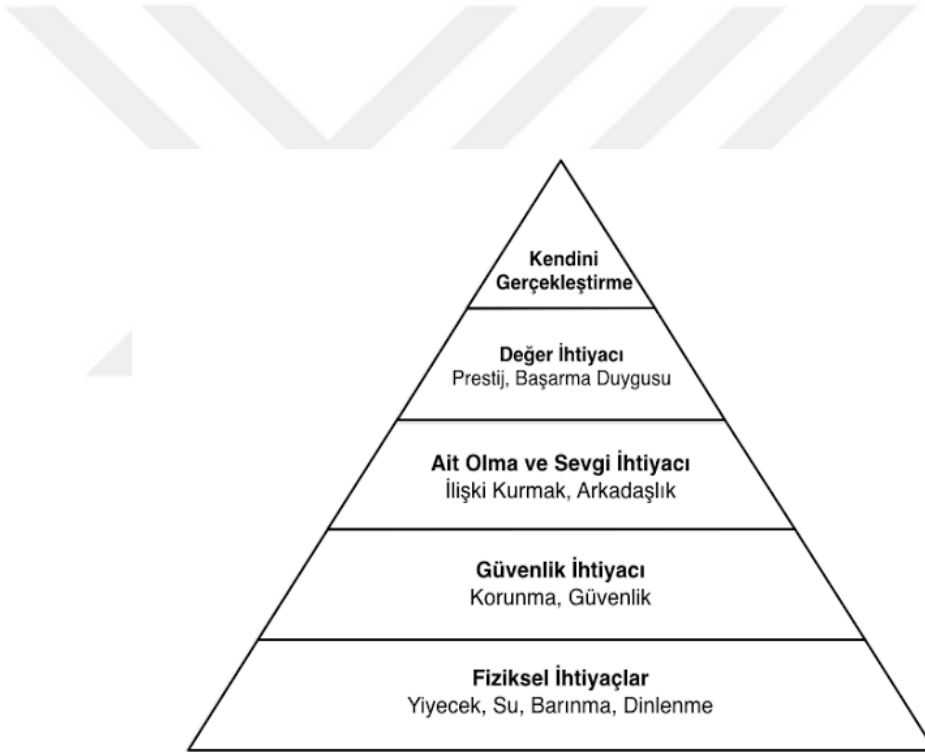
Goode (2008) sosyal dışlanma ve madde kullanımı arasındaki ilişkiyi ana hatlarıyla belirtmiş, sosyal dışlanmanın sorunlu madde kullanımına yol açtığını savunmuştur. Madde kullanımı daha fazla sosyal dışlanmaya yol açmakta, madde kullanıcıları toplumun çoğunluğundan (yani alkol ve tütün gibi yasal madde kullananlar) farklı bir şekilde “ötekileştirme” ye maruz kalabilmektedirler. Daha iyi olanaklara sahip insanların aksine, genellikle madde kullanımı ile ilgili problemlerde madde kullanan kişilere, yardımcı olabilecek çok daha az kişisel ve kurumsal kaynaklar bulunmaktadır.

1.6. Sosyal İhtiyaçlar

Organizmanın kendi türünün yaşamını normal olarak sürdürebilmesi için gereksinim duyduğu şeyler ihtiyaç olarak tanımlanabilir. Oldukça soyut olan ihtiyaç

kavramının tanımlanması ve karşılanmadığında ortaya çıkabilecek problemlerin belirlenmesi de zor olabilmektedir. İhtiyaçların belirlenmesinde dışsal ve içsel etmenler rol oynamaktadır. Bu yüzden tanımlanan temel ihtiyaçlar belli bir grup veya birey için farklılık gösterebilir ve sonuç olarak belirlenmiş ihtiyaçlar her grup veya birey için geçerli olmayabilir. Bu durum bireylerin aynı toplum içinde yaşamasına rağmen değişmeyebilir (Sarıpek- Başar, 2017).

Maslow ihtiyaçları hiyerarşik seviyelerde incelemiş ve ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidini oluşturmuştur (Akt. McLeod, 2007). Maslow'un ihtiyaç hiyerarşisi piramidi Şekil 1.2'de verilmiştir.

Şekil 1.2. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi

Şekil 1.2'de görüldüğü gibi Maslow temel ihtiyaçlardan başlayarak kendini gerçekleştirme ihtiyacına doğru beş aşamalı bir piramit oluşturmuştur. Modele göre, temel ihtiyaçların karşılanması insanların motive olmasını sağlamaktadır. Daha yüksek seviyedeki kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarını karşılamak için daha düşük temel ihtiyaçların karşılanması gerekir. Bu ihtiyaçlar yaratıcı bir şekilde

karşılandığında, kendini gerçekleştirme olarak adlandırılan en yüksek seviyeye ulaşılabilir. Her birey hiyerarşiyi kendi kendini gerçekleştirme seviyesine doğru ilerletme yeteneğine sahiptir. Ne yazık ki, ilerleme genellikle düşük seviyedeki ihtiyaçları karşılayamama nedeniyle bozulmakta, iş kaybı veya boşanma dâhil yaşam deneyimleri, bireyin hiyerarşi düzeyleri arasında dalgalanmaya neden olabilmektedir (Akt., McLeod, 2007).

Maslow'un beş aşamalı modeli, ilk olarak bilişsel ve estetik ihtiyaçlarla genişletilmiş, daha sonra aşkınlık ihtiyaçlarını içerecek şekilde düzenleme yapılmıştır. Model üzerinde yapılan güncellemelerle 1970'te sekiz aşamadan oluşan bir model geliştirilmiştir. Bu modelde aşağıdaki öğeler yer almaktadır (Akt., Tay ve Diener, 2010).

1. Hava, içecek, yiyecek, sıcaklık, barınak, uyku, cinsellik, vb. gibi durumları içeren biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçlar.
2. Güvenlik ihtiyaçları, güvenlik, düzen, yasa, sınırlar, istikrar vb.
3. Sosyal ihtiyaçlar, aidiyet ve sevgi.
4. Benlik saygısı, başarı, ustalık, bağımsızlık, statü, hakimiyet, prestij, yönetsel sorumluluk, vb. gibi özellikleri içeren saygı ihtiyaçları.
5. Bilgi, anlam vb. gibi özellikleri içeren bilişsel ihtiyaçlar.
6. Takdir, güzellik, denge, form vb. gibi özellikleri taşıyan estetik ihtiyaçlar.
7. Kişisel potansiyeli, kendini gerçekleştirmeyi, kişisel gelişim ve en yüksek deneyimleri aramak olarak bilinen kendini gerçekleştirme ihtiyaçları.
8. Başkalarının kendini gerçekleştirmelerine yardımcı olmak olarak bilinen aşkınlık ihtiyaçları.

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde de olduğu sosyal ihtiyaçlarda insan yaşamında çok önemli bir noktayı oluşturmakta, sosyal ihtiyaç başarı, üye olma hissi, aidiyet ve güç olarak sınıflandırılmaktadır. İnsanların sosyal ihtiyaçları deneyim,

büyüme ve sosyalleşme yoluyla elde edilmekte, birey toplum tarafından kabul edildiğinde, duygusal ve davranışsal potansiyel olarak ortaya çıkmaktadır (Akt. Ajduković, 2015).

Sosyal destek benzersiz ve birçok boyuttan oluşan bir kavramdır. Sosyal ihtiyaçların karşılanmasında da sosyal destek gerekmektedir. Sosyal destek başlangıçta sosyal etkenlerle özellikle de ilişkisel faktörleri sağlık ve refahla bağlantılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Sosyal destek, bireylerin herhangi bir konuda başkalarından destek almaları ya da herhangi birine destek vermeleri olarak ifade edilebilir. Sosyal destek algılanan, duygusal ve sosyal destek olarak incelenmektedir. Sosyal destek toplumda stresi önleyici olarak görev yapmakta, böylece sağlığın korunmasını ve hastalığın önlenmesinde etkili rol oynamaktadır (Song, Son ve Lin, 2011).

1.7. Araştırma Özetleri

Ergenlerde madde bağımlılığı, sosyal dışlanma ve sosyal ihtiyaçlara yönelik yapılan araştırmalar Türkiye’de ve Dünyada yapılan araştırmalar olarak aşağıda verilmiştir.

1.7.1. Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Sayar ve arkadaşları (2000) tarafından yapılan araştırmada aşırı doz ilaç aldıktan sonra intihar girişiminde bulunan ergenlerin aleksitimi, umutsuzluk, depresyon gibi etkenler ile intihar niyetinin arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya, 1 Nisan 1997 ve 1 Ocak 1999 tarihleri arasında İstanbul’un Vakıf Gureba Eğitim Hastanesinin acil servisine başvuran yaş aralığı 15-18 arasında değişen 33 ergen dâhil edilmiştir. Hastanenin acil servisine başvuran 33 ergenden 28’i kadın ve beşi erkektir. Deneklerin, 15’i ilkokul, yedisi ortaokul ve 10’u lise ve biri yüksek okul

öğrencisidir. Araştırmada Zung Depresyon Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Toronto Aleksitimi Ölçeği, AECOM İntihar Niyeti Ölçeği ve Ölümcüllük Ölçeği kullanılmıştır. İlk kez intihar girişiminde bulunan yedi ergen bulunmuş, beş ergenin ailesinden alınan öyküden ise daha önce intihar girişiminde buldukları ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda, intihar girişiminin ölümcüllüğünün ölçümünde kadınların erkeklerden daha fazla ölümcül intihar girişiminde bulunduğu belirlenmiştir. İntihar niyeti ve umutsuzluk duygusu arasında ilişki olduğu, intihar niyeti ve depresyon duygusu arasında ise ilişki olmadığı saptanmıştır.

Yüncü ve arkadaşlarının (2009) çalışmasında madde kullanım bozukluğu olan ve ergenlik döneminde bulunan bireylerin ebeveynlerin mizaç boyutunda risk faktörleri ve psikopatolojik risk faktörlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma EGEBAAM; Ege Üniversitesi Çocuk, Ergen Alkol Madde Bağımlılığı Araştırma ve Uygulama Merkezinde 47 madde kullanım bozukluğu olan erkek ergenin ebeveynleriyle yapılmıştır. Bu çalışmada kontrol grubu yaş ve cinsiyet açısından olgu grubu ile karşılaştırılmıştır. Tanı görüşmeleri için SCID-NP, SCID-I ve SCID-II Türkçeye uyarlanmış ölçekleri kullanılmıştır, mizacı değerlendirmek için TEMPS-A anketi kullanılmıştır. Bağımlılık öyküsü araştırmaya dâhil edilen olguların %31,8'inin ailesinde varken, %68,2'sinin ailesinde bulunmamaktadır. Sosyodemografik özelliklerin karşılaştırılmasında iki grup arasında farklılık saptanmamış, fakat psikopatolojik özelliklerin karşılaştırılmasında farklılıklara rastlanmıştır. Araştırmacılar madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin ebeveynlerinde duygu durum bozukluğunun sık olarak ortaya çıktığını saptamışlardır. Bu gruptan çıkan mizaç puanları da kontrol grubundan daha yüksektir. Çalışma sonucunda, ergenler için ailelerin etkisinin arkadaş etkisi kadar önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Önal ve arkadaşlarının (2011) çalışmasında, Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Belirtileri gösteren veya DEHB olan ergenlerin, madde kullanımını etkileyebilecek faktörler ve ebeveyn özelliklerinin neler olduğunun araştırılması amaçlanmıştır. Çalışma İstanbul'un 15 farklı sosyoekonomik düzeye sahip olan ilçesinde yapılmıştır. Örneklem büyüklüğü 4000 olarak hedeflenmiş ve 15-17 yaş arasındaki, onuncu sınıf

öğrencileri çalışmaya alınmıştır. Bu çalışmada 43 okul yani 104 sınıfa ulaşılmıştır. Ankette ihmal ve istismar, riskli davranışlar, okul, çevre ve sağlık ile ilgili sorular yer almaktadır. Anketin yanında araştırmada, Youth Self Report ölçeğinin Türkçeye uyarlaması yapılmış, Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği de kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, ebeveynlerde madde kullanımı öyküsüne rastlanılmıştır. Madde kullanma oranı gerek dikkat eksikliği tanısı olan gerekse olmayan ergenlerde yüksek çıkmıştır. Sosyodemografik özellikler karşılaştığında ise, DEHB ve madde kullanımı arasında ilişki olduğu saptanmıştır.

Siyez ve arkadaşları (2012) tarafından yürüten araştırmada madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan ergenlerin çocukluk dönemi aile yaşantılarına yönelik algılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma İzmir’de, Ege Üniversitesi Çocuk Ergen Alkol Madde Bağımlılığı Araştırma ve Uygulama Merkezinde gerçekleştirilmiştir. Olgu grubunu madde kullanım bozukluğu tanısı olan ve bu merkezde tedavi gören 19 ergen, kontrol grubunu ise liseye devam eden ve hiç madde kullanmayan 18 ergen oluşturmuştur. Araştırmada, bireyin çocukluk dönemi aile yaşantısına ilişkin algılarını ölçen Çocukluk Dönemi Aile Yaşantıları Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada anlamlı farklılık t testi ile araştırılmıştır. T testi sonucunda ebeveyn tutumlarına ilişkin algılar anlamlı derecede farklılık göstermiştir. Araştırmadan elde edilen bulgularla, madde kullanımını önlemek için önleme programlarının önemli olduğu vurgulanmıştır. Önleme programlarının ergenlik döneminden önce başlaması gerektiği belirtilmiş, madde kullanım bozukluğunu belirleyen en büyük etkenlerden birinin aile ilişkileri olduğu ifade edilmiştir.

Erdamar ve Kurupınar (2014) çalışmalarında lise öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlıklarını ve yaygınlığını tespit etmeyi amaçlamışlardır. Bu çalışma 2010-2011 eğitim öğretim döneminde Bartın’da liselerde öğrenim gören 545 öğrenci ile yapılmıştır. Öğrencilerden 3892’si kız, 4394’ü erkektir. Çalışmada kullanılan anket araştırmacı tarafından geliştirilmiş ve iki bölümden oluşmaktadır. Sosyodemografik bilgiler birinci bölümde yer alırken, madde kullanım alışkanlıklarını belirlemek için sorular ikinci bölümde yer almıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre araştırmaya

dâhil edilen çocukların % 61,8'inin hiç sigara kullanmadığı, % 10,8'inin bir kez denediği, % 27,4'ünün devamlı kullandığı saptanmıştır. Çocukların % 35,2'sinin alkölü bir kez denediği, % 24,4'ünün alkölü devamlı kullandığı belirlenmiştir. Cinsiyet, okul türü, kendinden memnun olma, sınıf düzeyi ve bağımlı akran olması ile sigara kullanma arasında ise anlamlı fark bulunmuştur.

Süngü (2014) tarafından yapılan araştırmada üniversite öğrencilerinin, madde kullanım yaygınlığını ölçmek ve madde kullanımını etkileyen bireysel değişkenler, alışkanlıklar arasında farklılık olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Çalışma Yozgat'ın Bozok Üniversitesinde, 2012-2013 eğitim öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya İlahiyat Fakültesi, İktisadi-İdari Bilimler Fakültesi, Fen Fakültesi ve Edebiyat Fakültesi olmak üzere beş farklı fakültede öğrenim gören 572 öğrenci dâhil edilmiştir. Öğrencilerin %62,1'i kız, %37,9'u erkekten oluşmuştur. Bozok Üniversitesi öğrencilerinin alköl, uyuşturucu, sigara ve üçüncü sınıf maddelerin (bu maddeler içinde uçucu, çözücü ve yapıştırıcı maddeler yer almaktadır) kullanımına ilişkin elde edilen sonuçlara göre anlamlı farklılık bulunmuş, birinci ve dördüncü sınıflarda daha fazla öğrencinin sigara kullandığı, alköl kullanımının daha çok birinci sınıflarda yüksek olduğu saptanmış, bunun nedeninin ise akran etkisi ve aile içi iletişim olduğu belirtilmiştir. Başka bir nedenin ise öğrencilerin harçlığının yükselmesi ve kolay ulaşılabilirlik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Telef (2014) araştırmasında, ergenlikte yaşanan olumlu ve olumsuz duygular ve riskli davranışlar arasında fark olup olmadığını araştırılmasını amaçlamıştır. Bu çalışma 2011-2012 yılında gerçekleştirilmiş ve İzmir'in iki farklı meslek lisesinin 9-12 sınıflarında 300 öğrenci ile yapılmıştır. Öğrencilerin %38'i kız, %62'si erkekten oluşmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Riskli Davranışlar Ölçeği, Olumlu ve Olumsuz Yaşantı Ölçeği ve Genel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda olumlu yaşantılar ile antisosyal davranışlar arasında negatif, olumsuz yaşantılar ile riskli davranışlar arasında ise pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır.

Aydın (2016) tarafından yapılan çalışma Konya, Selçuklu ilçesinde, toplam 10 üniversite öğrencisi ile yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı üç kısımdan oluşmuştur. İlk kısımda madde bağımlısı üniversite öğrencilerine yönelik sosyodemografik bilgiler ve “madde bağımlısı” tanımına karşı davranış ve tutumlarının incelenmesi; ikinci kısımda madde bağımlısı olarak tanımlanmış gençlerin diğer akranlar açısından nasıl algılandığını incelemek, son kısımda ise bu bireylerin toplum ile arasında sorunlu ilişkinin ne boyutta olduğunu incelemek amaçlanmıştır. Verileri toplamak için, mülakat, gözlem ve doküman analiz teknikleri kullanılmıştır. Örneklem grubu üç kızdan ve yedi erkekten oluşmuştur. Sonuç olarak madde bağımlısı üniversite öğrencilerinin sosyalleşme konusunda dışlanmışlığı ve aidiyeti aynı anda yaşadıkları bulunmuştur.

Erbay ve arkadaşları (2016) araştırmasında madde ve alkol bağımlılığı gösteren bireylerin bağımlılık ile başa çıkma tutumlarını incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmaya 141 kişi dâhil edilmiştir. Verilere ulaşmak için sosyo-demografik bilgi formu ve Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Bekar olan katımcıların çoğu (%53,2) erkeklerden oluşmakta olup alkol kullanım oranı %56,4’tür. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre katımcıların en çok soruna odaklanma, yeniden yorumlama ve gelişme, duyguları açığa vurma gibi olumlu başa çıkma tutumlarını kullandığı saptanmıştır. Katımcıların daha az kullandığı başa çıkma tutumu ise boş verme tutumları olarak bilinen; mizah ve inkardır. Bağımlılık ile başa çıkma tutumları pek çok farklı değişkenlerden etkilenmektedir. Bu yüzden daha betimleyici ve müdahale edici araştırmalar yapılması önerilmiştir.

Büyükcebeci ve Deniz (2017) ergenlerde sosyal dışlanma, yalnızlık ve okul öznel iyi oluş arasındaki ilişkide empatik eğilimin aracılık rolünü incelemiştir. Çalışmaya katılmayı kabul eden ergenler 290 erkek ve 311 kız olmak üzere toplam 601 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Verileri toplamak için Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeği Kısa Formu, Sosyal Duygusal Yalnızlık Ölçeği, ergenler için Ostrasizm Deneyimleri Ölçeği ve KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre yol katsayılarının anlamlı ve tüm iyilik indekslerinin kabul

edilebilir seviyede çıkmış, bu durum ise lise öğrencilerinin sosyal dışlanma, yalnızlık düzeyleri ve empatik eğilimin okul öznel iyi oluşu etkilediğini gösterdiği ifade edilmiştir.

Gürler ve Demirli (2017) çalışmasında ergenlerin yaşamın her döneminde ve her alanında yaşanabilecek bir sorun olan sosyal dışlanma ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmaya 15-18 yaş arasında 149 kız, 138 erkek olmak üzere 287 ergen dâhil edilmiştir. Araştırmada Kendine Saygı Ölçeği ve Ergenler İçin Ostrasizm Deneyimleri Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ergenlerde sosyal dışlanma ile benlik saygısı arasında negatif ilişki olduğu, cinsiyete ve yaşa göre sosyal dışlanma ile benlik saygısı arasında farklılık olmadığı, sosyal dışlanma ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin yaşa göre farklılık gösterdiği saptanmıştır.

Kabasakal ve Çelik (2017) tarafından yapılan araştırmanın amacı madde kullanan bireyler ve iyileşmekte olan bireylerin sosyal sorun çözmede kullandıkları yöntemlerin incelenmesidir. Esrar, alkol, eroin, asit, kokain, mantar, extasy, bonzai gibi uçucuları kullanan bireyler ve daha önce kullanıp bırakanlar çalışmanın örneklem grubunu oluşturmuştur. Çalışmaya katılan örneklem sayısı 131 olup devamlı madde kullananlar (n=55) ve bırakan/daha önce madde kullananlardır (n=76). Verileri toplamak için Gözden Geçirilmiş Sosyal Sorun Çözme Envanteri kullanılmıştır. Araştırmaya katılan madde devamlı kullanan ve madde bırakan bireylerin olumlu bir şekilde sorun çözme yönelimleri ($p<0,001$) madde bırakan gruptakilerden daha yüksek, madde kullanan gruptakilerin ise olumsuz bir şekilde sorun çözme yönelimlerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak, madde kullanan kişilerin sorun çözme becerilerinin olumsuz, madde bırakan kişilerin sorun çözme becerilerinin ise olumlu olduğu bulunmuştur.

1.7.2. Dünyada Yapılan Araştırmalar

Botvin ve arkadaşları (1994) tarafından yapılan araştırmada gençler arasında alkol ve madde bağımlılığının önlenmesi konusunda eğitim yaklaşımlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya ABD, New York'ta altı devlet okuluna devam eden 639 yedinci sınıf öğrencisi dâhil edilmiştir. Okullara rastgele, genel beceri eğitimi önleme yaklaşımı, kültürel odaklı önleme yaklaşımı ya da yalnızca bilgi kontrolü kazandırmak için bilgiler verilmiştir. Ölçümler, 149 maddelik bir kendi kendine raporlama anketi ve bir karbon monoksit nefes testiyle yapılmıştır. Araştırma sonucunda, her iki önleme yaklaşımında yer alan öğrencilerin, kontrol grubundaki öğrencilere göre gelecekte bira veya şarap içme niyetinin düşük olduğu, genel beceri eğitimi yaklaşımı alan öğrencilerin sert likör içmek ve yasa dışı uyuşturucu kullanmak niyetinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Morton ve arkadaşları (2001) tarafından yapılan araştırmada ortaokul öğrencilerinde akran ve ebeveyn etkilerinin sigara ve alkol içme ile ilişkisini saptamak amaçlanmıştır. Araştırmaya Maryland, Washington okul bölgesindeki, yedi ortaokulunaltıncı-sekizinci sınıf öğrencileri olmak üzere toplam 4263 öğrenci dâhil edilmiştir. Anket, madde kullanımının arka planında yer alabilecek faktörler, madde kullanımında akran ve ebeveyn etkileri ile ilgili maddelerden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda, doğrudan akran baskısı ve problemlili davranışlarından dolayı arkadaşlarıyla ilişki kurmak ile sigara ve alkol içme arasında pozitif bağımsız ilişkiler bulunmuştur. Ebeveyn katılımı, ebeveyn beklentileri ve ebeveyn ilgisini çekebilmek ile sigara ve alkol içme arasında bağımsız negatif ilişkiler bulunmuştur. Arkadaş etkileşimleri ile sigara ve alkol içme arasında cinsiyet açısından farklı yönde ilişki bulunmuş, bu farklılık kızlar için pozitif yönde anlamlı olarak saptanmıştır. Ancak arkadaşça davranma ile sigara ve alkol içme arasındaki ilişki için cinsiyet arasındaki ilişkide fark bulunamamış, hem kız hem de erkek öğrenciler arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Bulgular sapkın akranlarla birleşmenin sigara ve alkol içmeyi teşvik ettiği ve yetkili ebeveynliğin sigara ve alkol içmeye karşı koruyucu olduğu yönünde kurulan hipotezle uyumlu olarak bulunmuştur.

Todd ve arkadaşları (2004) tarafından yapılan çalışmanın amacı, komorbid tanısı olan ve tek tanısı olan madde kullanıcıları arasındaki sosyal dışlanmanın yönlerini incelemektir. Çalışma, Kasım 2001 ve Aralık 2002 tarihleri arasında, İngiltere'nin Güneydoğusundaki bir NHS Vakfı tarafından sağlanan yetişkin toplum temelli hizmetler arasında gerçekleştirilmiştir. Hem Yetişkin Ruh Sağlığı (n = 400) hem de Uyuşturucu ve Alkol hizmetlerinden (n = 190) örnekler alınmıştır. Veriler, Bakım Programı Yaklaşım değerlendirme formlarından ve tıbbi kayıtlardan toplanmıştır. Yetişkin Ruh Sağlığı servisinin komorbid ve tek başına teşhis edilen hastaları arasında sosyal dışlanma açısından önemli farklılıklar bulunmuş, ancak uzman Uyuşturucu ve Alkol servisinin komorbid ve tek başına teşhis edilen hastaları arasında daha az belirginlik saptanmıştır. Araştırma sonucunda ayrıca, sağlık çalışanlarının, eş zamanlı sorunları olan hastalar arasında yüksek düzeyde sosyal dışlanma olasılığını tanıması gerekliliği vurgulanmıştır.

March ve arkadaşları (2006) tarafından yapılan araştırmada dokuz Avrupa ülkesinden on şehirde sosyal olarak dışlanmış uyuşturucu kullanıcıları arasında görülen sosyal özellikleri tanımlamayı ve hangi sosyal dışlanma göstergelerinin (yani barınma, istihdam, eğitim) intravenöz uyuşturucu kullanımıyla ilişkili olduğunu belirlemek amaçlanmıştır. Örneklem, eroin ve / veya kokain kullanıcıları ve belirli türevleri (% 92,3) bir önceki yıl sosyal nedenlerle kullanan katılımcılar dışındaki 1879 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların en sık bulunabileceği alanlarda (sosyal hizmet merkezleri, belediye salonları, sokaklar, meydanlar ve diğer olağan buluşma noktaları) görüşmeler yapılmıştır. Anket, kişisel demografik bilgiler; uyuşturucu kullanımı, iğne ve şırınga paylaşımı, uyuşturucu tedavisi, cinsel davranış, HIV ve AIDS bilgisi ve davranış değişikliği, önceki HIV testi, sosyal ve sağlık hizmetlerinin kullanımı, barınma ve istihdam ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. Tüm davranışsal sorular, görüşmeden altı ay önceki dönemi ifade etmektedir. Araştırma sonucunda esrar, eroin ve kokainin en çok kullanılan maddeler olduğu bulunmuştur. Katılımcıların % 60,2'sinin enjekte edilen ilaç kullandığı, % 45,9'unda hepatit C virüsü bulunduğu; % 54,9'unun hapis cezası aldığı; % 14,2'sinin evsiz olduğu; % 11,3'ünün düzenli bir işinin olduğu, % 35,2'sinin yasa dışı faaliyetlerde bulunduğu belirlenmiştir. Hiyerarşik lojistik regresyon analizi (enjektörler ve enjektör olmayanlar), daha yaşlı

katılımcıların enjeksiyon yapma olasılığının gençlere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. İntravenöz ilaç kullanımı ile ilişkili sosyal dışlama değişkenleri hapiste bulunma, evsizlik, düzensiz istihdam ve suçluluktur. Bir ilaç tedavisinden vazgeçen veya ihraç edilen katılımcılar, daha önce hiç tedavi almayan, şu anda tedavide olan veya serbest bırakılan katılımcılardan daha fazla ilaç enjekte etme riski altında oldukları da ulaşılan diğer bir sonuç olmuştur.

Edlund ve arkadaşları (2015) ergenlerde opioid kötüye kullanımı ve depresyon: ulusal uyuşturucu kullanımı ve sağlık araştırması sonuçlarına dayanarak; majör depresif epizodun (MDE) tıbbi olmayan reçeteli opioid kullanımı (NMPOU) ve opioid kötüye kullanımı - bağımlılığı ile 12-17 yaş arasındaki ergenler arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlamışlardır. Ulusal İlaç Kullanımı ve Sağlığı Anketi'nden (NSDUH) beş yıllık verileri analiz etmişlerdir. Tüm ergenler arasında MDE ve NMPOU arasındaki ilişkiyi araştırmak için lojistik regresyonlardan, ayrıca MDE'nin NMPOU ile ergenler arasında opioid kötüye kullanımı ve bağımlılığı ile ilişkisini araştırmak için lojistik regresyonlardan faydalanmışlardır. Tüm ergenlerin örnekleminde, % 6'sının geçen yıl NMPOU'yu aldıkları ve % 8'inin ise geçen yıl MDE'yi aldıkları bildirilmiştir. NMPOU'lu ergenler örneğinde, % 15'i geçen yıl opioid kötüye kullanımı ve bağımlılığı, % 20'sinin geçen yıl MDE'yi aldıkları bildirilmiştir. Düzeltilmiş lojistik regresyonda, MDE, tüm ergenler arasında, NMPOU ve NMPOU'lu ergenler arasında opioid kötüye kullanımı / bağımlılığı ile ilişkilendirilmiştir.

Gazquez ve arkadaşları (2016) sosyal desteğin uyuşturucu kullanımı ve ergenlerin davranışları konusunda karar vermede temel bir rol oynayıp oynamadığını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Çalışmaya 822 lise öğrencisi dâhil edilmiştir. Veriler, Akran Bağlam Ölçeği ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve uyuşturucu kullanımına ilişkin geçici bir anket ile toplanmıştır. Sonuçlar, uyuşturucu kullanımının reaktif ve proaktif agresif davranışlarla anlamlı şekilde ilişkili olduğu, daha yüksek kullanımın, akran grubunun algılanan sosyal desteği ve ailenin daha az desteği ile anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu gözlenmiştir. Madde kullanımının ergenlerin akran grubu tarafından algılanan sosyal destek ve saldırgan davranışlarla

ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu nedenle okullarda madde kullanımından kaçınmak için her iki açıdan da müdahale etmenin önemi vurgulanmıştır.

Massah ve arkadaşları (2017) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin yasa dışı uyuşturucu kullanma eğilimlerinde algılanan sosyal destek ile aile işlevlerinin ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmaya 2013-2014 eğitim-öğretim yılında İran'da Allameh Tabatabaei Üniversitesi'nden toplam 156 öğrenci dâhil edilmiştir. Öğrencilerden algılanan sosyal destek, ailenin işleyişi ve öğrencilerin yasa dışı uyuşturucu kullanımına eğilimi ile ilgili veriler üç anket ile elde edilmiştir. Algılanan sosyal destek ile öğrencilerin yasa dışı uyuşturucu kullanma eğilimi arasında, ailenin işlevini yerine getirmesi, öğrencilerin uyuşturucu kötüye kullanımına eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ailenin sosyal desteğinin yanı sıra ailenin yapıcı ve olumlu işleyişini geliştirmenin, öğrencilerin yasa dışı uyuşturucu kullanımına eğilimlerini azaltabileceği vurgulanmıştır. Zayıf sosyal ağlar, bireyler ve toplum arasında yapıcı iletişimin olmaması ve stresli aile ortamının, öğrencilerin ve gençlerin uyuşturucuyu kötüye kullanma eğilimini arttıran faktörler arasında olduğu belirtilmiştir.

Padwa ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan araştırmada, ergenlerin madde bağımlılığında akranlarının etkisini önlemek ve bu davranışlara müdahale ederken göz önüne alınması gerekenleri belirlemek amaçlanmıştır. Madde kullanımı bozukluğu tedavisi alan yetişkinlerle birlikte Los Angeles County'de yaşayan 18 ergenle (9-17 yaş arası) görüşülmüş, madde kullanan yetişkinler için orijinal olarak geliştirilen bir kısa müdahalenin adapte edilmesine ilişkin bakış açıları sorulmuştur. Görüşmeler kaydedilmiş, kopyalanmış ve içerik analizi kullanılarak kodlanmıştır. Araştırma sonucunda, ergenlerin, kısa müdahaleleri kimin verdiğini veya hangi içeriği almak istediklerini belirten herhangi bir görüş bildirmediği, buna ek olarak, kısa müdahalelerin nasıl verilmesi gerektiği konusundaki bakış açılarını paylaştıkları belirlenmiştir. Çoğu ergen, yazılı mesajlaşma veya sosyal medyayı kısa müdahalelere dâhil etmeyi desteklememiş, bunun yerine, kısa müdahalelerin yüz yüze veya telefonla yapılmasını tercih etmişlerdir. Güvensizlik ya da endişeleri nedeniyle alabilecekleri bilgilerin kalitesinin konuşma ile oldukça zor olacağını ayrıca yazılı olarak iletişim

kurma zorlukları nedeniyle kısa müdahalelerde metin mesajlaşma veya sosyal medyayı kullanmayı istemediklerini de bildirmişlerdir. Çalışmanın bulguları ergenlerin metin mesajlaşma veya sosyal medyanın madde kullanımı için kısa müdahalelere dâhil edilmesini istemeyebileceğini göstermektedir.

Hayre ve arkadaşları (2019), araştırmalarında gençlerde madde kullanımına bağlı olarak ortaya çıkabilecek fiziksele karşı psikolojik kötü muamelelere ve farklı duygusal yönlerle güvensizlik, kaçınma ve anksiyete ile madde kullanımı ilişkisini incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada, Kanada’da, 12 ve 18 yaş aralığındaki (N=737; % 59,3) kadınlarda psikolojik ve fiziksel kötü muamele, bağlanmadan kaçınma ve bağlanma kaygısı ve madde kullanımını (yani sigara, alkol, esrar ve diğer ilaçlar) incelemiştir. Veriler Revize Çatışma Taktikler Ölçeği, Ergen - Ebeveyn Ek Envanteri ve Tütün, Alkol ve Uyuşturucu Araştırması-Sürüm 3 ile toplanmıştır. Psikolojik kötü muamele ile sigara, alkol ve esrar kullanımı, fiziksel kötü muamele ile sigara ve esrar kullanımı arasında ilişki bulunmuştur. Her iki kötü muamele türüne maruz kalma aynı zamanda bağlanmanın önlenmesinde artma ve bağlanma kaygısı ile de ilişkili olarak bulunmasına rağmen, yalnızca bağlanma önleme ile ilgili madde kullanımı arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Bu sonuca dayanarak, bağlanmadan kaçınma durumunun psikolojik kötü muamele, sigara ve alkol kullanımı arasındaki ilişkiye aracılık ettiğine vurgu yapılmıştır. Bağlanma kaygısı için önemli bir aracılık etkisi ortaya çıkmamıştır. Ebeveyn-genç bağlanma güvenliğini arttırmak ve bağlanma önlenmesini azaltmak için tasarlanan müdahaleler, madde kullanımı riskini azaltmada özellikle yararlı olabilir görüşü araştırmacılar tarafından öneri olarak getirilmiştir.

Bu araştırmada madde bağımlısı ergenlerde sosyal dışlanma yaşantılarının ve sosyal ihtiyaçlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın amacı, modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama yöntemi, sınırlılıkları, verilerin değerlendirilmesi ve analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Amacı

Madde kullanımının ergenler arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Madde bağımlılığının bir olgu olarak yayılması, toplulukların damgalanmasına ve madde kullanıcılarının toplumlardan dışlanmasına neden olmaktadır. Kökenleri ve küresel bölgelerdeki hızlı yayılımı göz önüne alındığında, “sosyal dışlanma” ifadesinin farklı kurumsal, politik, tarihi ve coğrafi bağlamları yansıttığı ve farklı zamanlarda farklı şekillerde kaçınılmaz olarak kullanıldığı görülmektedir. Levitas’a göre sosyal dışlanma karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Kaynakların, hakların, malların, hizmetlerin eksikliğini veya reddedilmesini içerir. Bunun yanı sıra, ekonomik, sosyal, kültürel veya politik alanlarda bir toplumdaki insanların çoğunluğu için geçerli olan normal ilişkilere ve etkinliklere katılamamaları veya reddedilmelerini de kapsamaktadır. Sosyal dışlanma, hem bireylerin yaşam kalitesini hem de bir bütün olarak toplumun eşitliği ve uyumunu etkilemektedir (Taratanoğlu, 2010). Bu nedenle konunun ele alınarak incelenmesi ve sosyal ihtiyaçların belirlenmesi önemli görülmektedir. Madde bağımlısı ergenlerin damgalanmasının bir sonucu olan sosyal dışlanma, ergenlerin hayatını birçok farklı boyutta olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu ergenler, okuldan, aileden ve akranlardan uzaklaşmanın yanında, yasal işlemlere bağlı olarak çocuk haklarından da uzaklaşmış olmaktadır. Bu araştırmayla Türkiye’de yaşayan madde bağımlısı ergenlerin toplumsal reddini azaltabilmek için toplumun onlara karşı tolerans göstermesi ve sosyal ihtiyaçların belirlenmesi hedeflerin bir bölümünü oluşturmaktadır.

Ergenlerde madde bağımlılığını konu alan araştırmaların Türkiye’de ve dünyada ağırlıklı olarak yetişkin insanlarla ve tıp alanında yapıldığı görülmektedir. Madde bağımlı ergenlerle yapılan araştırmalardan Siyez ve arkadaşları (2012), madde kullanım bozukluğu olan 19 ergenin ve 18 yetişkinin çocukluk dönemi aile yaşantılarına yönelik algılarını incelemişlerdir ve araştırmanın sonucunda ebeveyn tutumlarına ilişkin algıların anlamlı derecede farklılık gösterdiği bulunmuştur. Madde kullanım bozukluğunu belirleyen en büyük etkenlerden biri aile ilişkileri olarak belirlenmiştir. Padwa ve ark. (2018) ise ergenlerin madde bağımlılığında akranlarının etkisini önlemek ve bu davranışlara müdahale ederken göz önüne alınması gerekenleri belirlemişler ve ergenlerin madde kullanımı için kısa müdahalelere dâhil edilmesini istemeyebileceği yönünde sonuçlara ulaşmışlardır. Hayre ve ark. (2019), araştırmalarında gençlerde madde kullanımına bağlı olarak ortaya çıkabilecek fiziksele karşı psikolojik kötü muamelelere ve farklı duygusal yönlerle güvensizlik, kaçınma ve anksiyete madde kullanımı ilişkisini incelemişlerdir. Madde kullanımına maruz kalmanın aynı zamanda bağlanmanın önlenmesinde artma ve bağlanma kaygısı ile de ilişkili olarak bulunmasına rağmen, yalnızca bağlanma önleme ile ilgili madde kullanımı arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Bu sonuca dayanarak, bağlanmadan kaçınma durumunun psikolojik kötü muamele, sigara ve alkol kullanımı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği yönünde çıkarımda bulunulmuştur.

Türkiye'deki ergenlerin sosyal etkileşimlerine yönelik geniş bir araştırma ilgisi vardır, bu çalışmalar çoğunlukla akran ilişkilerine odaklanmakta (Yöndem ve Tokinan, 2007); dostluk (Atik ve ark., 2014), yalnızlık (Çeçen, 2008), sosyal destek (Çivitçi, 2015) ve sosyal kaygı (Zorbaz ve Tuzgöl-Dost, 2014) ise bu çalışmalara örnek olarak verilebilmektedir. Ancak dışlanmış madde bağımlı ergenlerle ilgili bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu konuda araştırmalara rastlanılmamış olmasını, ölçme araçlarına bağlayarak açıklamak mümkün olsa da, var olan sosyometrik ölçme araçlarıyla yapılan çalışmaların da daha ziyade çocuklarla yapıldığı, ergenlerle daha az sayıda çalışmalara rastlandığı ve madde bağımlılığı olan ergenlerin bu çalışmaların kapsamının dışında bırakıldığı görülmektedir. Aynı zamanda yapılan çalışmaların da yalnızlığa odaklandığı sonucuna ulaşılmıştır (Çankaya ve Meydan, 2018). Yapılan literatür taramasında sosyal dışlanmaya yönelik görüşlerin ve sosyal dışlanmanın

üstesinden gelebilmek için yapılması gerekenlere yönelik olarak alınacak önlemlerin genellikle üniversite veya lise öğrencileriyle yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle ergen madde bağımlıları ile sosyal dışlanma arasındaki ilişkinin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle çalışmada, madde bağımlısı ergenlerde sosyal dışlanma yaşantılarının ve sosyal ihtiyaçlarının incelenmesi, sosyal dışlanma ve sosyal ihtiyaçları etkileyen etmenlerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Madde bağımlısı olan ergenlerin; cinsiyetlerine, yaşlarına, sigara kullanma durumlarına, sigaraya başlama yaşlarına, alkol kullanma durumlarına, alkole başlama yaşlarına, madde kullanma durumlarına, maddeye başlama yaşlarına göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma alt boyutları ile Sosyal İhtiyaçları anlamlı düzeyde farklı mıdır?
- Madde bağımlısı olan ergenlerin aile tipine, anne öğrenim durumuna, baba öğrenim durumuna, anne çalışma durumuna, baba çalışma durumuna göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma alt boyutları ile Sosyal İhtiyaçları anlamlı düzeyde farklı mıdır?
- Madde bağımlısı ergenlerin Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma alt boyutları ile Sosyal İhtiyaçları arasında anlamlı ilişki var mıdır?

2.2. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, madde bağımlısı olan ergenlerin sosyal dışlanma ve sosyal ihtiyaçlarını incelemek amacıyla nicel araştırma modellerinden tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir.

2.3. Araştırmanın Çalışma Grubu

Türkiye Uyuşturucu Raporu'na göre madde kullanım yaşı 15-24 arasındadır. Bu bilgiler doğrultusunda ergenler araştırmaya dâhil edilmiştir. TUBİM (2018) raporuna göre tedavi gören kişilerin %0,24'ünün 15 yaşın altında bulunduğu belirtilmektedir. Şanlıurfa, Kırıkkale, Adana, İçel, Gaziantep, Denizli, Osmaniye, İstanbul, Bursa ve Mardin gibi şehirlere, tedavi için başvuran ergenlerin sayısı yüz bindir. Ancak başvuru sayısına göre yatarak tedavi gören hastaların ikamet ettiği ilk 10 il sıralandığında, İstanbul, Adana, Gaziantep, İçel, Bursa, Ankara, İzmir, Antalya, Konya, Denizli şeklindedir. Bu doğrultuda tedaviye başvuranlar 100 bin nüfusa oranlandığında Adana ili, üçüncü sırada yer almakta, yatarak tedavi gören hastaların başvuru sayısına göre ikamet ettiği ilk 10 sıralamasında ise Adana ili ikinci sırada yer almaktadır (TUBİM, 2018). Bu bilgilere göre Adana il sınırları içinde madde kullanan ergenlere ulaşılabilceği düşünülmüş ve Adana ili araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu kapsamda araştırmaya başlamadan önce gerekli olan etik kurul izni (EK-1) alınmıştır.

Araştırma Adana İli Seyhan İlçesine bağlı merkez mahallelerde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya dâhil edilen sigara, alkol ya da madde bağımlısı ergenler kartopu örnekleme ile belirlenmiştir. Kartopu örnekleme (Snowball Sampling), araştırmaya dâhil edilecek ilk katılımcı belirledikten sonra, bu bireyler aracılığıyla başka katılımcılara ulaşma yöntemidir (Baltacı, 2018). Kartopu örnekleme yoluyla araştırmaya dâhil edilen ilk madde bağımlısı ergen belirlendikten sonra, bu ergen aracılığıyla madde bağımlısı başka bir ergene, bu ergenden alınan bilgilerle başka ergenlere ulaşılmıştır. Araştırma sürecinde ergenlerden, araştırmaya katılmayı isteyip istemedikleri konusunda onam alınmış, 18 yaş altında olan ergenlerin ise ailesinden onam alınmış, araştırmaya katılma konusunda gönüllü olan ergenlerle uygulama gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya dâhil edilen ergenlerle 3 Kasım- 5 Aralık 2019 tarihleri arasında yüz yüze görüşülerek veriler toplanmıştır. Çalışma grubuna, iki aylık sürede çalışmaya gönüllü katılan ve ailelerinden onam alınan 102 ergen dâhil edilmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen ergenlere ve ailelerine ait demografik özellikler Çizelge 2.1’de verilmiştir.

Çizelge 2.1. Araştırmaya Dâhil Edilen Ergenler ve Ailelerinin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	47	46,1
Erkek	55	53,9
Yaş		
18 yaş ve altı	46	45,1
19 yaş ve üstü	56	54,9
Sigara Kullanma Durumu		
Bıraktı ya da sigara kullanmıyor	11	10,8
Ara sıra kullanıyor	7	6,9
Haftada bir paket	18	17,6
Günde bir ve üstü paket	66	64,7
Sigaraya Başlama Yaşı		
14-17 yaş	64	62,7
18-20 yaş	30	29,4
Alkol Kullanma Durumu		
Bıraktı ya da alkol kullanmıyor	24	23,5
Ara sıra kullanıyor	37	36,3
Haftada bir kadeh	20	19,6
Günde bir kadeh ve üstü	21	20,6
Alkole Başlama Yaşı		
17 yaş ve altı	53	52,0
18 yaş ve üstü	28	27,5
Madde Kullanma Durumu		
Bıraktı ya da madde kullanmıyor	40	39,2
Ara sıra kullanıyor	13	12,7
Haftada bir kullanıyor	37	36,3
Günde bir ve üstü kullanıyor	12	11,8
Maddeye Başlama Yaşı		
16 yaş ve altı	47	46,1
17 yaş ve üstü	16	15,7
Aile Tipi		
Çekirdek	66	64,7
Geniş	17	16,7
Parçalanmış	19	18,6
Anne Öğrenim Durumu		
Ortaokul ve altı	21	20,6
Lise	53	52,0
Üniversite ve üstü	28	27,5
Baba Öğrenim Durumu		
Ortaokul ve altı	10	9,8
Lise	71	69,6
Üniversite ve üstü	21	20,6
Anne Çalışma Durumu		
Çalışıyor	61	59,8
Çalışmıyor	41	40,2
Baba Çalışma Durumu		
Çalışıyor	96	94,1
Çalışmıyor	6	5,9

Çizelge 2.1’ de araştırmaya katılan madde kullanan ergenler ve ailelerine yönelik sosyodemografik özelliklerin dağılımı görülmektedir. Çizelgeye göre ergenlerin %53,9’unun erkek, %46,1’inin kız, %54,9’unun 19 yaş ve üstü, %45,1’inin 18 yaş ve altı olduğu görülmektedir. Madde bağımlısı ergenlerin %64,7’sinin sigarayı günde bir ve üstü paket, %17,6’sının haftada bir paket, %6,9’unun ara sıra içtikleri, %10,8’inin ise bıraktıkları ya da sigara kullanmadıkları belirlenmiştir. Sigara kullanan ergenlerin %62,7’sinin sigaraya 14-17 yaş grubunda, %29,4’ünün ise 18-20 yaş grubunda başladıkları saptanmıştır. Ergenlerden %36,3’ü ara sıra alkol kullandıklarını %20,6’sı günde bir ve üstü kadeh, %19,6’sı haftada bir kadeh alkol aldıklarını, %23,5’i ise alkolü bıraktıklarını ya da alkol kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Alkol kullanan ergenlerin %52’si alkole 17 yaş ve altında başlarken, %27,5’i 18 yaş ve üstünde başlamışlardır. Madde kullanan ergenlerin %36,3’ünün haftada bir, %12,7’sinin ara sıra, %11,8’inin günde bir ve üstü madde aldıkları belirlenirken, %39,2’sinin bıraktığı ya da madde kullanmadığı belirlenmiştir. Madde kullanan ergenlerin %46,1’i madde kullanımına 16 yaş ve altında başlarken, %15,7’si 17 yaş ve üstünde başlamışlardır. Ergenlerin %64,7’si çekirdek aile yapısına sahipken, %18,6’sı parçalanmış aile ve %16,7’si geniş aile yapısına sahiptir. Ergenlerin annelerinin %52’si lise mezunu iken, %27,5’i üniversite ve üstü, %20,6’sı ise ortaokul ve altı öğrenim düzeyine; babalarının %69,6’sının lise mezunu, %20,6’sının üniversite ve mezunu, %9,8’inin ortaokul ve altı öğrenim düzeyine sahip olduğu; annelerin %59,8’inin çalışırken, %40,2’sinin çalışmadığı, babalarının %94,1’inin çalışırken, %5,9’unun çalışmadığı saptanmıştır.

2.4. Veri Toplama Araçları

Ergenler hakkında araştırma kapsamında gerekli bilgileri edinmek amacıyla Genel Bilgi Formu, ergenlerin sosyal dışlanma düzeyi ve sosyal ihtiyaçları belirlemek için “Ergenler için Sosyal Dışlanma Ölçeği” ve “Sosyal Provizyon Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçme araçları araştırmacı tarafından çocuklara bireysel olarak uygulanmıştır.

2.4.1. Genel Bilgi Formu

Genel Bilgi Formu araştırmaya dâhil olan ergenlerin demografik bilgilerinin belirlenmesi için oluşturulmuştur. Araştırmaya dâhil olan ergenlerin; yaş, cinsiyet, anne-baba öğrenim düzeyi gibi çeşitli bilgileri içeren soruların bulunduğu Genel Bilgi Formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır (EK-2).

2.4.2. Ergenler için Sosyal Dışlanma Ölçeği

Gilman ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen, Sertelin-Mercan (2016) tarafından Türkçeye uyarlanan Sosyal Dışlanma Ölçeği (SDO), 11 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, Görmezden Gelinme ve Dışlanma olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Görmezden Gelinme alt boyutu beş maddeden Dışlanma alt boyutu ise altı maddeden oluşmaktadır. Ölçek beşli likert tipinde olup; “Hiçbir zaman (1), Nadiren (2), Bazen (3), Sık Sık (4) ve Her zaman (5)” olarak puanlanmaktadır. Her boyuttaki tüm öğelere yanıt eklenerek, araç ayrı ayrı puanlanmaktadır. Sosyal Dışlanma Ölçeği; Dışlanma ve Görmezden Gelinme alt boyut puanları, bu ölçeğin madde puanları tersine çevrilerek hesaplanmaktadır. Yüksek puanlar her iki ölçek için daha yüksek algılanan dışsallık düzeylerini göstermektedir. Bu iki boyutlu maddelerin faktör yükleri ,83 ile ,59 arasında olup madde toplam korelasyon katsayıları ,83 ile ,75 arasında değişmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa katsayıları, Görmezden Gelinme alt boyutu ,82, Dışlanma alt boyutu için ,83’tür. Ölçeğin test tekrar test güvenilirlik katsayıları Görmezden Gelinme alt boyutu için ,65, Dışlanma alt boyutu için ,63’tür.

Sosyal Dışlanma Ölçeği’nin Türkçeye uyarlama çalışmasına İstanbul ilinde yaşayan 14-17 yaş arasında olan 461 ergen dâhil edilmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizi ve Açımlayıcı Faktör Analizi yapıldıktan sonra, ölçeğin orijinal çalışmadaki faktör yapısını koruyarak Sosyal Dışlanma Ölçeği’nin Türkiye’de de kullanabileceği görülmüştür. Ölçeğin madde toplam korelasyon katsayıları ,83 ile ,75 arasında değişmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık Cronbach alfa katsayıları hesaplanmıştır.

Sonuçlara göre görmezden gelinme alt boyutu ,82, dışlanma alt boyutu ,83'tür. Ölçeğin test tekrar test güvenilirlik katsayıları görmezden gelinme alt boyutu ,65, dışlanma alt boyutu ,63'tür. Bu geçerlilik-güvenirlilik yapılan araştırmada dış ölçüt geçerliliğini sınamak amacıyla UCLA yalnızlık ölçeği de farklı bir gruba uygulanmıştır. Bu ölçekle değerlendirilen ergenlerin sayısı 343'tür. Sonuçlara göre korelasyon katsayısı görmezden gelinme alt boyutu için ,55, dışlanma alt boyutu için ,45'tir (Sertelin- Mercan, 2016).

Üniversite öğrencileri ile yapılan çalışma toplam 306 katılımcı ile yürütülmüştür. Ölçeğin iki faktörlü yapısı korunmuştur. İlk faktör toplam varyansın %40,9' unu ikincisi, %18,3'unu ikisi birlikte % 59,2'sini açıklamaktadır. Faktör yükü ,56 ve ,85 arasında değişmektedir. Birinci alt boyut için cronbach alfa ,85, ikinci alt boyut için ,82 olarak hesaplanmıştır (Sertelin- Mercan, 2016).

Araştırma kapsamında yapılan güvenilirlik analizinde Cronbach Alfa katsayıları, Sosyal Dışlanma Ölçeği Görmezden Gelinme alt boyutu için .92, Dışlanma alt boyutu için ,82 ve ölçeğin tamamı için ,87 olarak bulunmuştur (Sertelin- Mercan, 2016).

2.4.3. Sosyal Provizyon Ölçeği

Weiss tarafından 1974 yılında geliştirilen Sosyal Provizyon Ölçeği (SPÖ), Duru ve Balkıs (2007) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır, 24 maddeden ve tek boyuttan oluşan ölçek dördümlü likert tipindedir. Türkçeye uyarlama çalışmasında Cronbach Alfa katsayısı ,96 olarak bulunmuştur.

Weiss (1974) tarafından tanımlanan Sosyal Provizyon Ölçeği, altı sosyal destek türünü içermektedir, bunun yanında Cutrona ve ark. (1987) yaptıkları Doğrulayıcı Faktör Analizi ile ölçek maddelerini temellendirmişlerdir. Yapılan analizler sonucunda ölçek sosyal desteği bir bütün olarak değerlendirebilmekte, aynı anda ölçek

altı faktörlü ve iki faktörlü modellerini desteklemektedir. Çalışma üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirmiş ve çıkan sonuçlara göre SPO'nun alt boyutlarının iç tutarlılık katsayıları güvenli bağlar alt boyutu için ,65, bağlanma alt boyutu için ,76 , sosyal bütünleşme alt boyutu için ,67, rehberlik alt boyutu için ,74, değer onayı alt boyutu için ,65 ve bakım fırsatı alt boyutu için ,65'tir. Toplam puanlar üzerinden SPO'in iç tutarlılık katsayısı ,92 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin alt boyutlarının altı aylık test – tekrar test güvenilirliğinin $r = ,37$ ile ,66 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğin alt boyutları arasındaki ilişkileri anlamaya yönelik analizlerde, ,55 ve ,99 arasında değişen pozitif yönde güçlü korelasyonlar bulunmuştur. Analiz sonuçlarında, maddelerin faktör yüklerinin ,39 ile ,79 arasında değiştiğini göstermektedir (Cutrona ve ark., 1987).

Altı alt boyuttan oluşan, 24 madde içeren bu ölçek bağlanma, güvenilir, sosyal bütünleşme, ittifak, rehberlik, bakım fırsatı ve değer onayını içermektedir. İki olumlu ve iki olumsuz ifadeden oluşan bu ölçekte, kişilerden kendilerini değerlendirmeleri istenmektedir. Her madde; "1 "hiç katılmıyorum", 2 "katılmıyorum", 3 "katılıyorum" ve 4 "tamamen katılıyorum" şeklinde 1 ile 4 arasında puanlanmaktadır. Sosyal Provizyon Ölçeği, sosyal destek kavramına ilişkin yönleri ölçen, yaşanan karmaşanın üstesinden gelebilmek için yön çizebilen bir ölçme aracıdır. Bu nedenle Eker ve ark. (2001) çalışmasında ölçme aracının Türkçe'ye kazandırılmasının önemini açıklamıştır.

Duru ve Balkıs (2007) tarafından yapılan çalışmaya 2004-2005 yılının ikinci döneminde Pamukkale Üniversitesinin farklı bölümlerinde (Okul Öncesi, Fen Bilgisi Öğretmenliği, Türkçe ve Resim) okuyan 142 erkek, 187 kız olmak üzere toplam 329 üniversite öğrencisi dâhil edilmiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 21.7'dir. Ölçeğin orijinal geçerlik ve güvenilirlik çalışmasına paralel bir grup belirleyebilmek için üniversite öğrencileri seçilmiştir. Araştırma, Pamukkale Üniversitesinde bulunan Okul Öncesi Öğretmenliği, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ve Türkçe Öğretmenliği bölümlerinde okuyan 133 kız ve 75 erkek olmak üzere 208 öğrenciden oluşmuştur.

Açımlayıcı faktör analizi ve Eksen Döndürme Tekniği kullanarak Sosyal provizyon Ölçeği'nin, yapı geçerliği incelendiğinde sonuçlar, bu ölçeğin tek boyutlu olarak Türk kültüründe kullanabileceğini göstermiştir. Bunun yanında ölçeğin test-tekrar-test güvenilirliğine ve yüksek iç tutarlılığına sahip olduğu da bulunmuştur. SPO'nin iç tutarlık katsayısı ,90 olarak bulunmuştur. Üniversite öğrencileri üzerinde SPO'nin toplam puanları beklenen yönde yalnızlık ve yaşam doyumu ile istatistiksel olarak anlamlı korelasyon vermiştir. Araştırma kapsamında yapılan güvenilirlik analizinde ise Cronbach Alfa katsayısı ,84 olarak bulunmuştur (Duru ve Balkıs, 2007).

2.5. Veri Toplama Yöntemi

Bu çalışma kapsamında 16-21 yaş aralığındaki madde bağımlısı ergenlerin sosyal dışlanma ve sosyal ihtiyaçlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Etik Kurul Raporu (EK-1) alındıktan sonra, Adana İli, Seyhan ilçesine bağlı mahallelerde kartopu örneklem ile araştırmaya dâhil edilecek ilk katılımcı belirlenmiş, belirlenen bu kişi aracılığıyla başka katılımcılara ulaşılarak araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılmak isteyen 16-21 yaş grubundaki madde bağımlı ergenlerin hem ailelerinden (18 yaş altı olanların) hem de kendilerinden onamları alınmıştır. Aileleri tarafından araştırmaya dâhil edilmesine izin verilen ve gönüllü olarak çalışmaya katılmak isteyen ergenler araştırma kapsamına alınmıştır. İzinler alındıktan sonra ergenlerle bireysel olarak görüşülmüş, çalışmaya katılmayı kabul eden ergenler belirlenmiştir. Ergenler için Sosyal Dışlanma Ölçeği ve Sosyal Provizyon Ölçeği uygulanmadan önce, madde bağımlısı ergenlerin sosyal dışlanmaya sürüklenmesinde etkili olabilecek özellikleri belirlemek için ergenlerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan "Genel Bilgi Formu" ergenlerle yüz yüze görüşülerek doldurulmuştur.

Genel bilgi formundan sonra madde bağımlısı ergenlere, sosyal dışlanma yaşantısını belirlemek için “Ergenler için Sosyal Dışlanma Ölçeği” (EK-2) ve sosyal ihtiyaçlarını belirlemek için “Sosyal Provizyon Ölçeği” (EK-3) bireysel olarak uygulanmıştır.

Ölçme araçlarının uygulanması her bir ergenle yaklaşık olarak 15 dakika sürmüştür. Ölçme araçlarının çocuklara uygulanması ergenlerin yaşadıkları mahallelerde uygun bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Bu mahallelerde bulunan ergenlerin dikkatinin dağılmaması için gürültü ve kargaşadan uzak, aydınlık ve uygulamanın rahatlıkla yapılabileceği alanlar tercih edilmiştir. Araştırmacı uygulamaya başlamadan önce uygulama yapılacak ortamı ve materyalleri ölçme aracının yönergelerine uygun olarak hazırlamıştır. Uygulama sırasında ergenin kendisini rahat hissetmesi için sıcak ve nazik bir ses tonu ile iletişim kurulmuş, eleştirme ve yargılama gibi olumsuz durumlardan kaçınılmıştır. İstekli olmayan çocuklar uygulamaya zorlanmamış, gönüllü olarak katılanlar araştırmaya dâhil edilmiştir.

2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Madde bağımlısı ergenlerde sosyal dışlanma ve sosyal ihtiyaçları incelemek amacıyla yapılan bu araştırma Adana il merkezinde yaşayan, sigara, alkol ve uyuşturucu maddelerinden birini düzenli kullanan madde bağımlısı olarak değerlendirilen 16-21 yaş grubundaki ergenlerden elde edilen verilerle sınırlıdır.

2.7. Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi

Araştırmanın amacına yönelik toplanan verilerin değerlendirilmesi sonucunda istatistiksel analizler yapılmıştır.

2.7.1. Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan ergenlerin Genel Bilgi Formları değerlendirilerek betimsel özellikler yüzdeler halinde sunulmuştur. Araştırmaya dâhil edilen ergenlerin Sosyal Dışlanma Ölçeği ve Sosyal Provizyon Ölçeği'nde yer alan sorulara verdikleri cevaplar kaydedilip, daha sonra araştırmacı tarafından kodlanarak kayıt altına alınmıştır. Toplanan bilgiler bilgisayar ortamına kaydedilerek gerekli istatistiksel analizler yapılmıştır.

2.7.2. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında verileri analiz etmede hangi yöntemin kullanılacağına karar vermek amacıyla örneklem büyüklüğünün 50'den fazla olması nedeniyle Kolmogorov Smirnov Test sonuçları ile Kurtosis ve Skewness değerlerine bakılmıştır.

Kolmogorov Smirnov Test sonuçları ile Kurtosis ve Skewness değerlerine ait normallik analizi sonuçları Çizelge 2.2'de verilmiştir.

Çizelge 2.2. Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Normallik Analizi Sonuçları

Ölçekler	N	X	Basıklık	Çarpıklık	p
Genel Sosyal Dışlanma	102	28,47	-.08	-.37	.01
Görmezden Gelinme	102	10,94	-.02	.74	.001
Dışlanma	102	17,53	-.30	-.01	.20
Sosyal Provizyon Ölçeği	102	59,70	-.51	-.51	.20

Çizelge 2.2'de Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma alt boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeklerine ait normallik dağılım sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre, Genel Sosyal Dışlanma (Basıklık= -.08; Çarpıklık= -.37; $p < 0,05$) ve Görmezden Gelinme alt boyutu (Basıklık= -.02; Çarpıklık= .74; $p < 0,05$) normal olmayan dağılım gösterirken; Dışlanma alt boyutu (Basıklık= -.30;

Çarpıklık=-,51; $p>0,05$) ve Sosyal Provizyon Ölçeğinin (Basıklık= -,51; Çarpıklık=-,51; $p>0,05$) normal dağılım gösterdikleri belirlenmiştir.

İstatistiksel analizler için Genel Sosyal Dışlanma ve Görmezden Gelinme alt boyutu ile sosyodemografik özellikler arasında anlamlı farklılığın olup olmadığı nonparametrik tekniklerden Mann Whitney U, Kruskal Wallis testleriyle; Dışlanma alt boyutu ve Sosyal Provizyon Ölçeği ile sosyodemografik özellikler arasında anlamlı farklılık olup olmadığı parametrik tekniklerden bağımsız t Test, ANOVA ile değerlendirilmiştir. Genel Sosyal Dışlanma ve Sosyal Dışlanma Ölçeği alt boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeği arasında anlamlı ilişki olup olmadığı Pearson Korelasyon Analizi ile belirlenmiştir.

3. BULGULAR

Madde bağımlısı ergenlerin; cinsiyetlerine, yaşlarına, sigara kullanma durumlarına, sigaraya başlama yaşlarına, alkol kullanma durumlarına, alkole başlama yaşlarına, madde kullanma durumlarına, maddeye başlama yaşlarına, aile tipine, anne baba öğrenim durumuna, anne baba çalışma durumuna göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma alt boyutları ile Sosyal İhtiyaçlarının anlamlı düzeyde farklı olup olmadığını; madde bağımlısı ergenlerin Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma alt boyutları ile Sosyal İhtiyaçları arasında anlamlı ilişki bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla yapılan araştırmanın bulgularına aşağıda yer verilmiştir.

Madde bağımlısı ergenlerin cinsiyetlerine ve yaşlarına göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin ortalamalar arasında fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçları Çizelge 3.1- Çizelge 3.4’de verilmiştir.

Madde bağımlısı ergenlerin sigara kullanma durumlarına, alkol kullanma durumlarına, madde kullanma durumlarına göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin ortalamalar arasında fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçları Çizelge 3.5- Çizelge 3.6., Çizelge 3.9.- Çizelge 3.10. ve Çizelge 3.13- Çizelge 3.14’de verilmiştir.

Madde bağımlısı ergenlerin sigaraya başlama yaşına, alkole başlama yaşına ve maddeye başlama yaşına göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin ortalamalar arasında fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçları

Çizelge 3.7.- Çizelge 3.8. , Çizelge 3.11- Çizelge 3.12 ve Çizelge 3.15- Çizelge 3.16’da verilmiştir.

Madde bağımlısı ergenlerin aile tiplerine, anne ve baba öğrenim ve anne baba çalışma durumuna göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin ortalamalar arasında fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçları Çizelge, 3.17- Çizelge 3.26 arasında verilmiştir.

Madde bağımlısı ergenlerin Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeğinden aldıkları puanlar arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçları Çizelge 3.27’de verilmiştir.

Madde bağımlısı ergenlerin cinsiyetlerine göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme, Dışlanma Alt Boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeği puanlarına ait ortalamalar ve analiz sonuçları Çizelge 3.1 ve Çizelge 3.2’de verilmiştir.

Çizelge 3.1. Madde Bağımlısı Ergenlerin Cinsiyetlerine Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=102)

Ölçekler	Cinsiyet	n	Sıralar Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	P
Genel Sosyal Dışlanma	Kız	47	40,15	1887	759	,000
	Erkek	55	61,20	3366		
Görmezden Gelinme	Kız	47	37,85	1779	651	,000
	Erkek	55	63,16	3474		

Çizelge 3.1’de madde bağımlısı ergenlerin cinsiyetlerine göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme alt boyutlarına ilişkin ortalamalar ve Mann Whitney U Testi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre, ergenlerin cinsiyetlerine göre Genel Sosyal Dışlanma (U=759; p<0,05) ile Görmezden Gelinme (U=651; p< 0,05) alt boyutu arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Buna göre Genel Sosyal Dışlanmada erkek ergenlerin sıra ortalaması (x=61.20), kız ergenlerin sıra

ortalamasına ($x=40.15$) göre; Görmezden Gelinme alt boyutunda erkek ergenlerin sıra ortalaması ($x=63.16$), kız ergenlerin sıra ortalamasına ($x=37.85$) göre yüksek bulunmuştur. Yani erkek ergenler, kız ergenlere göre hem daha fazla sosyal dışlanma, hem de daha fazla görmezden gelinme durumu ile karşı karşıyadır.

Çizelge 3.2. Madde Bağımlısı Ergenlerin Cinsiyetlerine Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=102)

Ölçekler	Cinsiyet	n	Sıralar Ortalaması	ss	sd	T	P
Dışlanma	Kız	47	16,72	5,21	100	1,59	,12
	Erkek	55	18,22	4,29			
Sosyal Provizyon	Kız	47	60	8,43	100	3,98	,000
	Erkek	55	53,87	7,13			

Çizelge 3.2’de madde bağımlısı ergenlerin cinsiyetlerine göre Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait ortalamalar ve t testi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre ergenlerin cinsiyetlerine göre Dışlanma alt boyutunda anlamlı farklılık görülmezken [$t(100)=1.59$; $p>0,05$], Sosyal Provizyon ölçeğinde anlamlı farklılık [$t(100)=3.98$; $p<0,05$] bulunmuştur. Sosyal Provizyon ölçeğinde kız ergenlerin sıra ortalaması ($x=60$), erkek ergenlerin sıra ortalamasına ($x=53.87$) göre yüksek bulunmuştur. Yani kız ergenler, erkek ergenlere göre daha fazla sosyal destek algılamaktadır.

Madde bağımlısı ergenlerin yaşlarına göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeği puanlarına ait ortalamalar ve analiz sonuçları Çizelge 3.3 ve Çizelge 3.4’de verilmiştir.

Çizelge 3.3. Madde Bağımlısı Ergenlerin Yaşlarına Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=102)

Ölçekler	Yaş	n	Sıralar ortalaması	Sıralar toplamı	U	P
Genel Sosyal Dışlanma	18 yaş ve altı	46	61,34	2821,5	835,5	,002
	19 yaş ve üstü	56	43,42	2431,5		
Görmezden Gelinme	18 yaş ve altı	46	60	2760	897	,01
	19 yaş ve üstü	56	44,52	2493		

Çizelge 3.3'te madde bağımlısı ergenlerin yaşlarına göre Genel Sosyal Dışlanma ve Görmezden Gelinme alt boyutlarına ait ortalamalar ve Mann Whitney U testi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre, ergenlerin yaşları ile Genel Sosyal Dışlanma (U=835.50; p<0,05) ve Görmezden Gelinme alt boyutu (U=897; p<0,05) arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Genel Sosyal Dışlanmada 18 yaş ve altı grubunda olan ergenlerin sıra ortalaması (x=61.34), 19 yaş ve üstü yaş grubunda olan ergenlerin sıra ortalamasına (x=43.42) göre ve Görmezden Gelinme alt boyutunda 18 yaş ve altı yaş grubunda olan ergenlerin sıra ortalaması (x=60), 19 yaş ve üstü yaş grubunda olan ergenlerin sıra ortalamasına (x=44.52) göre yüksek bulunmuştur. Yani 18 yaş ve altı grubunda bulunan ergenler 19 yaş ve üstü yaş grubunda olan ergenlere göre sosyal dışlanma ve görmezden gelinme ile daha fazla karşı karşıyadır.

Çizelge 3.4. Madde Bağımlısı Ergenlerin Yaşlarına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=102)

Ölçekler	Yaş	n	Sıralar ortalaması	Ss	Sd	t	p
Dışlanma	18 yaş ve altı	46	18,67	4,46	100	2,24	,03
	19 yaş ve üstü	56	16,59	4,86			
Sosyal Provizyon	18 yaş ve altı	46	54,20	7,36	100	2,85	,005
	19 yaş ve üstü	56	58,75	8,53			

Çizelge 3.4'te madde bağımlısı ergenlerin yaşlarına göre Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait ortalamalar ve t testi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre ergenlerin yaşları göre Dışlanma alt boyutu [t(100)=2.24; p<0,05] ve Sosyal Provizyon ölçeği [t(100)= 2.75; p<0,05] puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Dışlanma alt boyutunda 18 yaş ve altı grubunda bulunan

ergenlerin sıra ortalaması ($x=18.67$), 19 yaş ve üstü yaş grubunda bulunan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=16.59$) göre ve Sosyal Provizyon ölçeğinde 19 yaş ve üstü yaş grubunda olan ergenlerin sıra ortalaması ($x=58.75$), 18 yaş ve altı yaş grubunda olan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=54.2$) göre yüksek bulunmuştur. Yani Sosyal dışlanmayı 18 yaş ve altı yaş grubundaki ergenler daha fazla yaşarken, 19 yaş ve üstü yaş grubunda olan ergenler daha fazla sosyal desteğe sahiptir.

Madde bağımlısı ergenlerin sigara kullanma durumlarına ve sigaraya başlama yaşlarına göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeği puanlarına ait ortalamalar ve analiz sonuçları Çizelge 3.5- Çizelge 3.8’de verilmiştir.

Çizelge 3.5. Madde Bağımlısı Ergenlerin Sigara Kullanma Durumlarına Göre Genel Sosyal Dışlanma ve Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Kruskal Wallis Test Sonuçları (n=102)

Ölçekler	Sigara Kullanma Durumu	n	Sıralar Ortalaması	x^2	Sd	p	Anlamlı Farklılık
Genel Sosyal Dışlanma	Bıraktı ya da sigara kullanmıyor ¹	11	74,05	7,56	3	,06	
	Ara sıra kullanıyor ²	7	42,21				
	Haftada bir paket ³	18	49,75				
	Günde bir ve üstü paket ⁴	66	49,20				
Görmezden Gelinme	Bıraktı ya da sigara kullanmıyor ¹	11	75.05	8.51	3	,04	1-3
	Ara sıra kullanıyor ²	7	50.71				1-4
	Haftada bir paket ³	18	43.81				
	Günde bir ve üstü paket ⁴	66	49.76				

Çizelge 3.5’te madde bağımlısı ergenlerin sigara kullanma durumlarına göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme alt boyutuna ait ortalamalar ve Kruskal Wallis test sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin sigara kullanma durumlarına göre Genel Sosyal Dışlanmada anlamlı farklılık bulunmazken [$\chi^2(sd=3, n=102)=7,56, p>0,05$] Görmezden Gelinme alt boyutunda anlamlı farklılık [$\chi^2(sd=3, n=102)=8,51, p<0,05$] bulunmuştur. Görmezden Gelinme alt boyutunda sigarayı bırakan ya da kullanmayan ergenlerin sıra ortalaması ($x=75.05$), haftada bir paket sigara içen ergenlerin sıra ortalamasına ($x=43.81$) ve günde bir ve üstü paket sigara içen ergenlerin sıra ortalamasına göre yüksek ($x=49.76$) bulunmuştur.

Çizelge 3.6. Madde Bağımlısı Ergenlerin Sigara Kullanma Durumlarına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Varyans Analizi Sonuçları (n=102).

Ölçekler	Sigara Kullanma Durumu	n	Sıra Ortalaması	ss	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Dışlanma	Bıraktı ya da kullanmıyor ¹	11	19,36	4,06	3	27,14	1,2	,31
	Ara sıra kullanıyor ²	7	15,43	2,99	98	22,63		
	Haftada bir paket ³	18	18,22	3,42	101			
	Günde bir ve üstü paket ⁴	66	17,26	5,26				
Sosyal Provizyon	Bıraktı ya da kullanmıyor ¹	11	51,45	8,67	3	135,09	2	,12
	Ara sıra kullanıyor ²	7	57,57	8,87	98	66,98		
	Haftada bir paket ³	18	55,61	6,11	101			
	Günde bir ve üstü paket ⁴	66	57,77	8,51				

Çizelge 3.6’da madde bağımlısı ergenlerin sigara kullanma durumlarına göre Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait ortalamalar ve varyans analizi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin sigara kullanma durumlarına göre Dışlanma alt boyutu (F=1.20; p>0,05) ile Sosyal Provizyon Ölçeği (F=2.02; p>0,05) arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Çizelge 3.7. Madde Bağımlısı Ergenlerin Sigaraya Başlama Yaşına Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=94)

Ölçek	Sigaraya Başlama Yaşı	n	Sıralar Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	p
Genel Sosyal Dışlanma	14-17	64	52,78	3378	622	,01
	18-20	30	36,23	1087		
Görmezden Gelinme	14-17	64	52,54	3362,5	637,5	,01
	18-20	30	36,75	1102,5		

Çizelge 3.7’de madde bağımlısı ergenlerin sigaraya başlama yaşına göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme alt boyutuna ait ortalamalar ve Mann Whitney U test sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin sigaraya başlama yaşına göre Genel Sosyal Dışlanma (U=622; p<0,05) ve Görmezden Gelinme alt boyutu (U=637.50; p<0,05) arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Genel Sosyal Dışlanmada sigaraya 14-17 yaş grubunda başlayan ergenlerin sıra ortalaması (x=52.78), sigaraya 18-20 yaşında başlayan ergenlerin sıra ortalamasına (x=36.23) göre yüksek bulunurken; Görmezden Gelinmede sigaraya 14-17 yaş grubunda

başlayan ergenlerin sıra ortalaması ($x=52.54$), sigaraya 18-20 yaş grubunda başlayan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=36.75$) göre yüksek bulunmuştur.

Çizelge 3.8. Madde Bağımlısı Ergenlerin Sigaraya Başlama Yaşına Göre Dışlanma Alt Boyutu İle Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=94)

Ölçekler	Sigaraya Başlama Yaşı	n	Sıralar Ortalaması	Ss	Sd	T	p
Dışlanma	14-17	64	17,97	4,63	92	1,93	,06
	18-20	30	15,97	4,81			
Sosyal Provizyon	14-17	64	55,53	7,85	92	3,21	,002
	18-20	30	60,97	7,23			

Çizelge 3.8’de madde bağımlısı ergenlerin sigaraya başlama yaşına göre Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait ortalamalar ve bağımsız t testi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin sigaraya başlama yaşına göre Dışlanma [$t(92)=1.93$; $p>0,05$] arasında anlamlı farklılık bulunmazken; Sosyal Provizyon Ölçeği [$t(92)=3.21$; $p<0,05$] arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Sosyal provizyon ölçeğinde madde bağımlısı ergenlerden sigaraya 18-20 yaş grubunda başlayanların sıra ortalaması ($x=60.97$), sigaraya 14-17 yaş grubunda başlayan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=55.53$) göre yüksek bulunmuştur.

Madde bağımlısı ergenlerin alkol kullanma durumlarına ve alkole başlama yaşlarına göre Genel Sosyal Dışlanma ve Görmezden Gelinme Alt Boyutu ile Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon ölçeği puanlarına ait ortalamalar ve analiz sonuçları Çizelge 3.9- Çizelge 3.12 arasında verilmiştir.

Çizelge 3.9. Madde Bağımlısı Ergenlerin Alkol Kullanma Durumlarına Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Kruskal Wallis Testi Sonuçları (n=102)

Ölçekler	Alkol Kullanma Durumu	n	Sıralar ortalaması	X ²	sd	P	Anlamlı farklılık
Genel Sosyal Dışlanma	Bıraktı ya da alkol kullanmıyor ¹	24	36,02	17,05	3	,001	1-3
	Ara sıra kullanıyor ²	37	46,14				1-4
	Haftada bir kadeh ³	20	63,55				2-3
	Günde bir ve üstü kadeh ⁴	21	67,17				2-4
Görmezden Gelinme	Bıraktı ya da alkol kullanmıyor ¹	24	36,79	23,04	3	,000	1-3
	Ara sıra kullanıyor ²	37	42,76				1-4
	Haftada bir kadeh ³	20	63,58				2-3
	Günde bir ve üstü kadeh ⁴	21	72,21				2-4

Çizelge 3.9’da madde bağımlısı ergenlerin alkol kullanma durumlarına göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme alt boyutuna ait ortalamalar ve Kruskal Wallis test sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin alkol kullanma durumlarına göre Genel Sosyal Dışlanma [$\chi^2(sd=3, n=102)=17,05, p<0,05$] ile Görmezden Gelinme alt boyutu [$\chi^2(sd=3, n=102)=23,04, p<0,05$] arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Genel Sosyal Dışlanmada madde bağımlısı ergenlerden alkolü bırakan ya da kullanmayan ergenlerin sıra ortalaması ($x=36.02$), haftada bir kadeh alkol kullanan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=63.55$) ve günde bir kadeh ve üstü alkol kullanan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=67.17$) göre düşük bulunurken; ara sıra alkol kullanan ergenlerin sıra ortalaması ($x=46.14$), haftada bir kadeh alkol kullanan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=63.55$) ve günde bir kadeh ve üstü alkol kullanan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=67.17$) göre düşük bulunmuştur. Görmezden Gelinme alt boyutunda alkol kullanmayan ya da bırakan ergenlerin sıra ortalaması ($x=36.79$), haftada bir kadeh alkol kullanan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=63.58$) ve günde bir kadeh ve üstü alkol kullanan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=72.21$) göre düşük bulunurken; ara sıra alkol kullanan ergenlerin sıra ortalaması ($x=42.76$), haftada bir kadeh alkol kullanan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=63.58$) ve günde bir kadeh ve üstü alkol kullanan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=72.21$) göre düşük bulunmuştur.

Çizelge 3.10. Madde Bağımlısı Ergenlerin Alkol Kullanma Durumlarına Göre Dışlanma Alt Boyutu İle Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Varyans Analizi Sonuçları (n=102)

Ölçek	Alkol Durumu	Kullanma	n	Sıralar Ortalaması	ss	Kareler toplamı	sd	F	p	Fark
Dışlanma	Bıraktı ya da alkol kullanmıyor ¹		24	15,96	5,34	128,96	3	1,94	,13	
	Ara sıra kullanıyor ²		37	17,16	3,99	2170,45	98			
	Haftada bir kadeh ³		20	18,9	5,25	2299,41	101			
	Günde bir kadeh ve üstü ⁴		21	18,67	4,57					
Sosyal Provizyon	Bıraktı ya da alkol kullanmıyor ¹		24	60,37	5,80	1144,32	3	6,42	,001	1-3
	Ara sıra kullanıyor ²		37	58,7	9,58	5825,26	98			1-4
	Haftada bir kadeh ³		20	53,55	6,87	6969,58	101			2-4
	Günde bir kadeh ve üstü ⁴		21	51,95	6,53					

Çizelge 3.10 da madde bağımlısı ergenlerin alkol kullanma durumlarına göre Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait ortalamalar ve varyans analizi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin alkol kullanma durumlarına göre Dışlanma alt boyutu (F=1.94; p>0,05) arasında anlamlı farklılık bulunmazken, Sosyal Provizyon Ölçeği (F=6.42; p<0,05) arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Sosyal Provizyon Ölçeğinde alkolü bırakan ya da kullanmayan ergenlerin sıra ortalaması (x=60.37), haftada bir kadeh alkol kullanan ergenlerin sıra ortalamasına (x=53.55) ve günde bir kadeh ve üstü alkol kullanan ergenlerin sıra ortalamasına (x=51.95) göre yüksek bulunurken; ara sıra alkol kullanan ergenlerin sıra ortalaması (x=58.7), günde bir kadeh ve üstü alkol kullanan ergenlerin sıra ortalamasına (x=51.95) göre yüksek bulunmuştur.

Çizelge 3.11. Madde Bağımlısı Ergenlerin Alkole Başlama Yaşına Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=81)

Ölçekler	Alkole Başlama Yaşı	n	Sıralar Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	p
Genel Sosyal Dışlanma	17 yaş ve altı	53	44,73	2370,5	544,5	,05
	18 yaş ve üstü	28	33,95	950,5		
Görmezden Gelinme	17 yaş ve altı	53	45,88	2431,5	483,5	,01
	18 yaş ve üstü	28	31,77	889,		

Çizelge 3.11’de madde bağımlısı ergenlerin alkole başlama yaşlarına göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme alt boyutuna ait ortalamalar ve Mann Whitney U test sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin

alkole başlama yaşına göre Genel Sosyal Dışlanma ($U=544.50$; $p>0,05$) arasında anlamlı farklılık bulunmazken, Görmezden Gelinme alt boyutu ($U=483.50$; $p<0,05$) arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Görmezden Gelinme alt boyutunda alkole 17 yaş ve altında başlayan ergenlerin sıra ortalaması ($x=45.88$), alkole 18 yaş ve üstünde başlayan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=31.77$) göre yüksek bulunmuştur.

Çizelge 3.12. Madde Bağımlısı Ergenlerin Alkole Başlama Yaşına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=81)

Ölçekler	Alkole Başlama Yaşı	n	Sıralar Ortalaması	Ss	Sd	T	p
Dışlanma	17 yaş ve altı	53	18,49	4,68			
	18 yaş ve üstü	28	17,18	3,89	79	1,27	,21
Sosyal Provizyon	17 yaş ve altı	53	54,17	8,29			
	18 yaş ve üstü	28	58,11	8,69	,79	1,99	,05

Çizelge 3.12’de madde bağımlısı ergenlerin alkole başlama yaşına göre Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait ortalamalar ve bağımsız t testi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin alkole başlama yaşına göre Dışlanma alt boyutu [$t(79);p>0,05$] ve Sosyal Provizyon Ölçeği [$t(79);p>0,05$] arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Çizelge 3.13. Madde Bağımlısı Ergenlerin Madde Kullanma Durumlarına Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Kruskal Wallis Test Sonuçları (n=102)

Ölçekler	Madde Kullanma Durumu	n	Sıralar Ortalaması	x^2	sd	p	Anlamlı Fark
Genel Sosyal Dışlanma	Bıraktı ya da kullanmıyor ¹	40	34,38				1-3
	Ara sıra kullanıyor ²	13	53,88	23,75	3	,000	1-4
	Haftada bir ³	37	65,95				
	Günde bir ve üstü ⁴	12	61,46				
Görmezden Gelinme	Bıraktı ya da kullanmıyor ¹	40	30,94				1-2
	Ara sıra kullanıyor ²	13	64,50	32,88	3	,000	1-3
	Haftada bir ³	37	66,91				1-4
	Günde bir ve üstü ⁴	12	58,46				

Çizelge 3.13’te madde kullanan ergenlerin madde kullanma durumlarına göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme alt boyutuna ait ortalamalar ve Kruskal Wallis test sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin madde kullanma durumlarına göre Genel Sosyal Dışlanma [$\chi^2(sd=3,$

n=102)=23,75, p<0,05] ile Görmezden Gelinme alt boyutu [χ^2 (sd=3, n=102)=32,88, p<0,05] arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Genel Sosyal Dışlanmada maddeyi bırakmış ya da madde kullanmayan ergenlerin sıra ortalaması (x=34.38), haftada bir madde kullanan ergenlerin sıra ortalamasına (x=65.95) ve günde bir ve üstü madde kullanan ergenlerin sıra ortalamasına (x=61.46) göre düşük bulunmuştur. Görmezden Gelinme alt boyutunda maddeyi bırakmış ya da madde kullanmayan ergenlerin sıra ortalaması (x=30.94). ara sıra madde kullanan ergenlerin sıra ortalamasına (x=64.50), haftada bir madde kullanan ergenlerin sıra ortalamasına (x=66.91) ve günde bir ve üstü madde kullanan ergenlerin sıra ortalamasına (x=58.46) göre düşük bulunmuştur.

Madde bağımlısı ergenlerin madde kullanma durumlarına ve maddeye başlama yaşlarına göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutları ile Sosyal Provizyon Ölçeği puanlarına ait ortalamalar ve analiz sonuçları Çizelge 3.13- Çizelge 3.16’da verilmiştir.

Çizelge 3.14. Madde Bağımlısı Ergenlerin Madde Kullanma Durumlarına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Varyans Analizi Sonuçları (n=102)

Ölçek	Madde Kullanma Durumu	n	Sıralar Ortalaması	ss	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Fark
Dışlanma	Bıraktı ya da kullanmıyor ¹	40	16,27	4,35	145,1	3	48,37	2,2	,09	
	Ara sıra kullanıyor ²	13	16,77	6,21	2154,31	98	21,98			
	Haftada bir ³	37	18,84	4,32						
	Günde bir ve üstü ⁴	12	18,50	5,04						
Sosyal Provizyon	Bıraktı ya da kullanmıyor ¹	40	62,27	7,32	2118,54	3	706,18	14,27	,000	1-2
	Ara sıra kullanıyor ²	13	54,00	8,10	6969,58	101	49,50			1-3
	Haftada bir ³	37	52,24	6,47						1-4
	Günde bir ve üstü ⁴	12	54,75	6,48						

Çizelge 3.14’te madde bağımlısı ergenlerin madde kullanma durumlarına göre Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait ortalamalar ve varyans analizi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin madde kullanma durumlarına göre Dışlanma alt boyutu (F=2.20; p>0,05) arasında anlamlı farklılık

bulunmazken, Sosyal Provizyon Ölçeğinde ($F=14.27$; $p<0,05$) anlamlı farklılık bulunmuştur. Sosyal Provizyon Ölçeğinde madde kullanmayı bırakmış ya da madde kullanmayan ergenlerin sıra ortalaması ($x=62,27$), ara sıra madde kullanan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=54,00$), haftada bir madde kullanan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=52,24$) ve günde bir ve üstünde madde kullanan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=54,75$) göre yüksek bulunmuştur.

Çizelge 3.15. Madde Bağımlısı Ergenlerin Maddeye Başlama Yaşına Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=63)

Ölçekler	Maddeye Başlama Yaşı	n	Sıralar Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	p
Genel Sosyal Dışlanma	16 yaş ve altı	47	31,03	1458,5	330,5	,47
	17 yaş ve üstü	16	34,84	557,5		
Görmezden Gelinme	16 yaş ve altı	47	32,38	1522	358	,77
	17 yaş ve üstü	16	30,88	494		

Çizelge 3.15'te madde bağımlısı ergenlerin maddeye başlama yaşına göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme alt boyutuna ait ortalamalar ve Mann Whitney U testi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin maddeye başlama yaşına göre Genel Sosyal Dışlanma ($U=330.50$; $p>0,05$) ve Görmezden Gelinme alt boyutu ($U=358$; $p>0,05$) arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Çizelge 3.16. Madde Bağımlısı Ergenlerin Maddeye Başlama Yaşına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=63)

Ölçekler	Maddeye Başlama Yaşı	n	Sıralar Ortalaması	Ss	sd	T	p
Dışlanma	16 yaş ve altı	47	17,98	5,23	61	0,90	,37
	17 yaş ve üstü	16	19,25	3,47			
Sosyal Provizyon	16 yaş ve altı	47	53,64	7,25	61	0,72	,47
	17 yaş ve üstü	16	52,19	5,79			

Çizelge 3.16'da madde bağımlısı ergenlerin madde kullanmaya başlama yaşına göre Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait ortalamalar ve bağımsız t

testi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin madde kullanmaya başlama yaşları ile Dışlanma alt boyutu [$t(61)=0,90$; $p>0,05$] ve sosyal provizyon ölçeği [$t(61)=0,72$; $p>0,05$] arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Madde bağımlısı ergenlerin aile tiplerine göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon ölçeği puanlarına ait ortalamalar ve analiz sonuçları Çizelge 3.17- Çizelge 3.18’de verilmiştir.

Çizelge 3.17. Madde Bağımlısı Ergenlerin Aile Tiplerine Göre Genel Sosyal Dışlanma ve Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Kruskal Wallis Test Sonuçları (n=102)

Ölçekler	Aile Tipi	n	Sıralar Ortalaması	x^2	sd	P	Anlamlı Farklılık
Genel Sosyal Dışlanma	Çekirdek ¹	66	44	15,63	2	,000	1-2
	Geniş ²	17	75,09				1-3
	Parçalanmış ³	19	56,45				
Görmezden Gelinme	Çekirdek ¹	66	44,97	15,38	2	,000	1-2
	Geniş ²	17	76,35				1-3
	Parçalanmış ³	19	51,95				

Çizelge 3.17’de madde bağımlısı ergenlerin aile tiplerine göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme alt boyutlarına ait ortalamalar ve Kruskal Wallis test sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde kullanan ergenlerin aile tiplerine göre Genel Sosyal Dışlanma [$\chi^2(df=2, n=102)=15,63, p<0,05$] ve Görmezden Gelinme alt boyutu [$\chi^2(df=2, n=102)=15,38, p<0,05$] arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Genel Sosyal dışlanmada geniş aile yapısına sahip olan ergenlerin sıra ortalaması ($x=75.09$), çekirdek aile yapısına sahip olan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=44$) ve parçalanmış aile yapısına sahip ergenlerin sıra ortalamasına ($x=56.45$) göre yüksek bulunmuştur. Görmezden Gelinme alt boyutunda aile yapısı geniş olan ergenlerin sıra ortalaması ($x=76.35$), çekirdek aile yapısına sahip olan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=44.97$) ve parçalanmış aile yapısına sahip olan ergenlerin sıra ortalamasına ($x=51.95$) göre yüksek bulunmuştur

Çizelge 3.18. Madde Bağımlısı Ergenlerin Aile Tiplerine Göre Dışlanma Alt Boyutu İle Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Varyans Analizi Sonuçları (n=102)

Ölçek	Aile Tipi	n	Sıralar Ortalaması	ss	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	P	Fark
Dışlanma	Çekirdek ¹	66	16,77	5	130,24	2	65,12	2,97	,06	
	Geniş ²	17	19,76	4,45	2169,18	99	21,91			
	Parçalanmış ³	19	18,16	3,56	2299,41	101				
Sosyal Provizyon	Çekirdek ¹	66	58,45	8,09	784,59	2	392,29	6,28	,003	1-2
	Geniş ²	17	50,94	7,44	6184,99	97	62,47			
	Parçalanmış ³	19	55,74	7,63	6969,58	101				

Çizelge 3.18’de madde bağımlısı ergenlerin aile tiplerine göre Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait ortalamalar ve varyans analizi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre ergenlerin aile tipleri ile Dışlanma alt boyutu (F=2.97; p>0,05) arasında anlamlı farklılık bulunmazken, Sosyal Provizyon Ölçeği (F=6.28; p<0,05) arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Sosyal Provizyon Ölçeğinde çekirdek aile yapısına sahip olan ergenlerin sıra ortalaması (x=58.45), geniş aile yapısına sahip olan ergenlerin sıra ortalamasına (x=50.94) göre yüksek bulunmuştur.

Madde bağımlısı ergenlerin anne öğrenim durumuna göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon ölçeği puanlarına ait ortalamalar ve analiz Çizelge 3.19- Çizelge 3.20’de verilmiştir.

Çizelge 3.19. Madde Bağımlısı Ergenlerin Anne Öğrenim Durumuna Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Kruskal Wallis Test (n=102)

Ölçekler	Anne Öğrenim Durumu	n	Sıralar Ortalaması	x ²	sd	p	Anlamlı Fark
Genel Sosyal Dışlanma	Ortaokul ve altı ¹	21	47,86	,46	2	,79	
	Lise ²	53	51,86				
	Üniversite ve üstü ³	28	53,55				
Görmezden Gelinme	Ortaokul ve altı ¹	21	53,5	,26	2	,88	
	Lise ²	53	50,11				
	Üniversite ve üstü ³	28	52,63				

Çizelge 3.19’da madde bağımlısı ergenlerin anne öğrenim durumuna göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme alt boyutuna ait ortalamalar ve Kruskal

Wallis test sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin annelerinin öğrenim durumlarına göre Genel Sosyal Dışlanma [$\chi^2(df=2, n=102)=46, p>0,05$] Görmezden Gelinme alt boyutu [$\chi^2(df=2, n=102)=26, p>0,05$] arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Çizelge 3.20. Madde Bağımlısı Ergenlerin Anne Öğrenim Durumlarına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Varyans Analizi Sonuçları (n=102)

Ölçek	Anne Öğrenim Durumu	n	Sıralar Ortalaması	ss	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Fark
Dışlanma	Okuryazar ve altı ¹	21	17	4,21	7,80	2	3,90	,17	,84	
	Lise ²	53	17,72	4,29	2291,61	99	23,15			
	Üniversite ve üstü ³	28	17,57	6,03	2299,41	101				
Sosyal Provizyon	Okuryazar ve altı ¹	21	57,14	9,85	6,26	2	3,13	,04	,96	
	Lise ²	53	56,66	7,72	6963,31	99	70,34			
	Üniversite ve üstü ³	28	56,43	8,44	6969,58	101				

Çizelge 3.20’de madde bağımlısı ergenlerin annelerinin öğrenim durumlarına göre Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait ortalamalar ve varyans analizi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin annelerinin öğrenim durumlarına göre Dışlanma alt boyutu (F= ,17; p>0,05) ve Sosyal Provizyon Ölçeği (F= ,04; p>0,05) arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Madde bağımlısı ergenlerin baba öğrenim durumuna göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon ölçeği puanlarına ait ortalamalar ve analiz sonuçları Çizelge 3.21- Çizelge 3.22’de verilmiştir.

Çizelge 3.21. Madde Bağımlısı Ergenlerin Baba Öğrenim Durumuna Göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Kruskal Wallis Test Sonuçları (n=102)

Ölçek	Baba Öğrenim Durumu	n	Sıralar Ortalaması	x ²	sd	p	Anlamlı Fark
Genel Sosyal Dışlanma	Ortaokul ve altı ¹	10	46,55				
	Lise ²	71	53,86	1,49	2	,47	
	Üniversite ve üstü ³	21	45,88				
Görmezden Gelinme	Ortaokul ve altı ¹	10	51,70				
	Lise ²	71	53,89	2,08	2	,35	
	Üniversite ve üstü ³	21	43,33				

Çizelge 3.21’de madde bağımlısı ergenlerin baba öğrenim durumuna Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme alt boyutuna ait ortalamalar ve Kruskal Wallis test sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin baba öğrenim durumuna göre Genel Sosyal Dışlanma [$\chi^2(sd=2, n=102)=1,49, p>0,05$] ve Görmezden Gelinme [$\chi^2(sd=2, n=102)=2,08, p>0,05$] arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Çizelge 3.22. Madde Bağımlısı Ergenlerin Baba Öğrenim Durumlarına Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Varyans Analizi Sonuçları (n=102)

Ölçek	Baba Öğrenim Durumu	n	Sıralar Ortalaması	ss	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Fark
Dışlanma	Okuryazar ve altı ¹	10	16,80	3,82	11,80	2	5,90	,25	,77	
	Lise ²	71	17,75	4,93	2287,61	99	23,11			
	Üniversite ve üstü ³	21	17,14	4,76	2299,41	101				
Sosyal Provizyon	Okuryazar ve altı ¹	10	57,70	8,42	261,34	2	130,67	1,93	,15	
	Lise ²	71	55,69	8,30	6708,23	99	67,76			
	Üniversite ve üstü ³	21	59,62	7,89	6969,58	101				

Çizelge 3.22’de madde bağımlısı ergenlerin babalarının öğrenim durumuna göre Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait ortalamalar ve varyans analizi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin babalarının öğrenim durumlarına göre Dışlanma alt boyutu ile (F= ,25; p>0,05) ve Sosyal Provizyon Ölçeği (F=1.93; p>0,05) arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Madde bağımlısı ergenlerin anne çalışma durumuna göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon ölçeği puanlarına ait ortalamalar ve analiz sonuçları Çizelge 3.23- Çizelge 3.24’te verilmiştir.

Çizelge 3.23. Madde bağımlısı Ergenlerin Anne Çalışma Durumlarına Göre Genel Sosyal Dışlanma İle Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=102)

Ölçekler	Anne Çalışma Durumu	n	Sıralar Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	p
Genel Sosyal Dışlanma	Çalışıyor	61	51,2	3123	1232	,89
	Çalışmıyor	41	51,95	2130		
Görmezden Gelinme	Çalışıyor	61	47,98	2926,5	1035,5	,14
	Çalışmıyor	41	56,74	2326,5		

Çizelge 3.23’te madde bağımlısı ergenlerin anne çalışma durumlarına göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme alt boyutuna ait ortalamalar ve Mann Whitney U test sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre, madde bağımlısı ergenlerin anne çalışma durumuna göre Genel Sosyal Dışlanma (U=1232; p>0,05) ve Görmezden Gelinme alt boyutu (U=1035.50; p>0,05) arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Çizelge 3.24. Madde Bağımlısı Ergenlerin Anne Çalışma Durumuna Göre Dışlanma Alt Boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=102)

Ölçekler	Anne Çalışma Durumu	n	Sıralar Ortalaması	ss	Sd	t	p
Dışlanma	Çalışıyor	61	17,90	5,45	100	,96	,34
	Çalışmıyor	41	16,97	3,50			
Sosyal Porvizyon	Çalışıyor	61	56,59	8,34	100	,16	,88
	Çalışmıyor	41	56,85	8,35			

Çizelge 3.24’te madde bağımlısı ergenlerin anne çalışma durumuna göre Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait ortalamalar ve bağımsız t testi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin annesinin çalışma durumuna Dışlanma alt boyutu [t(100)= ,96; p>0,05] ve Sosyal Provizyon Ölçeği [t(100)= ,16; p>0,05] arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Madde bağımlısı baba çalışma durumuna göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeği puanlarına ait ortalamalar ve analiz sonuçları Çizelge 3.25- Çizelge 3.26'da verilmiştir.

Çizelge 3.25. Madde Bağımlısı Ergenlerin Baba Çalışma Durumuna Göre Genel Sosyal Dışlanma ilt Görmezden Gelinme Alt Boyutuna Ait Ortalamalar ve Mann Whitney U Testi Sonuçları (n=102)

Ölçekler	Baba Çalışma Durumu	N	Sıralar Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	p
Genel Sosyal Dışlanma	Çalışıyor	96	50,30	4829	173	,10
	Çalışmıyor	6	70,67	424		
Görmezden Gelinme	Çalışıyor	96	50,41	4839,5	183,5	,13
	Çalışmıyor	6	68,92	413,5		

Çizelge 3.25'te madde bağımlısı ergenlerin baba çalışma durumuna göre Genel Sosyal Dışlanma ile Görmezden Gelinme alt boyutuna ait ortalamalar ve Mann Whitney U testi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre madde bağımlısı ergenlerin baba çalışma durumuna göre Genel Sosyal Dışlanma (U=173; p>0,05) ve Görmezden Gelinme alt boyutu (U=183,50; p>0,05) arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Çizelge 3.26. Madde Bağımlısı Ergenlerin Baba Çalışma Durumuna Göre Dışlanma Alt Boyutu İle Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Ortalamalar ve Bağımsız t Testi Sonuçları (n=102)

Ölçekler	Baba Çalışma Durumu	n	Sıralar Ortalaması	ss	Sd	T	P
Dışlanma	Çalışıyor	96	17,40	4,80	100	1,13	,26
	Çalışmıyor	6	19,67	4,08			
Sosyal Provizyon	Çalışıyor	96	56,85	8,46	100	,77	,44
	Çalışmıyor	6	54,17	5,04			

Çizelge 3.26'da madde bağımlısı ergenlerin baba çalışma durumuna göre Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait ortalamalar ve bağımsız t testi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre, madde bağımlısı ergenlerin baba çalışma durumu ile Dışlanma alt boyutu [t(100)= 1,13; p>0,05] ve Sosyal Provizyon Ölçeği [t(100); p>0,05] arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Madde bağımlısı ergenlerin Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeği puanlarına ait Pearson Korelasyon analizi sonuç Çizelge 3.27’de verilmiştir.

Çizelge 3.27. Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma Alt Boyutları ile Sosyal Provizyon Ölçeğine Ait Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

	Genel Sosyal Dışlanma	Görmezden Gelinme	Dışlanma
Sosyal Provizyon Ölçeği	r=-,77 p=,000	r=-,62 p=,000	r=-,67 p=,000

Çizelge 3.27’de Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma alt boyutları ile Sosyal Provizyon Ölçeğine ait Pearson Korelasyon analizi sonuçları görülmektedir. Çizelgeye göre Sosyal Provizyon ölçeği ile Genel Sosyal Dışlanma (r=-,77; p<0,05), Görmezden Gelinme (r=-,62; p<0,05), Dışlanma (r=-,67; p<0,05) alt boyutları arasında yüksek düzeyde negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bir başka ifadeyle madde bağımlısı ergenlerin sosyal provizyon puanları arttıkça, sosyal dışlanma, görmezden gelinme ve dışlanma puanları azalmaktadır.

4.TARTIŞMA

Madde bağımlılığı olan ergenlerin sosyal dışlanma ve sosyal provizyon düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan araştırma sonucunda, ergenlerin cinsiyetlerine, yaşlarına, sigara, alkol ve madde kullanma durumlarına, sigaraya ve alkole başlama yaşlarına, sahip oldukları aile tipine göre Sosyal Dışlanma Ölçeği ve alt boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeği puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. Bununla birlikte Sosyal Dışlanma ölçeği alt boyutları ile Sosyal Provizyon ölçeği puan ortalamaları arasında ise anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Araştırma sonucunda, madde bağımlısı ergenlerin maddeye başlama yaşı, anne baba öğrenim durumu, anne baba çalışma durumuna göre sosyal dışlanma ölçeği ve alt boyutları ile sosyal provizyon ölçeği puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Araştırma sonucunda, madde bağımlısı ergenlerin cinsiyetlerine göre sosyal dışlanma ölçeğinde erkek ergenler, sosyal provizyon ölçeğinde kız ergenler lehine anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Erkek ergenlerin kız ergenlere göre daha fazla dışlanma ve görmezden gelinmelerini, kız ergenlerin ise daha fazla sosyal desteğe sahip olmalarını, toplumda erkek ve kız çocuklara atfedilen özelliklerle ve çocukların bu özelliklerle yetiştirilme biçimine bağlayarak açıklamanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Özellikle Türk toplumunda erkeklerin güçlü olduğu, kendi başlarına hayatta kalabileceklerine yönelik güçlü bir düşünce bulunmakta ve çocuklar da bu yönde yetiştirilmektedir. Buna koşut olarak kızların zayıf ve yardıma ihtiyaçları olduğu düşüncesi de kız çocuklarının yetişmesinde belirleyici olmaktadır (Alabay, 2017; Şanlı ve Öztürk, 2015). Özellikle erkek çocuklarının çok erken yaşlardan itibaren bu yönde yetiştirilmeleri, madde kullanımıyla birleştiğinde, toplumun kendinden beklenenleri yerine getirememesine, bu durum ise erkek ergenleri toplumun dışlamasına neden olabilecektir (Derin ve Tapan, 2017). Bu durum da sonuç olarak erkeklerin daha fazla dışlanma yaşamalarıyla sonuçlanabilir. Yapılan araştırmalarda da benzer şekilde madde kullanan erkeklerin daha fazla dışlanmaya

maruz kalırken, kızların birtakım özellikleriyle bağlantılı olarak olumsuz durumlarda bile daha fazla destek algıladıkları sonuçlarına ulaşılmıştır (Benenson ve ark., 2011; Hum ve Falcı, 2016; Salovey ve ark., 2002; Saito ve ark., 2012).

Araştırmada elde edilen bir diğer sonuç madde bağımlısı ergenlerin yaşlarına göre sosyal dışlanma ve sosyal provizyon puanlarında anlamlı farklılıkların olmasıdır. Sosyal dışlanma, görmezden gelinme ve dışlanma alt boyutlarında 18 yaş ve altı grubunda bulunan ergenlerin sıra ortalaması yüksek iken, sosyal provizyon ölçeğinde 19 yaş ve üstü yaş grubunun puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Bu durumu ergenlik ve yetişkinlik döneminin özellikleri ve madde kullanımına dayandırarak açıklamak mümkündür. On sekiz yaş ve altı yaş dönemi, ergenin kimliğini bulmaya çalıştığı ve bu süreçte etrafındaki kişilerin görüş ve düşüncelerinin oldukça önemli olduğu bir dönem olarak açıklanmaktadır. Bu dönemde ergenden beklenen, davranış ve tutumlarını istedik yönde gerçekleştirmesidir (Fazlıoğlu, 2017). Ancak buna karşılık madde kullanımı ise toplumun istekleri ile zıt olan davranışlardır. Toplumda madde kullanan kişilere yönelik yapılan davranış ve tutumlar, onların suç işlemeye hazır olarak görülmesi, madde kullanan kişilerle ilişkileri sınırlandırmakta ve onları yok saymayla sonuçlanmaktadır (Derin ve Tapan, 2017). Bu durumda kimliğini bulma arayışında olan ergenin daha fazla sosyal anlamda dışlanma ve görmezden gelinmesiyle sonuçlanabilmektedir. On dokuz ve üstü yaş grubu ise ergenliğin sona erdiği ve yetişkinliğe geçişin gerçekleştiği bir dönem olarak ele alınmaktadır. Genel olarak bu dönemde bir önceki dönemde kendisi hakkında yapılan değerlendirmeler bilişsel gelişim alanında yaşadığı ilerlemelerle birlikte, daha az önemli hale gelmekte, benmerkezcilikten kurtularak daha olumlu ilişkiler kurabilmekte (Bütün-Ayhan, 2017; Rutland ve ark., 2007) ve sonuç olarak daha fazla sosyal destek algılamaktadır. Yapılan araştırmalarda da yaşın artmasıyla sosyal dışlanma puanları arasında negatif yönde ilişkinin olduğu bulunmuştur (Joyce ve ark., 2013; Löckenhoff ve ark., 2013).

Araştırma sonucunda, madde bağımlısı ergenlerin sigara içme durumlarına göre sigarayı bırakan ya da sigara kullanmayan ergenlerin sıra ortalamalarının Görmezden Gelinme alt boyutunda yüksek olduğu bulunmuştur. Bu durumu genel olarak sigaraya

yönelik yapılan müdahale ve akran etkisi ile açıklamanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Sigara kullanımı, hızla artmakta ve bu artış sonucunda çok küçük yaşlardan itibaren çocuklar sigaraya başlamaktadır. Sigaranın yaygınlaşması ve kısa sürede bağımlılık yapması ve bu bağımlılığın sonucunda gelişecek durumlar göz önüne alınarak toplumlarda sigara içme ve sigara içenlere yönelik müdahale programları uygulanmaktadır. Bu müdahale programlarıyla, tüketimin azalması hedeflense de, aynı zamanda sigara kullanan ve bağımlılık gelişmiş olan kişilerin toplumdan dışlanmasına da neden olmaktadır (Gümüş, Doğan ve Ulukol, 2010). Araştırma sonucunda bu bağlamda sigara içen madde bağımlısı ergenlerin puanları yüksek olsa da, sigarayı bırakan ya da kullanmayan ergenlerin sıra ortalamalarının tüm gruplardan yüksek olduğu da görülmektedir. Bu durumu ise akran etkisi ile açıklamak gerekmektedir. Özellikle ergenlik döneminde çocuklar, kimliklerini kazanırken akranlarının etkisinde çok fazla kalabilmektedir. Bir gruba dâhil olabilmek için akranlarının yaptıkları davranışları, grupta varlığını devam ettirebilmek için uygulamaktadırlar. Eğer çocuk grubun normlarına uygun şekilde davranmazsa gruptan dışlanabilmektedir (Fazlıoğlu, 2017). Bu açıdan düşünülecek olursa, madde bağımlısı olup sigara kullanmayan ergenlerin, sigara kullanan akranları tarafından dışlanabileceği bu durumun da puanlarını yükselttiği düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda madde bağımlısı ergenlerin sigaraya başlama yaşları düştükçe, dışlanmayı daha fazla yaşadıkları, buna karşılık 18 yaşından sonra sigaraya başlaması durumunda sosyal provizyon puanlarının yükseldiği bulunmuştur. Özellikle 14 yaşlarında birtakım nedenlere bağlı olarak başlanan sigara, toplumsal dışlanmada önemli yer tutmaktadır. Gerek Dünyada gerekse Türkiye’de sigaraya onlu yaşlarda başlayan çocukların mevcut durumlarını düzeltmek amacıyla önleme ve müdahale programları uygulanmakta ve çocukların bu programlara düzenli katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır. Elbette bu durumun gerçekleşmesinde toplum ve aile birlikte rol almaktadır (Bilgiç ve Günay, 2014) ki problemde burada başlamaktadır. Çünkü her ne kadar bu tip programlar zorunlu olarak uygulanmak istense de çocuğun aile yapısı ve bağımlılığı göz ardı edilebilmektedir (Milton ve ark., 2008). Bu göz ardı edilmiş de çocuğun dışlandığını düşünmesine neden olabilmektedir. On sekiz yaşından sonra, bireyin yetişkinliğe girdiği, kendi sorumlulukları ve kararlarını alabildiği düşüncesinin

de dışlanmayı azaltacağı düşünülmektedir. Bunun yanında özellikle gençler içinde buldukları problemleri durumlarından dolayı yalnız kaldıklarında sigara ya da alkol gibi maddelere sığınabilmekte, bu durum ise onların olaylarla mücadelede sosyal anlamda yalnız olmadıklarını ve desteklendikleri duygusunu yaşamalarına neden olmaktadır (Baran, Küçükakça ve Ayran, 2014).

Madde bağımlısı ergenlerin alkol kullanma durumlarına göre genel sosyal dışlanma ve görmezden gelinme alt boyutları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Ergenlerin alkol alma durumları arttıkça daha fazla dışlanma yaşayarak, görmezden gelindikleri saptanmıştır. Sosyal provizyon ölçeğindeki anlamlı farklılık ise alkolu bırakan ya da hiç alkol kullanmayan ergenlerin daha yüksek puan aldıkları bir başka ifadeyle daha fazla sosyal desteğe sahip oldukları yönünde olmuştur. Her iki durumu toplumun alkole ve alkol kullanan kişilere yönelik tutumları ile açıklamanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Toplumda her çeşit maddenin kullanımı oldukça uzun zamandır istenmeyen bir olgu olarak ele alınmış ve bu maddelerden biri olan alkolün de her türlü toplumsal yıkımın, saldırı, şiddet gibi davranışların nedeni olacağı ifade edilmiştir. Haklı nedenlere dayanan bu görüşler ise, alkol kullanan kişilerin toplumdan dışlanmalarına ve yalnızlaşmalarına neden olmaktadır (Beşirli, 2007; Bulut ve ark., 2006). Bu durumda alkol kullanan ergenlerin alkol kullanma sıklıkları arttıkça dışlanmayı neden daha fazla yaşadıklarını gösterirken, aynı zamanda alkol kullanmayan ergenlerin sosyal desteği neden daha fazla algıladıklarını da açıklamaktadır. Alkol kullanan bireylerin daha fazla toplumsal dışlanma yaşadıkları araştırma sonuçlarıyla kanıtlanmıştır (Beşirli, 2007; Blackhart ve ark., 2011; Nutt ve ark., 2010; Pescosolido ve ark., 2010; Schomerus ve ark., 2011; Twenge ve ark., 2002; Uçan ve Esen, 2015).

Araştırma sonucunda madde bağımlısı ergenlerin, alkole 17 yaş ve altı dönemde başladıklarında daha yüksek oranda görmezden gelinmeyle karşı karşıya olduklarını göstermiştir. Bu durumu yine sigara tüketiminde olduğu gibi açıklamanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Alkol kullanımı da toplumda önlenmesi gereken bir sorundur. Çünkü alkol ve ortaya çıkaracağı zararlar, toplumsal sorunların ve toplumsal

kargaşanın ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır. Bunun için toplumda alkolle mücadele edebilmek için çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Ancak bu stratejilerin uygulanmasında birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlardan en önemlisi alkol kullanan insanların özellikle bağımlılık durumuna geldiğinde ve müdahale ile karşılaştıklarında kendilerini istenmeyen bir insan gibi hissetmeleri bir başka ifadeyle dışlanma yaşayabilmeleridir. Özellikle 18 yaş altında başlanan alkol kullanımında dışlanma hissini daha fazla olduğu ve bu dışlanma hissini ortadan kaldırmak için müdahale programlarının uygulandığı bilinmektedir (Oban ve Küçük, 2011). Bu durumun da 17 yaş ve altında olan ergenlerin görmezden gelinme puanlarının yüksekliğini açıkladığı düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda, alkol kullanımına benzer olarak madde kullanımında da, madde kullanmayan ya da bırakan ergenlerin Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma puanları düşük, Sosyal Provizyon puanları ise yüksek bulunmuştur. Madde kullanımı toplumda önemli bir halk sağlığı sorunu olarak görülmekte ve bunun için etkili müdahalelerde bulunulmaya çalışılmaktadır (Doğan, 2001). Bu çalışmalar içinde madde kullanan kişilerin rehabilite edilmeleri ön plandadır. Genel anlamda madde kullanan kişiler toplumdan uzakta yaşamlarına devam ettikleri için koruyucu tedbirler alınarak, bu kişiler tekrar topluma kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bağımlılık gelişen kişiler de ise maddeden korunmak oldukça zor olabilmektedir (Albayrak ve Balcı, 2014; İlhan ve Ergün, 2010). Ancak madde bağımlılığında madde kullanmaya devam etmenin dışlanma ve görmezden gelinmeyi arttırdığı, kullanmamanın ise daha fazla sosyal desteğe sahip olunmasıyla sonuçlandığı düşünülmektedir. Nitekim Radostny (2005) tarafından yapılan araştırmada da madde kullananların dışlanmaları araştırma bulgusunu desteklemektedir.

Araştırma sonucunda, madde bağımlısı ergenlerin aile tiplerine göre geniş aile yapısına sahip olan ergenlerin Genel Sosyal Dışlanma ve Görmezden Gelinme puanları yüksek olarak bulunmuşken, çekirdek aile yapısına sahip olan ergenlerin Sosyal Provizyon puanları yüksek bulunmuştur. Bu durumu ailenin özellikleri ile

açıklamak mümkündür. Geniş aile yapısı aynı zamanda içinde pek çok bireyin olduğu bir aile yapısıdır (Tepeli, 2018). Burada ailede herhangi birinin madde kullanımının söz konusu olması ya da ailenin madde kullanımına yönelik ilgisiz tavrı sonucunda, çocukta madde kullanımını söz konusu olabilmektedir (Barker ve Hunt, 2004). Ögel-Tamar (1996) tarafından yapılan bir araştırmada bu araştırmanın sonuçlarını doğrular niteliktedir. Liselerde yapılan araştırma sonucunda, madde kullanan çocukların çoğunlukla evde ailelerinin yanında kullandıkları ve ailenin de bu durumdan haberdar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun tersine çekirdek aile yapısı ise çocukların potansiyellerini tam olarak gerçekleştirebilmeleri ve üyelerinin isteklerini göz önüne alarak hareket eden aile olarak tanımlanabilir (Tepeli, 2018). Dolayısıyla çekirdek aile yapısına sahip olan ailelerde ergenlerin sosyal ihtiyaçlarına daha fazla önem verilmesi de bu bağlamda beklenen bir sonuçtur.

Araştırma sonucunda ulaşılan son bulgu, Genel Sosyal Dışlanma ve Görmezden Gelinme ve Dışlanma alt boyutları ile Sosyal Provizyon Ölçeği arasında negatif yönde anlamlı ilişkinin bulunmasıdır. Bu durumu ölçeklerin ölçtüğü davranışlara bağlayarak açıklamak mümkündür. Bilindiği üzere sosyal dışlanma, kişinin içinde yaşadığı toplum tarafından görmezden gelinerek, dışlanmasına vurgu yaparken (Brandova ve Kajanova, 2015), sosyal provizyon ise bireyin sosyal ihtiyaçlarının desteklenmesini içermektedir (Duru ve Balkıs, 2007). Dolayısıyla bu iki ölçek arasındaki negatif ilişki beklenen bir durum olarak değerlendirilebilir. Yapılan araştırmalarda da sosyal dışlanma ile sosyal provizyon arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Gerber ve Wheeler, 2009; Williams ve Zadro, 2001).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Madde bağımlısı ergenlerin sosyal dışlanma ve sosyal ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla yapılan araştırma sonucunda, ergenlerin cinsiyetlerine, yaşlarına, sigara, alkol ve madde kullanma durumlarına, sigara ve alkole başlama yaşına ve aile tiplerine göre sosyal dışlanma ölçeği ve alt boyutları ile sosyal provizyon ölçeği arasında anlamlı farklılık; Sosyal dışlanma ve alt boyutları ile sosyal provizyon ölçeği arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Araştırma sonucunda, madde bağımlısı ergenlerin maddeye başlama yaşına, anne baba öğrenim durumu ve anne baba çalışma durumuna göre sosyal dışlanma ölçeği ve alt boyutları ile sosyal provizyon ölçeği arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Madde bağımlı ergenlerin sosyal dışlanma ve sosyal ihtiyaçlar konusu tüm toplumdaki bireyleri ilgilendirdiği için öneriler ailelere, eğitimcilere, araştırmacılara ve topluma olmak üzere ayrı ayrı ele alınmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda öneriler aşağıda sunulmuştur.

Ailelere Yönelik Öneriler

Madde bağımlılığının önlenmesi evde başlayabilir. Ebeveynler çocuklarıyla konuşabilir ve madde kötüye kullanımının sonuçlarını açıklayabilir. Özellikle çocuklarla gençken konuşmak madde kullanımı konusunda farkındalık için güçlü bir temel oluşturabilir. Bu, çocuklara sınırları öğretirken, ebeveynlerin çocuklarını olumlu yönde etkilemelerine yardımcı olur.

- Aileler ergenlik döneminin ve gelişim özelliklerinin farkında olmalı,
- Aile içinde sağlıklı iletişimin kurulması ile ilgili bilgi edinmeli,
- Anne ve babalar olumlu rol model olma noktasında doğru davranışlarda bulunmalı,

- Ailede sağlıklı problem çözme yöntemleri geliştirilebilir,
- Demokratik bir aile ortamı oluşturulması için çaba harcanabilir,
- Anne ve babalar, çocuklarının en yakın arkadaşı olmalı, onların hayatında olanları yakından takip etmelidir,
- Anne ve babalar konuşma sırasında açık, ulaşılabilir ve sakin olmalı,
- Ebeveynler çocuğa karşı duyarlı olmalıdır. Çocuğa, koşulsuz sevildiği ve ona her zaman değer verildiği söylenebilir ve gösterilebilir. Çocukla ilgili olumlu mesajları paylaşmak ve hediye, yetenek ve ilgi alanlarına katılmak için aile dostlarının desteği alınmalıdır. Çocuğun etrafında bir güvenlik döngüsü oluşturulabilir,
- Ev güvenli bir sığınak haline getirilmelidir,
- Çocuğun duyguları hakkında konuşarak başa çıkma ifadeleri geliştirerek duygusal sıkıntıyı yönetmesine yardımcı olunabilir. Çocuğun yeteneklerine ve ilgi alanlarına odaklanmasına yardımcı olunabilir,
 - Çocuğun net sınırları nasıl konulacağı yönünde yönlendirilmesi gereklidir,
 - Çocukla zaman geçirilmesi önerilebilir.

Eğitimcilere Yönelik Öneriler

- Devlet kurumları, toplum liderleri ve okul personeli, çocuklara maddesiz ve sosyal dışlanmadan bir yaşam sürmeyi öğretmeye çalışmalıdır. Gençlerin uyuşturucu bağımlılığını yetişkinliğe ulaşmadan veya gerçek dünyaya girmeden önce önlemelidir,
- Gençleri uyuşturucu bağımlılığının etkileri konusunda eğitmek ve sosyal dışlanma olduğunda sosyal ihtiyaçların belirlemek, olgunluk yaşından önce olası madde kullanımını kontrol etmeye çalıştığı için önemlidir. Bu nedenle çeşitli eğitim programları uygulanmalıdır,
- Tüm dünyadaki çocuklar ve ergenler ülkelerinin geleceğini oluşturacak gruplardır, bu yüzden bu gruptaki çocuklarla ve ergenlerle özel olarak ilgilenmek gerekmektedir. Ergenler vakitlerinin çok büyük bir bölümünü okullarda geçirmektedir. Bu sebeple ergenlerle çalışan meslek gruplarının

madde bağımlılığının belirtileri konusunda farkındalık düzeyinin yüksek olması, onların bağımlılıkla ilgili ilk işaretleri verdiği andan itibaren gerekli yönlendirmelerin yapılması gerekmektedir,

- Okuldaki yönetici, öğretmen ve diğer yardımcı sınıf çalışanlarına madde bağımlılığı hakkında hizmet içi eğitim çalışmaları, seminerler verilmesi,
- Madde bağımlılığı durumunda yapılacaklara yönelik bilgilendirme çalışmalarının yapılması önerilebilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Bu araştırma Adana ili ile sınırlandırılmıştır. Benzer çalışmaların başka örneklerde de uygulanması,
- Araştırmalarda, madde bağımlılığını etkileyebilecek diğer değişkenlerin ele alınarak incelenmesi yönünde araştırmaların planlanması ve uygulanması,
- Deneysel araştırmalar planlarak ya da nitel araştırmalarla araştırmaların çeşitlendirilmesi önerilebilir,
- Sosyal dışlanma ile anne/baba öğrenim düzeyi ve çalışma durumuna yönelik araştırmalar yapılabilir,
- Sosyal dışlanma alkol ve sigara kullanım konusunda daha detaylı ve derinlemesine çalışmalar planlanabilir,
- Madde bağımlılığı, sosyal dışlanma ve bu gruplara giren ergenlerin sosyal ihtiyaçları daha fazla araştırılmalıdır.

Topluma Yönelik Öneriler

- Toplumda madde bağımlılığına yönelik farkındalık çalışmaları yapılabilir.
- Madde bağımlısı olan ergenlere yönelik tedavi ve rehabilitasyon çalışmaları planlarak uygulanabilir,
- Sosyal dışlanmanın kapsamlı bir çözümü kapsayıcı programlar ile temsil edilmelidir. Sosyal içerme, yani sosyal olarak dışlanan veya sosyal dışlanma

riski altındaki kişilerin, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama tam olarak katılmalarına ve toplumda normal kabul edilen bir şekilde yaşamalarına yardımcı olan olanaklara ve fırsatlara ulaşmaları sağlanmalıdır.

ÖZET

Madde Bağımlısı Ergenlerde Sosyal Dışlanma ve Sosyal İhtiyaçların İncelenmesi

Madde kullanımının ergenler arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Madde bağımlılığının bir olgu olarak yayılması, toplulukların damgalanmasına ve madde kullanıcılarının toplulardan dışlanmasına neden olmaktadır. Madde bağımlısı ergenlerin damgalanmasının bir sonucu olan sosyal dışlanma, ergenlerin hayatını bir çok farklı boyutta olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu ergenler, okuldan, aileden ve akranlardan uzaklaşma ile birlikte, yasal işlemlerden uzak kalıp çocuk haklarından da uzaklaşmış olmaktadır. Bu araştırmayla madde bağımlısı ergenlerin sosyal dışlanma ve sosyal ihtiyaçlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmaya Adana İl merkezi Seyhan ilçesinde yaşayan, 16-21 yaş arasında olan ailelerinden onam alınan gönüllü ergenler dâhil edilmiştir. Çalışmada ergenleri ile aileleri hakkında bilgileri elde etmek için araştırmacı tarafından hazırlanmış Genel Bilgi Formu; Gilman ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen Sertelin-Mercan (2016) tarafından Türkçeye uyarlanan “Ergenler İçin Sosyal Dışlanma Ölçeği” ile 1987 yılında, Cutrona ve Russell tarafından geliştirilen Duru ve Balkıs (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan “Sosyal Provizyon Ölçeği” kullanılmıştır. Ergenler için Sosyal Dışlanma Ölçeğinden ve Sosyal Provizyon Ölçeğinden toplanan veriler SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, madde bağımlısı ergenlerin cinsiyet, yaş, sigara, alkol ve madde kullanma durumu, sigara ve alkole başlama yaşı ile aile tiplerine göre Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma alt boyutları ile Sosyal Provizyon Ölçeği arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Aynı zamanda Genel Sosyal Dışlanma, Görmezden Gelinme ve Dışlanma alt boyutları ile Sosyal Provizyon Ölçeği arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak, ailelere, eğitimcilere, araştırmacılara ve topluma yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Ergen, Madde bağımlılığı, Sosyal dışlanma, Sosyal ihtiyaçlar

SUMMARY

Investigation of Social Exclusion and Social Needs in Drug Addicted Adolescents

Drug use is known to be common among adolescents. The spread of drug addiction as a phenomenon leads to stigmatization of communities and exclusion of substance users from societies. Social exclusion, which is a result of stigmatization of substance-addicted adolescents, adversely affects adolescents' lives in many different dimensions. These adolescents stay away from the legal process and stay away from children's rights as well as being away from school, family and peers.

The aim of this study is to investigate social exclusion and social needs of adolescents with substance abuse. Volunteer adolescents age 16-21, living in the province of Adana, Seyhan district were included in the study and consent was obtained from their families. General Information Form was prepared by the researcher to obtain demographic information; "Social Exclusion Scale for Adolescents" was adapted to Turkish by Sertelin-Mercan (2016) and developed by Gilman et al. (2013) and "Social Provision Scale" was developed by Cutrona and Russell in the 1987 was adapted to Turkish by Duru and Balkis (2007). Data from Social Exclusion Scale and Social Provision Scale for adolescents was collected by using SPSS program by taking into consideration the sample number. As a result of the study, a significant difference was found between the social exclusion scale, the social exclusion scale, the ignored, exclusion and social provision scale according to the gender, age, cigarette, alcohol and substance use status of the addicted adolescents, starting age of smoking and alcohol, and the family types. At the same time, there was a significant relationship between General Social Exclusion Scale, Ignoring and Exclusion subscales and Social Provision Scale. Based on the findings obtained from the research, recommendations were made for families, educators, researchers and the community.

Keywords: Adolescent, Social exclusion, Social needs, Substance abuse

KAYNAKLAR

AJDUKOVIĆ M (2015). Recommendations for Improving the Provision of Professional Assistance to Parents. In Pomoć roditeljima u zaštiti dobrobiti djeteta–Priručnik za socijalne radnike, druge stručnjake i suradnike centara za socijalnu skrb. Društvo za psihološku pomoć; Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

ALABAY E (2017). Okul öncesi dönem çocuğu olan ebeveynlerin ebeveynlik tutumlarının incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, **1(2)**: 156-174.

ALBAYRAK S, BALCI S (2014). The prevention of substance abuse in young adults. *HEAD*, **11(2)**: 30-37.

ATAK H (2017). Piaget ve Vygotsky'nin kuramlarında çocukların toplumsallaşma süreci. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, **9(2)**: 163-176.

ATİK ZE, ÇOBAN AE, ÇOK F, DOĞAN T, KARAMAN NG (2014). Akran İlişkileri Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, **14(2)**: 433-446.

AYDIN B (2016). Toplumsal dışlanma ve aidiyet kısılacında bağımlı gençlik (Konya örneği) Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Konya, 1-308. Erişim Adresi: [<http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/10663/476018.pdf?sequence=1&isAllowed=y>]. Erişim Tarihi: 1/1/2020.

BALTACI A (2018). Nitel araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Bitlis University Institute of Social Sciences*, **7(1)**: 231-274.

BARAN M, KÜÇÜKAKÇA G, AYRAN G (2014). Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinde algılanan sosyal destek düzeyinin sigara kullanımı üzerine etkisi. *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, **15(1)**: 9-15.

BARKER JC, HUNT G. (2004). Representations of family: a review of the alcohol and drug literature, *International Journal of Drug Policy*, **15(5)**: 347–356. DOI: 10.1016/j.drugpo.2004.07.002

BENENSON JF, MARKOVITS H, THOMPSON ME, WRANGHAM RW (2011). Under Threat of Social Exclusion, Females Exclude More Than Males. *Psychological Science*, **22**: 538. DOI: 10.1177/0956797611402511 Erişim Adresi: [http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.937.5321&rep=rep1&type=pdf]. Erişim Tarihi: 22/09/2019.

BEŞİRLİ H (2007). Gençlerin alkol tüketim davranışları ve bu davranışları etkileyen faktörlerin sosyolojik analizi. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, **0(35)**: 85-118.

BİLGİÇ N, GÜNAY T (2014). Ergenlerin sigara bırakma konusunda desteklenmesinde bir yöntem: Akran eğitimi. *Türk Toraks Dergisi*, **15**: 102-105.

BOTVIN J, SCHINKE SP, EPSTEİN JA, DÍAZ T (1994). Effectiveness of Culturally Focused and Generic Skills Training Approaches to Alcohol and Drug Abuse Prevention Among Minority Youths. *Psychology of Addictive Behaviors Review*, **8(12)**: 116-127.

BİERMAN KL (2004). Peer rejection: Developmental processes and intervention strategies. New York: The Guilford.

BLACKHART GC, NELSON BC, WİNTER A, ROCKNEY A (2011). Self-control in relation to feelings of belonging and acceptance. *Self and Identity*, **10**: 152–165.

BRADBURY S M (1995). Lexicon of alcohol and drug terms. *Occupational and environmental medicine*, **52(6)**: 431.

BRANDOVA N, KAJANOVA A (2015). Social exclusion among problém drug users. *Journal of Nursing, Social Studies, Public Health and Rehabilitation*, **3(4)**: 123–129.

BRKOVIĆ A, PRANIĆ N, ZILDIZ M, BEGANLIĆ A (2008). Usage of psychoactive substances among adolescents in Tuzla Canton. *Med Arh*, **62(2)**: 88-91.

BUCKNER JD, HEİMBERG RG, ECKER AH, VİNCİ C (2013). A biopsychosocial model of social anxiety and substance use. *Depression and anxiety*, **30(3)**: 276-284.

BULUT M, SAVAŞ HA, CANSEL N, SELEK S, KAP Ö, YUMRU M, VIRIT O (2006). Gaziantep Üniversitesi alkol ve madde kullanım bozuklukları birimine başvuran hastaların sosyodemografik özellikleri. *Bağımlılık Dergisi*, **7(2)**: 65-70.

BÜTÜN-AYHAN A (2017). Eğitim Psikolojisi. İçinde: Bilişsel Gelişim, Aral N ve Duman T, Pegem Yayıncılık, Ankara. Baskı. ss: 104-130.

BÜYÜKCEBECİ A, DENİZ ME (2017). Ergenlerde Sosyal Dışlanma, Yalnızlık ve Okul Öznel İyi Oluş: Empatik Eğilimin Aracılık Rolü. *International Online Journal of Educational Sciences*, **9(3)**: 723-736.

CUTRONA CE, RUSSELL D, JONES WH, PERLMAN D (1987). Advances in personal relationships. *The provisions of social relationships and adaptation to stress*, **1**: 37-67.

ÇAĞDAŞ A, SEÇER Z (2002). Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişim, Ed: Arı R., 1. Basım, Nobel Yayın Dağılım Ltd. Şti, Ankara. ss: 43-44.

ÇAKIR Ö (2002). Sosyal Dışlanma, Dokuz Eylül Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **4(3)**: 83-104.

ÇANKAYA ZC, MEYDAN B (2018). Ergenlik döneminde mutluluk ve umut. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, **17(65)**: 207-222.

ÇEÇEN AR (2008). Öğrencilerinin cinsiyetlerine ve anababa tutum algılarına göre yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, **6(3)**: 415-431.

ÇİVİTÇİ A (2015). Perceived stress and life satisfaction in college students: Belonging and extracurricular participation as moderators. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, **205**: 271-281.

DERİN M, TAPAN MG (2017). Madde bağımlılığı ve dışlanma. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, **10**: 26-36.

DOĞAN YB (2001). Madde kullanımı ve bağımlılığı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, **1(4)**, ISSN: 1303-0256. Erişim Adresi:[<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/198219>]. Erişim Tarihi: 12/01/2020.

DURU E., BALKIS, M. (2007). Psychometric characteristics of Social Provision Scale: Validity and reliability study. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, **3(27)**: 79-90.

EDLUND MJ, FORMAN-HOFFMAN VL, WINDER CR., WINDER A, DAVID C, HELLER A, KROUTIL A, RACHEL N, LIPARİ B, COPLE LJ (2015). Opioid abuse and depression in adolescents: Results from the National Survey on Drug Use and Health. *Drug and Alcohol Dependence*, **152**: 131-138.

EKER D, ARKAR H, YALDIZ H (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, **12(1)**: 17-25.

ERBAY E, OĞUZ N, YILDIRIM B, FIRAT E (2016). Alkol ve madde bağımlılığı olan bireylerin başa çıkma tutumları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, **20(3)**: 597-609.

ERDAMAR G, KURUPINAR A (2014). Ortaöğretim Öğrencilerinde Görülen Madde Bağımlılığı Alışkanlığı ve Yaygınlığı: Bartın İli Örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, **16(1)**: 65-84.

ESPADA JP, IRLLES DL (2017). Basic Concepts In Drug Addiction, 1st Edition, Universidad de Elche. Bölüm 1. Erişim Adresi: [https://cesie.org/media/EBOOK_preventing_drug_abuse_EN.pdf]. Erişim Tarihi: 28/09/2019.

FAZLIOĞLU Y (2017). Eğitim Psikolojisi. İçinde: Sosyal Gelişim, Aral N ve Duman T., Pegem Yayıncılık, Ankara. Baskı. ss: 154-172.

FİNN PR, SHARKANSKY EJ, BRANDT KM, TURCOTTE N (2000). The effects of familial risk, personality, and expectancies on alcohol use and abuse. *J Abnorm Psychol.*; **109(1)**: 122-33.

GALİEVA-RAVİLEVNA E, EFLOVA-YUREİVNA M (2017). Social Exclusion of Disadvantaged Groups in the Modern Russian Society. *Journal of History Culture and Art Research*, **6(4)**: 588-596.

GAZGUEZ J, PEREZ-FUENTES MC, MOLERO MM, BARAGGAN-MARTİN AB, MARTOS-MARTİNEZ Á, SANCHEZ-MARCHAN C (2016). Drug use in adolescents in relation to social support and reactive and proactive aggressive behavior, *Psicothema*, **28(3)**: 318-322. DOI: 10.7334/psicothema2015.327

GERBER J, WHEELER L (2009). On being rejected: A meta-analysis of experimental research on rejection. *Perspectives on Psychological Science*, **4(5)**: 468 – 488.

GILMAN R, DEWALL CN, CARTER-SOWELL A, ADAMS RE (2013). Validation of the Ostracism Experience Scale for Adolescents. *Psychological Assessment*, **25(2)**: 319 – 330.

GOODE E (2008). Drugs in American society. 7th edition. Boston: McGraw-Hill.

GÜRLER A, DEMİRLİ C (2017). Ergenlerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Sosyal Bilimler Dergisi*, **4(11)**: 941-951.

GÜMÜŞ-DOĞAN D, ULUKOL B (2010). Ergenlerin sigara içmesini etkileyen faktörler ve sigara karşıtı iki eğitim modelinin etkinliği. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, **17(3)**: 179-185.

HAYRE SR, GOULTER N, MORETTI MM (2019). Maltreatment, attachment, and substance use in adolescence: Direct and indirect pathways. *Addictive Behaviors*, **90**: 196–203.

HİTTİ A, MULVEY KL, KİLLEN M (2011). Social Exclusion in Adolescence, Department of Human Development, University of Maryland, College Park, MD, USA. pp: 2783-2792.

HUM ES, FALCİ C (2016), Gender Differences in Social Support, Self-Saliency and Mental Health, UCARE Research Products University of Nebraska-Lincoln. pp: 131.

IDRİS SH, SAMBO MN (2009). Psycho-active substance use among in-school adolescents in Zaria, north western Nigeria: what are the triggers? *Niger J Med.*; **18(3)**: 291-4.

İLHAN N, ERGÜN A (2010). Evsizler ve toplum sağlığı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, **20(20)**: 79-90.

JOHNSON NP, MICHÉLS P, DAVIS CW (1991). The importance of street drug terms as diagnostic clues. *Journal of health & social policy*, **3(1)**: 45-53.

KABASAKAL Z, ÇELİK O (2017). Madde Kullanan ve İyileşmekte Olan Bireylerin Sosyal Sorun Çözme Becerilerinin İncelenmesi. *In Yeni Symposium*, **55(2)**: 1-10.

KURUBIĆ Z, MILENKOVIĆ P, ZOTOVA A (2015). Socijalni Problemi Krivice, Čigoja štampa, Beograd. ISBN: 978-86-84111-21-2. pp: 237.

KOÇ M (2004). Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **2(17)**: 231-256.

LERNER RM, LERNER JV, AIMERIGI J, THEOKAS C, PHELPS E, GESTSDOTTIR S, NAUDEAU S, JELIĆIĆ H, ALBERTS AE, SMITH LM., BOBEK DL, RICHMAN-RAPHAEL D, SIMPSON I, CHRISTIANSEN ED, EYE A (2011). The Positive Development of Youth- Report Of The Findings from the First Seven Years of the 4-H Study of Positive Youth Development, Tufts University. ss: 1-20. Erişim Adresi: [<https://ase.tufts.edu/iaryd/documents/4HPYDStudyWave7.pdf>]. Erişim Tarihi: 22/09/2019.

LÖCKENHOFF CE, COOK MA, ANDERSON JF, ZAYAS V (2013). Age differences in responses to progressive social exclusion: the role of cognition and socioemotional functioning. *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, **68(1)**: 13–22.

MALBERGIER A, CARDOSO LR, AMARAL RA (2012). Adolescent substance use and family problems. *Cad Saude Publica*, **28(4)**: 678-88.

MAREŠ P, SÍROVATKA T (2008). Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda [Social exclusion and social inclusion – concepts, discourse agenda. *Sociologický Casopis*, **44(3)**: 271–294.

MARCH JC, OVIEDO-JOAKES E, ROMERO M (2006). Drugs and social exclusion in ten European cities. *European Addiction Research*, **12**: 33-41.

MASSAH O, AZKHOSH M, AZAMI Y, GOODONYA A, DOOSTIAN Y, MOUSAVI SH (2017). Students Tendency Toward Illicit Drug Use: The Role of Perceived Social Support and Family Function in Iran. *Iran J Psychiatry Behav Sci.*, **11(2)**: 2-6.

MCGLOTHIN H, EDMONDS C, KILLEN M (2007). Children's and adolescents' decision-making about intergroup peer relationships. In S. Quintana & C. McKown (Eds.), *The handbook of race, racism, and the developing child*. New York: Wiley. pp: 424–451.

MCLEOD SA (2007). Maslow's Hierarchy of Needs. Erişim adresi: [<http://www.simplypsychology.org/maslow.html>]. Erişim Tarihi: 1/12/2019.

MILTON B., WOODS S. E., DUGDILL L., PORCELLATO L., SPRINGETT R. J. (2008), Starting young? Children's experiences of trying smoking during pre-adolescence. *Health Education Research*, **23(2)**: 298–309. Erişim adresi: [<https://doi.org/10.1093/her/cym027>] Erişim Tarihi: 1/1/2020.

MORTON SB, HAYNIE DL, CRUMP AD, KEITH PE, SAYLOR E (2001). Peer and Parent Influences on Smoking and Drinking Among Early Adolescents. *Health Education & Behavior Reviews*, **28(1)**: 95-107.

MUKHOPADHYAY DK, MUKHOPADHYAY S, SĪNHABABU A, BĪSWAS AB (2012). Are the adolescent behaviors too risky? A school-based study in a district of West Bengal, India. *J Trop Pediatr.* ;**58(6)**: 496-500.

NEALE J (2008). Homelessness, drug use and Hepatitis C: A complex problem explored within the context of social exclusion. *International Journal of Drug Policy*, **19(1)**: 429–435.

NUTT DJ, KING LA, PHILLIPS LD, (2010). Independent Scientific Committee on Drugs Drug harms in the UK: a multicriteria decision analysis. *Lancet*, **376**: 1558–1565.

OBAN G, KÜÇÜK L (2011). Damgalama erken yaşlarda başlar, gençlerde ruhsal hastalıklara yönelik damgalamayla mücadelede eğitimin rolü. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, **2(3)**: 141-148.

OKRUHLICA L, SIEROSŁAWSKI J (2006). Definitions of dependency and recreational, regular, problematic, harmful drug use. *Young People and Drugs. Care and Treatment*, 15-35.

ÖGEL K., TAMAR D. (1996) Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık Okul Eğitim Paketi, Öğrenci Anketi Bulguları, AMATEM-Özel, Okullar Derneği Yayını, Prive Ltd., İstanbul, pp: 12-23.

ÖGEL K, KARALI A, TAMAR D, ÇAKMAK D (1998). Hekimler için Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları El Kitabı. Erişim Adresi: [<http://www.ogelk.net/Dosyadepo/gpktp8.pdf>]. Erişim Tarihi: 25/06/2019.

ÖGEL K (2007). Madde kullanımı ve Bağımlılığın Nedenleri, Ed: Ögel K, Erdoğan N, Buğa D, Devletkuşu C, Aksoy A., Madde kullanımı ve HIV/AIDS. İstanbul, Yeniden Yayınları, pp: 1-44. Erişim Adresi: [<http://www.ogelk.net/Dosyadepo/etyoloji.pdf>]. Erişim Tarihi: 25/6/2019.

ÖNAL A, ÖGEL K, EKE C (2011). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Belirtileri Bulunan Ergenlerde Madde Kullanımı ve Aile Özellikleri Üstüne Kesitsel Bir Çalışma. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni-Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, **21(3)**: 225-231. Erişim adresi: [<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.5455/bcp.20110627104419?needAccess=true>]. Erişim Tarihi: 26/6/2019.

PADWA H, GUERRERO EG, SERRET V, RICO M, GELBERG L (2018). Adapting substance use brief interventions for adolescents: perspectives of adolescents living with adults in substance use disorder treatment. *Dove Press Journal Substance Abuse Rehabilitation*, **9**:137-142. Erişim Adresi: [<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6287412/pdf/sar-9-137.pdf>]. Erişim Tarihi: 22/05/2019.

PAVLOVIĆ Z, JAKOVLJEVIĆ B (2008). Frequency and risk factors of the use of psychoactive substances among the young. *Vojnosanit Pregl*, **65(6)**: 441-8.

PESCOSOLÍDO BA, MARTÍN JK, LONG JS, MEDİNA TR, PHELAN JC, LİNK BG (2010). ‘A disease like any other’? A decade of change in public reactions to schizophrenia, depression, and alcohol dependence. *Am J Psychiatry*, **167**: 1321–1330.

RADOSTNY L (2005). Faktory sociálního vyloučení. In: Sýkora L, Tmelová J. *Prevence prostorové segregace*, Praha: Karlova univerzita, Czech.

RADOVANOVIĆ S, MİLÍĆ Č, KOCIĆ S (2010). General characteristics of psychoactive substances consumption and abuse among high school population. *Med Pregl*, LXIII (9-10): 616-19.

RAWAL N. (2008). Social Inclusion and Exclusion: A Review¹, Dhaulagiri. *Journal of Sociology and Anthropology*, **2**: 161-180. Erişim Adresi: [<https://www.cmi.no/file/?589>]. Erişim Tarihi: 14/08/2019.

RUBİN K, BUKOWSKI W, PARKER J (2006). Peers, relationships, and interactions. In W. Damon & R. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology*, New York: Wiley. pp:571–645.

RUDAN V (2004). Anoreksija Nervoza i Bulimija Nervoza, Normalni adolescentni razvoj. *Specijalizirani Medicinski Dvomjesečnik*, **52**: 36-37. Erişim Adresi: [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/M52_36.pdf]. Erişim Tarihi: 22/9/2019.

RUTLAND A, KILLEN M, JUMPOL N (2007). Social exclusion in childhood and adolescence, Guilford, MD, United States. pp: 249-266.

SAITO M, KONDO N, OJIMA T, HIRAI H (2012). Gender differences on the impacts of social exclusion on mortality among older Japanese: AGES cohort study. *Social Science & Medicine*, **75(5)**: 940-945.

SALOVEY P, STROUD L, WOOLERY A, EPEL ES (2002). Perceived Emotional Intelligence, Stress Reactivity, and Symptom Reports: Further Explorations Using the Trait Meta-Mood Scale. *Psychology and Health*, **1**: 611-627.

SANTROCK JOHN W (2012). Ergenlik-Adolescence. Çev. Ed.: D.M. Siyez, 14. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

SANTROCK JOHN W (2014). Yaşam Boyu Gelişim- life-Span Development. Çev. Ed. G. Yüksel, 13. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

SARIİPEK BAŞAR D (2017). “İhtiyaç” Kavramı Ekseninde Sosyal Koruma: Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı. *İnsan&İnsan*, **4(12)**: 43-65. Erişim Adresi: [http://insanveinsan.org/bahar-2017/ihtiyac-kavrami-ekseninde-sosyal-koruma-temel-htiyaclar-yaklasimi.pdf]. Erişim Tarihi: 2/9/2019.

SAYAR K, ÖZTÜRK M, ACAR B (2000). Aşırı Dozda İlaç Alımıyla İntihar Girişiminde Bulunan Ergenlerde Psikolojik Etkenler. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, **10**: 133-138. Erişim adresi: [http://www.psikofarmakoloji.org/pdf/10_3_4.pdf]. Erişim tarih: 26/12/2019.

SCHOMERUS G, LUCHT M, HOLZINGER A, MATSCHINGER H, CARTA MG, ANGERMEYER MC (2011). The stigma of alcohol dependence compared with other mental disorders: a review of population studies. *Alcohol Alcohol*, **46**: 105–112.

SERTELİN MERCAN Ç (2016). Ergenler İçin Sosyal Dışlanma Ölçeği: Türkçe Geçerlik ve Güvenirliği. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, **13-2 (25)**: 175-186.

SILVER H (2019). Social Exclusion. *Research Gate*,: 1-6. DOI: 10.1002/9781118568446.eurs0486 Erişim Adresi: [https://www.researchgate.net/publication/332426012_Social_Exclusion]. Erişim Tarihi: 7/8/2019.

SİMİĆ S (2018). Sve o Narkomaniji, Laguna, Beograd. pp: 16. Erişim Adresi: [https://www.laguna.rs/odlomag_4661_sve_o_narkomaniji.html]. Erişim Tarihi: 4/8/2019.

SIYEZ DM., GEZGINCI GÜRÇAY EG, YÜNCÜ Z (2012). Madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan ergenlerin çocukluk dönemi aile yaşantılarına ilişkin algıları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, **13**: 299-305.

SONG L, SON J, LİN N (2011). Social Support, The Sage Handbook of Social Network Analysis, The Sage Handbook of Social Network Analysis, Ed: John Scott and Peter J. Carrington. London: SAGE. pp: 116-128.

SÜNGÜ H (2014). Üniversite Öğrencilerin Zararlı Madde Kullanıma İlişkin Tutumları, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **11(26)**: 167-194.

ŞAHİN Ş, ÖZÇELİK Ç (2016). Ergenlik dönemi ve sosyalleşme. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 5(1), 42-49.

ŞANLID, ÖZTÜRK C (2015). Anne babaların çocuk yetiştirme tutumları ve tutumlar üzerine kültürün etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, **8(4)**: 240-246.

- TARATANOĞLU Ş (2010). Sosyal dışlanma: küreselleşme perspektifinden bir kavramsallaştırma çabası. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, **42**: 1-1.
- TAY L, DİENER E (2011). Needs and subjective well-being around the world. *Journal of Personality and Social Psychology*, **101(2)**: 354-356.
- TEKGÜL N. (2014). Ergen ve Riskler, Ed: Derman O ve Tekgül N. Ergen ve Riskler Kongre Kitabı, İzmir. pp: 16-20.
- TELEF B (2014). Ergenlerde Olumlu ve Olumsuz Duygular ile Riskli Davranışlar arasındaki ilişkinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, **22(2)**: 591-604. Erişim Adresi: [http://dergipark.gov.tr/download/article-file/209923]. Erişim Tarihi: 3/7/2019.
- TEPELİ K (2018). Aile Yaşam Dongusu. İçinde: Ailenin Tanımı, Türleri ve İşlevleri, Durualp E ve Tepeli K, Hedef Yayıncılık, Ankara. Baskı. ss: 14-38.
- TODD J, GREEN G, HARRİSON M, IKUESAN BA, SELF C, PEVALİN DJ, BALDACHİNNO A (2004). Social exclusion in clients with comorbid mental health and substance misuse problems. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, **39(7)**: 581-587.
- TUBİM (2018). Türkiye Uyuşturucu Raporu. Türkiye. Erisim Adresi: [http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Documents/2018%20Uyu%C5%9Fturucu%20Raporu.pdf]. Erişim Tarihi: 26/7/2019.
- TWENGE JM, CATANESE KR, BAUMEİSTER RF (2002). Social exclusion causes selfdefeating behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, **83**: 606-615.
- UÇAN A, ESEN BK (2015). Ergenlerin öznel iyi oluşlarının toplumsal konum ile ilgili risk alma değişkenine göre incelenmesi. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, **11(2)**: 288-299.

VRANJAŠEVIĆ J., TRIKIĆ Z., KORUGA D., DEJANOVIĆ V. (2003), Vršnjačka medijacija: od svađe slađe: priručnik za voditelje radionica iz oblasti obrazovanja za veštine medijacije, Beograd: Kinderberg and GTZ.

VÍOLATO C, TRAVIS L (1995). Advances in Adolescent Psychology. Detselig Enterprises Ltd., 1220 Kensington Rd. NW, Unit 210 Calgary, Alberta T2N 3P5, Canada

YAVUZER H (2013) Ana-Baba-Çocuk. 24. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

YÖNDEM ZD, TOKİNAN BÖ (2007). Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, **8(2)**: 53-68.

YÜNCÜ Z, KESEBİR S, ÖZBARAN B, ÇELİK Y, AYDIN C (2009). Madde Kullanım Bozukluğu Olan Ergenlerin Ebeveynlerinde Psikopatoloji ve Mizaç: Kontrollü Bir Çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, **20(1)**: 5-13.

ZORBAZ O, TUZGÖL DOST M. (2014). Lise Öğrencilerinin Problemlı İnternet Kullanımının Cinsiyet, Sosyal Kaygı ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, **29(1)**: 298-310.

WALLACE JM JR, BACHMAN JG, O'MALLEY PM, JOHNSTON LD, SCHULENBERG JE, COOPER SM (2002). Tobacco, alcohol, and illicit drug use: racial and ethnic differences among U.S. high school seniors, *Public Health Rep.* **1**: 67-75.

WEISS R (2008). İntroduction to Abnormal Child and Adolescent Psychology, Sage Publications İnc., United States of Amerika. Bölüm 9, pp: 297.

WHO, World Health Organization (1994). Lexicon of alcol and drug terms, Geneva. Erişim Adresi:[https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/39461/9241544686_eng.pdf;jsessionid=B4165260BF81F1CA391E2E2277D681DF?sequence=1]. Erişim Tarihi: 24/07/2019.

WILLIAMS KD, ZADRO L (2001). Ostracism: On being ignored, excluded, and rejected.
Oxford University Press Online. New York. DOI:
10.1093/acprof:oso/9780195130157.003.0002

EKLER

Ek-1. Etik Kurul Kararı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

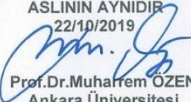
Karar Tarihi :22/10/2019

Toplantı Sayısı :18

Karar Sayısı :289

289-Üniversitemiz Sağlık Bilimleri Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencilerinden **Mejra Gusinac**'ın "Madde Bağımlısı Ergenlerde Sosyal Dışlanma ve Sosyal İhtiyaçların İncelenmesi" başlıklı tezi ile ilgili 20/06/2019 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelenmiştir.

Yapılan görüşmeler ve incelemeler sonucunda, **Mejra Gusinac**'ın "Madde Bağımlısı Ergenlerde Sosyal Dışlanma ve Sosyal İhtiyaçların İncelenmesi" başlıklı tezi ile ilgili, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi

ASLININ AYNIDIR
22/10/2019

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

Ek-2. Genel Bilgi Formu

Sayın katılımcılar Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalında Prof. Dr. Neriman ARAL danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tez çalışmamda sizden birtakım soruları cevaplamanız istenmektedir. Çalışmaya katılım tamimiyle gönüllülük temelinde olmalıdır. Ankette, sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplarınız tamimiyle gizli tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir; elde edilecek bilgiler bilimsel yayımlarda kullanılacaktır.

Katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta serbestsiniz. Böyle bir durumda anketi uygulayan kişiye, anketi tamamlamadığınızı söylemek yeterli olacaktır. Anket sonunda, bu çalışmayla ilgili sorularınız cevaplanacaktır. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederim.

Mejra GUSINAC

Cinsiyetiniz:

- Kız
 Erkek

Yaş:

Sigara Kullanımı:

- Hiç Kullanmıyorum
 Nadiren Kullanıyorum
 Haftada 1 Paket
 Günde 1 Paketveya fazla
 Bıraktım

Sigara Kullanımına Başlama Yaşı:

Alkol Kullanımı:

- Hiç Kullanmıyorum
 Nadiren Kullanıyorum
 Haftada 1 Kadeh

- Günde 1 kadeh veya fazla
 Bıraktım

Alkol Kullanımına Başlama Yaşı:

Madde Kullanımı:

- Hiç Kullanmıyorum
 Nadiren Kullanıyorum
 Haftada 1 Kez
 Günde 1 Kez veya fazla
 Bıraktım

Madde Kullanımına Başlama Yaşı:

Aile Tipi:

- Geniş Aile (Akrabalar ile birlikte yaşama)
 Çekirdek Aile (Anne baba ve evlenmemiş çocuklar)
 Parçalanmış Aile (Ayrı yaşama, boşanma, kayıp ve ölüm)

Anninizin öğrenim düzeyi:

- Okuryazar değil
 İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu
 Lise mezunu
 Üniversite ve üstü

Anninizin çalışma durumu:

- Çalışıyor
 Çalışmıyor

Babanızın öğrenim düzeyi:

- Okuryazar değil
 İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu
 Lise mezunu
 Üniversite ve üstü

Babanızın çalışma durumu:

- Çalışıyor
 Çalışmıyor

Ek-3. Ergenler için Sosyal Dışlanma Ölçeği

		Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sık sık	Her zaman
1	Başkaları genellikle bana görünmezmişim gibi davranırlar					
2	Başkaları genellikle bana sanki ben yokmuşum gibi bakarlar					
3	Başkaları genellikle karşılaştığımızda selamımı almazlar					
4	Başkaları genellikle sohbet esnasında beni görmezden gelirler					
5	Başkaları genellikle beni görmezden gelirler					

Ek-4. Sosyal Provizyon Ölçeği

Aşağıda insanlarla ilişkileriniz hakkında bir takım ifadeler yer almaktadır. Her ifadeyi dikkatlice okuyunuz ve bu ifadeye ne düzeyde katılıp katılmadığınızı ilgili seçeneği (x) işaretleyerek belirtiniz.

Katkılarınız için teşekkür ederim.

Kesinlikle katılmıyorum katılıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen
1	2	3	4
Kesinlikle Katılmıyorum			Tamamen Katılıyorum
	Katılmıyorum		
		Katılıyorum	

1. İhtiyacım olduğu zaman bana yardım edeceğini bildiğim insanlar var
2. Başkaları ile samimi ilişkilerim yok (R)
3. Stresli anlarımda konuşabileceğim kimse yok (R)
4. Yaptığım sosyal aktivitelerden hoşlanan insanlar var
5. Diğer insanlar, yaptığım işlerde iyi olduğumu düşünmezler (R)

ÖZGEÇMİŞ

I. Bireysel Bilgiler:

Adı: Mejra

Soyadı: GUSINAC

Doğum Yeri ve Tarihi: Novi Pazar, Sırbistan - 24.12.1993.

Uyruğu: Sırbistanlı

Medeni Durumu: Bekar

İletişim Adresi ve Telefonu: Fakülteler Mah. Keskin Sk. No: 7 Cebeci Çankaya/Ankara
5302301668

II. Eğitimi

2018- Devam Ediyor: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans

2013-2018: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü (Lisans)

2012-2013: Ankara Üniversitesi Tömer (Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi)

2008-2012: Gimnazija Novi Pazar (Lise)

2000-2008: O.Š. Jovan Jovanović Zmaj (İlkokul-Ortaokul)

III. Mesleki Deneyimi

13.02.2019-Devam Ediyor: Centar za autizam i razvojne smetnje, CODE – Gönüllü Öğretmen

03.05.2018-Devam Ediyor: Klinički Centar, Grlica” – Gönüllü Öğretmen

IV. Aldığı Kurslar ve Eğitimleri

GEÇDA Gazi Erken Çocukluk Değerlendirme Aracı Yeterlilik Belgesi, Rüzgar Terapi Merkezi, 04.03.2017.